

รายงานวิจัยร่างสมบูรณ์

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

ศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์

A study of agricultural management and adaptation of Buddhist farmers under a new way of life. Buriram Province.

ภายใต้แผนงานวิจัย

Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่
Yong Smart Farm: Agricultural Management, Adaptation of Buddhist Yong Farmers
Under a New Normal

โดย

ดร.วิรัตน์ ภูทองเงิน

นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์

นายนิกร พลเยี่ยม

ดร.กิตติธัช นาชัย

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รายงานวิจัยร่างสมบูรณ์

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

ศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์.

A study of agricultural management and adaptation of Buddhist farmers under a new way of life. Buriram Province.

ภายใต้แผนงานวิจัย

Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่
Yong Smart Farm: Agricultural Management, Adaptation of Buddhist Yong Farmers
Under a New Normal

โดย

ดร.วิรัตน์ ภูทองเงิน

นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์

ดร.กิตติธัช นาชัย

นายนิกร พลเยี่ยม

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS ๘๐๐๗๖๖๐๙๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub-Research Report 1

A study of agricultural management and adaptation of Buddhist farmers under a
new way of life Buriram Province

Under Research Program

Yong Smart Farm: Agricultural Management, Adaptation of Buddhist Yong Farmers
Under a New Normal.

By

Dr.Wirat Poothongngaeng,

Mr.Isarapong Kraisin,

Mr.Nikhon Phonyaim

Dr. Kittithat Nachai

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Buriram Buddhist College

B.E. 2566

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800766090

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: ศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชชยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่
จังหวัดบุรีรัมย์.

ชื่อผู้วิจัย: ดร.วิรัตน์ ภูทองเงิน นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ นายนิกร พลเยี่ยม ดร.กิตติธัช นาชัย

ส่วนงาน: วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๖

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชชยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่จังหวัดบุรีรัมย์.ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ ๑. เพื่อศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชชยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่จังหวัดบุรีรัมย์ ๒.เพื่อเสนอแนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชชยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์ผลการวิจัยพบว่า

๑. การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชชยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์พบว่า กลุ่มพืชชยุวเกษตร ใด ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการ ประกอบด้วย (๑) พอประมาณ (๒) มีเหตุผล(๓) มีภูมิคุ้มกันและด้านเงื่อนไขประกอบด้วย(๑) ความรู้(๒) คุณธรรม (๓) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ(๔) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (๕) ความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ จากการศึกษา จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของพืชชยุวเกษตรวิถีพุทธคือพฤติกรรมของสมาชิกในแต่ละด้านโดยมี หลักการประกอบด้วย ๑) ความรู้ ๒) คุณธรรม ๓) ระดับความรู้ความเข้าใจ๔) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักพอเพียง แต่กลับเพิ่มมูลค่าขึ้นได้ ลดอัตราความเสี่ยงความประพฤติกการใช้จ่ายลงได้ จึงสร้างความมั่นคง และความยั่งยืนในครอบครัวและสมาชิกในกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นภายใต้กลุ่มพืชชยุวเกษตร

๒. แนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชชยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์การจัดการกระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เป็นการพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer เกษตรกรรุ่นใหม่ที่ผ่านมาการประเมินคุณสมบัติเป็น มีการบริหารจัดการ การเกษตรด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม มีการเชื่อมโยงเครือข่าย และเป็นผู้นำทางการเกษตรในท้องถิ่นสามารถ ทดแทนเกษตรกรผู้สูงอายุ และสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่หันมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม

คำสำคัญ : การจัดการเกษตร การปรับตัว พืชชยุวเกษตรกร

Research Title A study of agricultural management and adaptation of Buddhist farmers under a new way of life. Buriram Province.

Researchers: Dr.Wirat Poothongngaeng, Mr.Isarapong Kraisin, Mr.Nikhon Phonyaim
Dr. Kittithat Nachai.

Department: Burirum College Mahachulalongkornrajavidyalaya/University

Fiscal/Year: 2566/2023

Research/Scholarship/ Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya/University

ABSTRACT

The research study on agricultural management and adaptation of young Buddhist farmers under the new way of life in Buriram Province. The objectives are:

1. To study agricultural management and adaptation of young Buddhist farmers under the new way of life in Buriram Province. 2. To propose guidelines for agricultural management and adaptation of young Buddhist farmers under the new way of life. Buriram Province, research results found that

1. Agricultural management and adaptation of young Buddhist farmers under the new way of life Buriram Province it was found that the Buddhist Youth Agriculture group lived according to the Sufficiency Economy Philosophy. There are variables related to behavior according to the Sufficiency Economy Philosophy. In terms of principles, it consists of (1) moderation, (2) having reason, (3) having immunity, and in terms of conditions, it consists of (1) knowledge, (2) morality, (3) level of knowledge and understanding of the philosophy of sufficiency economy, (4) level of conduct behavior. Life according to the Sufficiency Economy Philosophy (5) Opinions on the use of the Sufficiency Economy Philosophy as a guideline for living life. From the study, it can be seen that there are variables related to the adaptation of Buddhist youth agriculture, the Buddhist way of life, namely The behavior of members in each aspect, with Principles include 1) knowledge 2) morality 3) knowledge and understanding level 4) behavior level for living life according to the principles of sufficiency.

2. The Guidelines for agricultural management and adaptation of young Buddhist farmers under the new way of life Buriram Province managing midstream, and downstream processes is the development of the new generation of youth to be Young Smart Farmers new generation of farmers who have passed the qualification assessment. There is agricultural management using modern technology. Creativity and innovation are networked. and can be a leader in local agriculture Replacement for elderly farmers and create incentives for the new generation to turn to agriculture.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุเกษตรกรภายใต้
ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์.” สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี ด้วยความกรุณาจาก พระศรีปริยัติธาดา, ป.ธ.๙
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พระมหาอภิสิทธิ์ วิริโย ปธ.๙ และพระมหานอม อานนโท,ดร.
อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, และรศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัย
สงฆ์บุรีรัมย์ด้านวิชาการ ที่ได้กรุณาสละเวลาให้ความรู้ คำปรึกษาและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อ
การศึกษา รวมทั้งตรวจสอบข้อบกพร่องเพื่อความสมบูรณ์ของการศึกษาในทุกขั้นตอน ตลอดจนให้
กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาส นี้

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลหลักในการสนทนากลุ่มทุกท่านที่ได้สละเวลาให้ความ
ร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อเป็นข้อมูลในการวิจัย ครูบาอาจารย์และหลายๆท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามใน
ที่นี่ ที่ให้ความ

ท้ายที่สุด ขอขอบพระคุณและขอมอบความสำเร็จทั้งหมดนี้ให้แก่บิดา มารดา และ
สมาชิกในครอบครัวของผู้ศึกษาที่ได้สนับสนุนการศึกษา และเป็นกำลังใจที่สำคัญยิ่งแก่ผู้วิจัยมาโดย
ตลอดจนทำให้งานวิจัยในครั้งนี้ ประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ด้วยดี

นายวิรัตน์ ภูทองเงิน

๒๙ กันยายน ๒๕๖๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. การใช้คำย่อ

งานวิจัยเล่มนี้ ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	คำเต็ม
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี (ภาษาไทย)
อภิ.ก. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก กถาวตถุ (ภาษาไทย)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	
ภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
อักษรชื่อย่อคัมภีร์.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.....	๖
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน.....	๑๑
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร.....	๑๙
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี.....	๒๙
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.....	๓๕
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย.....	๔๓
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๓
๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕๘
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๕๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๙
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๖๑
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๓
๓.๖ สรุปการนำเสนอผลการวิจัย.....	๖๔
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๖๕
๔.๑ การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพทุธยวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์.....	๖๕
๔.๒ แนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพทุธยวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์.....	๗๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๘๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๘๔
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๘๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๘๐
บรรณานุกรม.....	๘๑
ภาคผนวก ก. เครื่องมือการวิจัย.....	
ภาคผนวก ข. แบบตอบรับผู้ทรงคุณวุฒิ.....	
ภาคผนวก ค. รูปภาพการลงพื้นที่.....	
ภาคผนวก ง. แบบตอบรับการตีพิมพ์.....	
ภาคผนวก จ. หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์.....	
ประวัติผู้วิจัย.....	

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมและได้รับการยอมรับจากนานาชาติว่าเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญเลี้ยงประชากรโลกประชากรของประเทศร้อยละ ๓๕ ประกอบอาชีพการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในสถานการณ์ปัจจุบันพื้นที่การเกษตรลดน้อยลงอย่างต่อเนื่อง สภาพแวดล้อมการเกษตรที่เปลี่ยนแปลงไป มีการอพยพแรงงานไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น ส่งผลให้แรงงานภาคเกษตรลดลง ครอบครัวเกษตรกรประสบปัญหาขาดแคลนแรงงาน ทำให้สังคมเกษตรเป็นสังคมผู้สูงอายุ เยาวชนในภาคเกษตรกรรมที่เคยเป็นแรงงานที่สำคัญในครอบครัวได้หันไปสู่อาชีพอื่น วัตถุประสงค์เดิมได้เข้ามามีบทบาททำให้ค่านิยมเปลี่ยนแปลงไป บิดามารดาไม่สนับสนุนให้บุตรหลานประกอบอาชีพการเกษตร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ผู้สืบทอดอาชีพการเกษตรลดน้อยลง และไม่ได้ถูกปลูกฝังให้มีทัศนคติที่ดีต่อภาคเกษตรเป็นอย่างยิ่ง^๑

ทิศทางการพัฒนาการเกษตรภายใต้ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙) เป็นกรอบการพัฒนาภาคการเกษตรในระยะยาว โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “เกษตรกรรมมั่นคงภาคการเกษตร มั่งคั่งทรัพยากรการเกษตรยั่งยืน” แนวทางการพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ ๑ : การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร โดยมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ ๕ แนวทาง ดังนี้ ๑) ขยายผลการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๒) เสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพการเกษตรกรรมโดยสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ทดแทนแรงงานเกษตร สร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจในการสืบทอดอาชีพเกษตร ๓) ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืน โดยส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรอินทรีย์ พัฒนาหลักสูตรการศึกษาด้านการเกษตรตั้งแต่ประถมศึกษา ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ ๔) พัฒนานองค์ความรู้สู่เกษตรกรมืออาชีพ ๕) สร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกร และสถาบันเกษตรกรโดยส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรและพัฒนาสถาบันเกษตรกรให้ต่อยอดไปสู่ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรและเชื่อมโยงทุกภาคส่วนเพื่อแก้ไขปัญหาของเกษตรกรอย่างเป็นระบบ

พระบรมราชโองการและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา พระองค์ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาหลักแนวความคิดการพึ่งตนเองเพื่อให้เกิดความพอมีพอกิน พอมีพอใช้และคนส่วนใหญ่ โดยใช้หลักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวและทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท แต่ให้ตระหนักถึงการพัฒนาอย่างเป็นขั้นบันไดที่ต้องปฏิบัติตามหลักวิชาและการมีคุณธรรมเป็นกรอบในการปฏิบัติและการดำรงชีวิตซึ่งทั้งหมดนี้เป็นที่รู้จักกันดีภายใต้ชื่อว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ภายหลังจากการ

---

^๑ กรมเกษตรและสหกรณ์, การประชุมคณะทำงานจัดทำฐานข้อมูลของกองพัฒนาเกษตรกรร่วมกับศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ครั้งที่ ๑/๒๕๖๕. วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๕

เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นในประเทศไทยในปีพ.ศ. ๒๕๔๐ แสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาของไทยยังไม่มีคามยั่งยืน เนื่องจากแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมามีปัญหา จึงต้องหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาที่มีความเหมาะสมอย่างยั่งยืน ทำให้ประชาชนเริ่มตระหนักว่าถ้าได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมคงจะไม่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจและเมื่อเกิดปัญหาแล้วก็สามารถใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหาได้^๒

เด็กและเยาวชนถือเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญควรได้รับการดูแลเอาใจใส่ส่งเสริม พัฒนา และสนับสนุนในทุกมิติให้สามารถรับมือและเท่าทันกับโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วรวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทยที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์^๓ ซึ่งประเด็นท้าทายของการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่จะเป็นผู้สืบทอดอาชีพการเกษตรและการพัฒนาทัศนคติที่ดีต่อภาคเกษตรก็ถือเป็นสิ่งสำคัญ การปลูกฝังตั้งแต่เรียน หรือการตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรจึงเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างผู้สืบทอดเกษตรกร การส่งเสริมและพัฒนากลุ่มยุวเกษตรกรให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น ต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่มและชุมชน ทั้งในระดับของการพึ่งพาตนเองในระดับของการแข่งขัน กลไกหนึ่งที่สนับสนุนให้ยุวเกษตรกรและชุมชนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มความสามารถไปสู่เป้าหมายดังกล่าว คือ การนำเอากระบวนการจัดตั้งกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม ไปสู่การเชื่อมโยงเครือข่าย การมีส่วนร่วม การเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้มีความสามารถในการจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างชาญฉลาด รวมทั้งการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมและพัฒนากลุ่มยุวเกษตรกร สมาชิกยุวเกษตรกร ให้มีความรู้ ความสามารถ มีความเข้มแข็ง และมีศักยภาพเพื่อเป็นผู้สืบทอดในการผลิตทางการเกษตรเพื่อการบริโภคในประเทศและเพื่อการส่งออก อีกทั้งยังเป็นการสร้างและพัฒนา

การขับเคลื่อนกลไกการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรกลุ่มยุวเกษตรกร ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มยุวเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์พบว่าการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มยุวเกษตรกรของจังหวัดยังอยู่ในระดับที่ยังไม่สามารถพัฒนาสู่กลุ่มต้นแบบได้ และเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการกลุ่มยุวเกษตรกร ให้มีความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ มีความรู้ ทักษะทางด้านเกษตร การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและมีพลังในการขับเคลื่อนงานในรูปแบบของการรวมกลุ่มผ่านกระบวนการเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาไปสู่เครือข่ายกิจกรรม เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเองมีความมั่นคงทางอาชีพ และมีความเป็นอยู่ที่ดีเกิดการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผลงานดีเด่นของกลุ่มยุวเกษตรกรและสมาชิกที่เป็นต้นแบบที่ดีให้เป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไป

จากที่กล่าวมาประกอบกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนายุวเกษตรกรยังมีหลายประการ ทั้งจากการจัดการกระบวนการกลุ่มภายใน การมีส่วนร่วมของสมาชิกยุวเกษตรกร ความเข้าใจบทบาทหน้าที่ ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการกลุ่ม ทัศนคติต่อการทำการเกษตรของสมาชิก ประสบการณ์ในการทำงานกลุ่มยุวเกษตรกรของอาจารย์ที่ปรึกษา จึงจำเป็นต้องทำการศึกษารจัดการเกษตร การปรับตัว

^๒ นันทนีย์ กลมศิริพิชัยพร, การพัฒนาสังคม. จันทบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. สถาบันราชภัฏราชนครินทร์. ๒๕๔๙ หน้า ๔๔

^๓ กรมส่งเสริมการเกษตร ๒๕๖๑. สืบค้นออนไลน์ วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๖.

ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ เพื่อเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนากลุ่มยุวเกษตรกรและเป็นแบบอย่างต่อไปในอนาคต

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๒.๒ เพื่อเสนอแนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ เสนอแนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างไร

๑.๔. ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่

โครงการวิจัยนี้เลือกดำเนินการในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ได้แก่ ๑. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒. วัดตาไก่พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

๓. วัดปราสาทสูง ตำบลห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้จะครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้งหมด ๒ ข้อ ดังนี้

๑. การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์ศึกษาดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานทางกลุ่มยุวเกษตรกร

ฐานทรัพยากรในกลุ่มตัวอย่าง

ระบบการจัดการเกษตรวิถีพุทธ

๒. แนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์โดยโดยศึกษาดังต่อไปนี้

การสร้างระบบการจัดการกลุ่มยุวเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

วัตถุประสงค์การจัดตั้งกลุ่ม

เป้าหมายในของกลุ่มยุวเกษตรกร

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านกลุ่มประชากร (Population) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ประชากรศึกษาเป็นกลุ่มนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พระภิกษุสงฆ์หรือผู้นำศาสนา ผู้บริหารภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น และ ตัวแทนชุมชน ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่จำนวน ๓ แห่งได้ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

๑. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ จำนวน ๒๐ รูป/คน
๒. ชุมชนวัดตะไค้พลวง จำนวน ๑๐ รูป/คน
๓. ชุมชนวัดปราสาทสูง จำนวน ๑๐ รูป /คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการเกษตร หมายถึง การจัดรูปแบบที่เป็นระบบเพื่อสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นผลประโยชน์ทั้งในทางตรงและทางอ้อมพร้อมที่นำผลผลิตจากการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์จากแหล่งการผลิตไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งด้านความคุ้มค่าเป็นจุดศูนย์รวมในจังหวัดอีสานใต้

การปรับตัว หมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เข้ากับสถานการณ์ในเหตุการณ์ของโลก โดยการนำเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิต ให้เข้ากับตนเองและโลกภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความพึงพอใจ ความแจ่มใสอย่างสูงสุด มีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับสภาพสังคม มีความสามารถที่จะเผชิญและยอมรับความจริงของชีวิต

พุทธยูวเกษตร หมายถึง กลุ่มแนวความคิดใหม่ซึ่งเป็นวัยกลางคนหรือกลุ่มเยาวชนที่มีความสนใจในการจัดกิจกรรมและมีเป้าหมายในการจัดการเกษตรโดยใช้หลักธรรมพระพุทธศาสนาในการประกอบและดำเนินชีวิต

ภายใต้ชีวิตใหม่ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีจากเดิมของกระบวนการความคิดที่มีอยู่แล้วนำมาปรับทัศนคติความเป็นอยู่ที่ดีให้เกิดการตื่นตัวในการดำรงชีวิตในประจำวัน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้จากงานวิจัย

๑.๖.๑ ผลจากการศึกษาได้ทราบถึงกระบวนการส่งเสริมการทำเกษตรเพื่อ

๑.๖.๒ นำเสนอผลงานวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม การวางแผนปรับปรุงพัฒนาให้ชุมชนได้ใช้จุดแข็งของการใช้กระบวนการมาบริหารจัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้สังคมอย่างยั่งยืน

๑.๖.๓ ผลงานวิจัยนี้สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับรัฐบาลในการกำหนดกรอบนโยบายในการเป็นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยหลักธรรมและความปรองดองในการแสวงหาแนวทางร่วมกันตลอดจนเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจที่ดีที่มีต่อกันของเครือข่ายในแต่ละพื้นที่

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมงคลเกษตรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์. เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mix-method) และวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายพืชมงคลเกษตรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และเพื่อสร้างรูปแบบเครือข่ายพืชมงคลเกษตรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย
- ๒.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิด

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด นานกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหน่วยงานต่าง ๆ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ มาร่วมกันพิจารณากลับกรองพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ในโอกาสต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง สรุปออกมาเป็นนิยาม ความหมายได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนะการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ทางสายกลาง คือวิธีการ หรือการกระทำที่พอประมาณ

บนพื้นฐานของควมมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันซึ่งในที่สุดแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์^๑

๒.๑.๒ ความหมาย

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการ ต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้าง พื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้าน วัตถุสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความพอประมาณ (Moderation) หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล (Reasonableness) หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

ในทางเศรษฐศาสตร์ ความมีเหตุผลเน้นการคำนึงถึงผลลัพธ์ และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการตัดสินใจ การกระทำ วิธีการ และเลือก ปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลที่ถูกต้องในระดับที่กว้างขึ้น เน้นการใช้ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ทั้งในปัจจุบันและผลที่คาดว่าจะเกิดจากการดำเนินนโยบาย ในอนาคตประกอบการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ความมีเหตุผลจึงเป็นปัจจัยที่เสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งและ ภูมิคุ้มกันที่ดีให้เกิดขึ้นในตัวเองโดยใช้ความรู้ และความรอบคอบในการ กลั่นกรองก่อนกระทำการใด ๆ ความมีเหตุผลสามารถเติบโตได้ตาม กาลเวลา ด้วยการฝึกฝน แก้ปัญหา จากระดับจิตใจและความคิดต่อเหตุการณ์ภายนอกที่มีความผันผวนตลอดเวลา โดยคำนึงถึงผลของการ กระทำอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องหรือไม่

^๑ ปรีศนา ตันติเจริญ, เรียนรู้ความพอเพียงจาก “พอ” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFCENTER๑๕/DRAWER๐๕๒/GENERAL/DATA๐๐๐๐/๐๐๐๐๐๒๖๑.PDF> (๑๕ ต.ค.๒๕๖๕)

ภูมิคุ้มกัน (Self-immunity) หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมี เจื่อนใจ ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ๒ ประการ ดังนี้

๑) เจื่อนใจความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

๒) เจื่อนใจคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต^๒

จึงกล่าวได้ว่าการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ คือ การพัฒนาที่สมดุล และยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี เป็นแนวทางในการพัฒนาให้สามารถพึ่งตนเองในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน ลดความเสี่ยงเกี่ยวกับธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณและ สร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียร และความอดทน สติ และปัญญา การช่วยเหลือเกื้อกูล และความสามัคคี โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับหลักวิชาการ ใช้การพิจารณาวางแผนและขั้นตอนการปฏิบัติอย่างรอบคอบ โดยตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ใช้สติปัญญาและความเพียรในการดำเนินชีวิต

๒.๑.๓ หลักการสำคัญ

การดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริพอเพียง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ดังนั้น เมื่อได้พระราชทานแนวพระราชดำริ หรือพระบรมราโชวาทในด้านต่างๆ จะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิต สภาพสังคมของประชาชนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด ที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติได้

แนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

๑) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการใช้ชีวิต

๒) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต

๓) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าแบบต่อสู้กันอย่าง

รุนแรง

^๒ ปรีศนา ตันติเจริญ, เรียนรู้ความพอเพียงจาก “พอ” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFCENTER๑๕/DRAWER๐๕๒/GENERAL/DATA๐๐๐๐/๐๐๐๐๐๒๖๑.PDF> (๑๕ ต.ค.๒๕๖๕)

๔) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา^๓

๒.๑.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

องค์ประกอบของการพัฒนาจำเป็นต้องคำนึงถึงใน ๔ ด้าน ได้แก่ วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม อย่างเป็นองค์รวมคือไม่แยกส่วน แต่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผลทั้ง ๔ มิติ เราสามารถจำแนก รายละเอียดของแต่ละมิติได้ดังนี้^๔

วัตถุ หมายถึง วัตถุต่างๆ เชิงกายภาพ ที่มนุษย์สร้าง หรือ ประดิษฐ์ขึ้น เช่น วัตถุศิลปะของ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องใช้ไม้สอย เสื้อผ้า อาหารที่อยู่อาศัยต่างๆ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะผลิตไว้ใช้เองได้ หรือใช้วิธี แลกเปลี่ยนกันดังเช่นในอดีต ในยุคปัจจุบันก็สามารถซื้อหามาเพื่อบริโภค ได้โดยเงินทุนองค์ประกอบนี้ จึงเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจ หรือเงินทุนเป็นหลัก แต่ในกระบวนการผลิตวัตถุต่างๆ เหล่านี้ก็จำเป็นต้อง อาศัยทรัพยากรด้านอื่นๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัด เป็นปัจจัยประกอบไปด้วย

สังคม หมายถึง สภาพการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ความสัมพันธ์ของคนในสังคม เช่น การไว้เนื้อเชื่อใจกัน การช่วยเหลือ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีวินัย เคารพกฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกาการอยู่ ร่วมกันในสังคมอย่างเคร่งครัด การมีกฎหมายและระบบยุติธรรมที่เชื่อถือ ได้ว่าเป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ การมีความผูกพัน รักใคร่ สามัคคี ประองตอง ของหมู่คณะและในสังคม การมีสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง เช่น ครอบครัวอบอุ่น เครือญาติสามัคคี การจัดระบบสวัสดิการทางสังคม ใน รูปแบบต่างๆทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อสร้าง ภูมิคุ้มกันที่ดีในยามวิกฤต ให้กับสมาชิกในสังคม เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็น องค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะมี ตัวอย่างให้เห็นอยู่ มากมายในหลายๆ ประเทศ ทั้งในอดีตและปัจจุบันว่า ปัจจัยทางด้านสังคม เป็น พื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนา เพราะการพัฒนาไม่ว่าจะด้านใดๆ จะ ไม่สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี หรือราบรื่น หรือไม่สามารนำมาซึ่งประโยชน์ และความสุขออย่างต่อเนืองได้ หากสังคมอ่อนแอ พื้นฐานจิตใจของคนใน สังคมไม่ตั้งอยู่บนหลักศีลธรรม กฎหมายไม่ศักดิ์สิทธิ์คนไม่สามัคคีกัน

^๓ ปรีศนา ตันติเจริญ, เรียนรู้ความพอเพียงจาก “พอ” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER๑๕/DRAWER๐๕๒/GENERAL/DATA๐๐๐๐/๐๐๐๐๒๖๑.PDF> (๑๕ ต.ค.๒๕๖๕)

^๔ ปรีศนา ตันติเจริญ, เรียนรู้ความพอเพียงจาก “พอ” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER๑๕/DRAWER๐๕๒/GENERAL/DATA๐๐๐๐/๐๐๐๐๒๖๑.PDF> (๑๕ ต.ค.๒๕๖๕)

สิ่งแวดล้อม รวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ของ ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกโดยรวม ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความเป็นปกติ ของภูมิอากาศ กระแส/ทิศทางลม คลื่น พลังงานแสงอาทิตย์ เป็นต้น ซึ่ง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินี้ นอกจากจะเป็นปัจจัยการผลิตและบริการ แล้ว ยังเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญและจำเป็นในการดำรงชีวิต และการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายบนโลก การใช้ประโยชน์จา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงควรเป็นไปด้วยความเคารพและ ระมัดระวัง ด้วยความรับผิดชอบต่อคนรุ่นหลัง ที่จำเป็นต้องพึ่งพิง ทรัพยากรต่างๆ เหล่านี้ ในการดำรงชีวิตเช่นกัน

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต และการดำรงชีวิต ซึ่งรวมถึงความเชื่อ ศาสนา ระบบคุณค่า ภูมิปัญญา การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมการกิน อาหารพื้นเมือง การอยู่ของผู้คน การรักษาสุขภาพ การ แต่งตัว ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ การแสดง โบราณสถาน ต่างๆ เป็นต้น วัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างมากในการบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ ความเป็นตัวตน การดำรงอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายอย่างมีศักดิ์ศรี นอกจากวัฒนธรรมจะเป็นต้นทุนสำคัญ ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น ทั้งในการผลิต การให้บริการ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีคุณลักษณะเฉพาะ (Product identity/differentiation) ในระยะยาว การพัฒนาที่สมดุลนั้น ก็ควรสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ ค่านิยม ความเชื่อ ของคนในท้องถิ่น แล้วจึงค่อยๆ ต่อยอดพัฒนา ปรับปรุงให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง ต่างๆอย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้วิถีการพัฒนา สร้างความแตกแยก หรือ ความแปลกแยก ขึ้นในสังคม และในขณะเดียวกัน ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องมีการพัฒนาที่ดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม เพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์ของ ท้องถิ่น/ ชุมชน/ชนชาติ ไม่ให้ถูกกลืนหายไป

๒.๑.๕ กระบวนการ/วิธีการ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิดหลักการ และแนวทางปฏิบัติตนของแต่ละบุคคลและองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสภาวะแวดล้อม ความมีเหตุมีผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง คือไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต โดยใช้ความรู้ต่างๆ อย่างถูกหลักวิชาการด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม คือ รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี ละอายที่จะทำความชั่ว เกรงกลัวต่อผลจากการกระทำที่ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสังคม มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นและชีวิตอื่นๆ เห็นความสำคัญของการร่วมมือปรองดองกันในสังคม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสายใยเชื่อมโยงคนในภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน ร่วมสร้างสรรค์พลังในทางบวกอย่างรู้รักสามัคคี นำไปสู่การพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ต่างๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ เศรษฐกิจ สังคม ชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมต่างๆ^๕

๒.๑.๖ การประยุกต์ใช้

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเป้าหมายการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม และระบบนิเวศ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมไปถึงต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ต่อระบบทางธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ทั้งในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป ซึ่งศาสตร์ของพระราชินีในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวคิดที่ตอบสนองกับเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้เป็นอย่างดี หากบุคคล และองค์กรนำเอาหลักความพอดีมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการบริหารจัดการ ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล มีความพอประมาณในการบริโภค และคำนึงถึงผลที่จะเกิดจากการกระทำอย่างรอบคอบแล้ว ก็จะเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และประชาคมโลกได้ (จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, ออนไลน์, ๒๕๖๑)

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

๒.๒.๑ ที่มาของแนวคิด

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากการพัฒนาการเศรษฐกิจของโลกตามแนวทางทุนนิยม ได้ก่อให้เกิดปัญหาและผลเสียหลายประการแก่ประเทศที่กำลังพัฒนา และในขณะเดียวกัน การศึกษาค้นคว้าเศรษฐกิจชุมชนในหลายประเทศทำให้มีหลักฐานในเชิงประจักษ์ว่า แม้สังคมเศรษฐกิจจะผ่านพัฒนาการมาแล้วหลายขั้นตอน นับแต่ชุมชนบุพกาลผ่านยุคเจ้าขุนมูลนาย ยุคการค้าอาณานิคม และการเติบโตของระบบทุนนิยม แต่ชุมชนหมู่บ้านก็ยังคงดำรงเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตน และยังมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง เช่น การศึกษาชุมชนในลาตินอเมริกาของโฮเซ คาลอส มาเรียเตกี การศึกษาชุมชนในประเทศอินเดียของมหาตมะคานธี และงานศึกษาเศรษฐกิจชุมชนไทยของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ เป็นต้น^๖

การพัฒนาประเทศของประเทศไทยตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๐๔ มาจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าประเทศไทยได้บทเรียนที่สำคัญ คือข้อที่ว่าแนวทางการพัฒนากระแสหลักนั้นมีปัญหา ไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ซึ่งทางออกก็คือควรส่งเสริมให้ชุมชนทำธุรกิจหรือสร้างเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของตนเอง แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนนี้จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะสร้างความเข้มแข็งทางด้าน

^๕ ปรีศนา ตันติเจริญ, เรียนรู้ความพอเพียงจาก “พอ” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER๑๕/DRAWER๐๕๒/GENERAL/DATA๐๐๐๐/๐๐๐๐๒๖๑.PDF> (๑๕ ต.ค.๒๕๖๕)

^๖ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/๐๑-๐๑-๐๒.html> (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕)

เศรษฐกิจชุมชนให้แก่ชุมชน บางคนเรียกแนวคิดนี้ว่า "เศรษฐกิจพื้นฐาน" หรือ "เศรษฐกิจพึ่งตนเอง" หรือ "เศรษฐกิจชุมชน" ซึ่งอาจมีลักษณะและปรัชญา แนวคิดทิศทางเดียวกันแต่อาจจะมีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกัน มีประเด็นที่สำคัญ คือมิใช่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของสังคม การศึกษา วัฒนธรรม ประชาธิปไตย สิ่งแวดล้อม จิตใจ ศีลธรรมและสุขภาพอนามัย

ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจพึ่งตนเองกับเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากเดิมชุมชนในชนบทอยู่ได้ด้วยตนเอง พึ่งพาอาศัยกัน พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ มีสายสัมพันธ์ในแนวนอนที่นำไปสู่การพึ่งพากัน จนกลายเป็นประเพณี วิถีชีวิตหรือระเบียบของชุมชน มีผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชน แต่เดิมเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ เป็นการทำมาหากินเพื่อให้ชีวิตอยู่รอด บทบาทของเงินตรา มีน้อยมากและเมื่อเริ่มต้นยุคของการพัฒนา โครงสร้างเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งพาถูกแทนที่ด้วยโลกทัศน์ทุนนิยม เงินตราเข้ามามีบทบาทสำคัญในชุมชน ชนบทกลายเป็นแหล่งทรัพยากรและแรงงานสำหรับพัฒนาเมืองให้เจริญมั่งคั่ง ทิ้งให้ชุมชน/ หมู่บ้านในชนบทล่มสลาย การต่อสู้เพื่อความอยู่รอดจนเป็นเหตุให้หลายชุมชนเกิดผู้นำตามธรรมชาติรวมตัวขึ้นมาช่วยเหลือตนเอง หันมาสะสมทุนที่เป็นทุนของชุมชนเพื่อการอยู่รอดร่วมกัน มีการพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชนขนาดเล็กหรืออุตสาหกรรมครัวเรือนขึ้น ความสำเร็จของชุมชนเหล่านี้ช่วยให้ตนเองอยู่รอดและยังพัฒนาให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจ เงินตรา (พิทยา ว่องกุล, ๒๕๔๒ : ๘)

๒.๒.๒ ความหมาย

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง^๗ กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจกที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับประโยชน์ของประชาชน และร่วมกันเป็นเจ้าของ เศรษฐกิจชุมชนมีรากฐานมาจากศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือทุนในชุมชน อาทิวัฒนธรรม ประเพณี สภาพภูมิประเทศ ความหลากหลายทางทรัพยากรที่มีอยู่

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง^๘ วิธีการผลิตของกิน ของใช้ สินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความจำเป็น(need) และความต้องการ (want) ของมนุษย์ ด้วยปัจจัยทางการผลิตที่เอื้อต่อวิถีของชุมชน “**ธุรกิจชุมชน**” หมายถึง การรวมตัวกันทำมาหากิน ทำมาค้าขาย สร้างรายได้ลดค่าใช้จ่าย โดยคนในชุมชน ของคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชน “**แผนธุรกิจชุมชน**” หมายถึง การออกแบบการประกอบการของธุรกิจชุมชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพดังนั้น “**แผนธุรกิจชุมชน**” จึงหมายถึง การออกแบบแผนดำเนินการธุรกิจชุมชน ที่เกิดจากแบบจำลองทางธุรกิจที่

^๗ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<https://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/๐๑-๐๑-๐๑.html> (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕)

^๘ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, เศรษฐกิจฐานราก, [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

https://web.codi.or.th/development_project/๒๐๒๐๑๒๕-๒๐๐๒๘/ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕)

เรียกว่า Community Business Model Canvas โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพของ Capacity Building ประกอบด้วย ยกระดับความรู้ (Knowledge : K) ทักษะ(Skill : S) เครือข่าย (Network : N) และการประกอบการ(Business model : B) หรือเรียกว่า การพัฒนา KSNB

สำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (๒๕๕๗:๑) ได้ให้ แนวคิด เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไว้ว่า เป็นการใช้นวัตกรรมของพุทธศาสนา “ตนนั้นแหละ เป็นที่พึ่งแห่งตน” แนวคิดนี้เห็นว่าฐานที่สำคัญที่สุดของคน คือคนจำเป็นต้องกิน ต้องบริโภค ดังนั้นการผลิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุดของคน การค้าและการตลาดมี ความสำคัญรองลงมา เพราะฉะนั้น ก่อนอื่น ต้องให้ชุมชนหรือเกษตรกรผู้ผลิตพึ่งตนเองให้ได้ ชุมชนต้องพึ่งพาตนเองให้ได้ และในท้ายที่สุดสังคม และประเทศจึงจะพึ่งตนเองได้ จำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์และทรัพยากรของท้องถิ่นควบคู่ไปกับการ พึ่งตนเอง แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการค้า หากเกษตรกร สามารถทำการผลิตข้าว ปลา อาหาร ไม้กั้นในครอบครัวได้อย่างพอเพียง เกษตรกรจะเป็นฝ่ายกำหนด ตลาดได้ว่าจะนำผลผลิตส่วนที่เหลือไปสู่ตลาดเมื่อไหร่ และสามารถกำหนดราคาเองได้ โดยมีแนวคิด คือ

๒.๑ ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการเอง

๒.๒ ผลผลิตมาจากกระบวนการชุมชน

๒.๓ ริเริ่มสร้างสรรค์จากชุมชน

๒.๔ ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น+สากล ๑

๒.๕ เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ (บูรณาการ)

๒.๖ กระบวนการเรียนรู้ ๒.๗การพึ่งพาตนเอง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (๒๕๔๘ : ๔๒) กล่าวว่าแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนที่สำคัญ คือ ครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกของครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ความพอเพียง การพึ่งตนเองขึ้นอยู่กับการใช้แรงงาน เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่โดยธรรมชาติ มีการพึ่งแรงงานในครอบครัว พึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตัวเองและพึ่งกันเองในชุมชนก่อน หากจะมีการขายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สูงขึ้นก็ขายในตลาดใกล้ตัว ตลาดภูมิภาค ตลาดภายในประเทศ ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งดังที่กล่าวมาข้างต้น คือเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งที่ฝังตัวอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมในระบบทุนนิยม ดังนั้นจึงหลุดออกจากสังคมและวัฒนธรรมแล้วหวนกลับมาทำลายสังคมวัฒนธรรม

๒.๒.๓ หลักการสำคัญ/ความสำคัญ

เศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญคือ^๑ ครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการอยู่รอดของครอบครัวต่อความพอเพียง

^๑ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<https://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/๐๑-๐๑-๐๑.html> (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕)

และต่อความสามารถในการพึ่งตนเอง ตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนเป็นตัวของตัวเอง มีพลวัต และสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเองได้ พัฒนาเคียงคู่ไปกับพัฒนาการของระบบทุนนิยม

หลักการสำคัญของเศรษฐกิจชุมชนวางอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลายเพราะ ความหลากหลาย คือธรรมที่สังเกตได้จากธรรมชาติย่อมจะมีลักษณะที่หลากหลายเสมอ เพราะความ หลากหลาย คือหลักประกันของความอยู่รอดและความมั่นคงของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด เกษตรกรไทยใน อดีตก็เน้นการเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิดเพื่อเป็นหลักประกันของผลผลิต การปลูกพืชเชิงเดี่ยวจึง เป็นการผลิตที่ผิดธรรมชาติ ในแง่ของสังคมและวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน การดำรงอยู่ร่วมกันของคน ต่างกลุ่มต่างวัฒนธรรมจึงมีการนำเอาแนวคิด ความเชื่อ การแก้ปัญหามาประยุกต์ใช้ในสังคมที่อยู่ ร่วมกันในแง่ของระบบเศรษฐกิจ การผลิตในภาคเกษตรให้ความสนใจแก่การผลิตภาคอุตสาหกรรม เพื่อการส่งออกเป็นหลัก เมื่อมีปัญหาจากค่าเงินและสถาบันการเงิน ระบบเศรษฐกิจจึงพังทลายเพราะ ระบบมีความหลากหลายน้อยไป

ดังนั้นเป้าหมายหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จึงต้องสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน และฐานการผลิตตั้งแต่ระดับชุมชนขนาดเล็กหรือชุมชนหมู่บ้านไปจนถึงชุมชนขนาดใหญ่ในระดับชาติ ให้เป็นระบบเศรษฐกิจที่วางอยู่บนพื้นฐานการผลิตที่หลากหลายและยั่งยืน จะต้องเป็นการพัฒนาที่ ยั่งยืนตั้งอยู่บนวัฒนธรรมหรือรากเหง้าของตนเอง แต่ละชุมชนต้องหันกลับมาพิจารณาถึงฐาน ทรัพยากรและองค์ความรู้ของชุมชนว่ามีจุดอ่อน จุดแข็งอยู่ที่ใดและเลือกใช้ความได้เปรียบให้เป็น ประโยชน์มากที่สุด และเพื่อให้บรรลุการเป็นเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมี องค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย ๔ ประการ ดังนี้ (ยศ สันตสมบัติ, ๒๕๔๒ : ๒๐๐-๒๐๑)

ประการที่ ๑ ชุมชนเรียนรู้ หมายความว่า คนต้องเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเน้น การเรียนรู้ที่ สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นเป็นหลัก ชุมชนจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ อย่าง ต่อเนื่อง โดยสืบทอดภูมิปัญญาเดิมและปรับประยุกต์เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อตอบสนองความ ต้องการของยุคสมัยได้อย่างแท้จริง หากเป็นชุมชนชนบทที่ทำการผลิตในภาคเกษตรนัยยะสำคัญของ การเป็นชุมชนเรียนรู้ย่อมหมายความว่าชุมชนดังกล่าวมีการปรับปรุง คัดเลือกและพัฒนาสายพันธุ์พืช อย่างต่อเนื่องสามารถควบคุมระบบการผลิตและสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอกได้อย่างรู้เท่าทัน

ประการที่ ๒ ชุมชนจะต้องมีระบบการจัดการทรัพยากรที่ดีและมีสภาพแวดล้อมที่ดี มี ทรัพยากรในระดับที่ยังคงใช้ประโยชน์ได้ มีสำนึกของความเป็นชุมชน มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ชุมชนยังต้องมีความสามารถในการวางกฎเกณฑ์ เพื่อจัดระเบียบของชุมชนและจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการ สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น ไร่ป่าผืนเดียวกันหรือใช้น้ำสาย เดียวกัน เป็นต้น มีการสร้างเครือข่ายพหุภาคี โดยเน้นความร่วมมือระหว่างชุมชน นักวิชาการองค์กร

พัฒนาเอกชน หน่วยงานรัฐและเอกชน เพื่อสร้างขึ้นเป็นประชาคมในระดับต่าง ๆ ซึ่งทำงานสู่จุดมุ่งหมายในการสร้างสังคมร่วมกัน

ประการที่ ๓ ชุมชนต้องมีศักยภาพในการผลิต ชุมชนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในฐานทรัพยากรของตนเองว่ามีจุดแข็งที่ตรงไหน ชุมชนมีศักยภาพในการผลิตอะไร ใช้อะไรขายอะไรได้อย่างยั่งยืน ศักยภาพในการผลิตยังหมายถึงรวมถึงการเรียนรู้ที่จะเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตด้วยการแปรรูป การบรรจุหีบห่อ การส่งเสริมบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือรูปแบบของการสร้างรายได้อื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ศักยภาพในการผลิตยังหมายถึง การที่ชุมชนจะต้องมีทุนซึ่งมาจากการริเริ่มของชาวบ้านเอง มีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการการผลิต เช่น ทำบัญชี มีการพัฒนาระบบตลาด มีความรู้เรื่องตลาด ร้านค้าชุมชน ไปจนถึงการส่งออกตามแต่ระดับการพัฒนาและศักยภาพของแต่ละชุมชนเป็นสำคัญ

ประการที่ ๔ ชุมชนจะต้องมีศักยภาพในการกำหนดและจัดการชีวิตตนเอง หมายความว่าชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ปราศจากการแทรกแซงและครอบงำจากภายนอก มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเคารพในจารีตประเพณี ระบบคุณค่าและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตน

สรุปได้ว่าเศรษฐกิจชุมชน คือทางเลือกของการพัฒนาที่เน้นการสร้างฐานการผลิต กระบวนการเรียนรู้ ระบบการจัดการทรัพยากร การจัดการทุนและตลาดในรูปแบบที่หลากหลาย โดยพิจารณาจากศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก ชุมชนกับธรรมชาติแวดล้อมจะต้องมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เน้นความยั่งยืน ความเป็นธรรม คุณภาพชีวิตและความมีประสิทธิภาพของการผลิตไปพร้อมกัน

๒.๒.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

เศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งต้องประกอบด้วย^{๑๐}

๑) มีการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างพลังในการทำงานร่วมกัน ความสามารถที่จะเจรจาต่อรองและประสานงานทั้งภายในและกับภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) มีการจัดการระบบการเงินของชุมชน การบูรณาการทุนร่วมกัน มีกองทุนของชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถเป็นกลไกการเงินของชุมชนในการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจสังคม อาชีพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของชุมชน และของคนในชุมชน

๓) มีระบบการจัดการทุนชุมชนที่ครอบคลุมทุนทางสังคม ทุนคน ฟื้นฟูทรัพยากร วิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญา อัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ประวัติศาสตร์

๔) มีระบบข้อมูลที่ทันสมัยรอบด้านทั้งภายในและภายนอก เพื่อการวิเคราะห์ระบบของท้องถิ่น อาชีพ รายได้รายจ่าย การผลิต ฐานเศรษฐกิจ ที่ดิน ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

^{๑๐} สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, เศรษฐกิจฐานราก, [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

ข้อมูลความรู้ระบบเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับภายนอก เป็นฐานสำคัญในการวางแผนชุมชน การวางแผนเพื่อ การตัดสินใจ การติดตาม วัดผลและรายงานผล

๕) มีระบบการผลิตของชุมชนทั้งชั้นพื้นฐานและก้าวหน้า ที่ได้มาตรฐาน มีมูลค่าเพิ่มและสามารถเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจภายนอกได้

๖) สร้างความร่วมมือในทุกระดับและทุกมิติ เพื่อให้เกิดความร่วมมือให้บรรลุ เป้าหมายและสัมพันธภาพที่ดี ทั้งระดับกลุ่มต่อกลุ่ม กลุ่มกับชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภูมิภาค ภูมิภาค หรือรวมตัวกันเป็นเครือข่ายประเด็นต่างๆได้ เช่น เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายข้าว เครือข่าย ประมงพื้นบ้าน เครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน เครือข่ายภูมินิเวศน์วิถีวัฒนธรรม หรือการสร้าง ความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น

๗) มีระบบการอยู่ร่วมกัน หรือเคารพกติกา จารีตประเพณีในการอยู่ร่วมกัน ระบบสวัสดิการการดูแลซึ่งกันและกันและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสังคมใหญ่อย่างสร้างสรรค์และ เกื้อกูล

๘) มีคุณธรรม จริยธรรมในการทำกิจกรรม การประกอบกิจการ ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม หรือการดำรงชีวิต

๙) มีความเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยคนในชุมชนร่วมทุนร่วมกิจกรรมหรือกิจการ ในการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีสำนึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน

๑๐) คนในพื้นที่ของชุมชนสามารถมีส่วนร่วม มีความรู้เรื่องราวการพัฒนาใน พื้นที่รวมทั้งความรู้ในสังคมอื่นๆ มีคุณภาพ มีความมั่นใจที่จะให้ความรู้ความเห็น ร่วมคิดร่วมทำ ตื่นรู้ มีความสร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐาน ครอบครัวมีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองทาง เศรษฐกิจได้มากที่สุด

ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์ (๒๕๕๗:๒) ได้ให้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไว้ดังนี้

๑. เน้นการพัฒนาอย่างบูรณาการมีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และยึดพื้นที่ เป็นหลัก เพื่อให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน และสอดคล้องกับศักยภาพของ ท้องถิ่น

๒. สร้างภาคีและเครือข่ายความร่วมมือ ในลักษณะ “พหุภาคี” เพื่อประสาน “พลังสร้างสรรค์” ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน โดยมีองค์กรชุมชนเป็น แกนกลาง ส่วน ภาคีอื่นๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้น อำนวยความสะดวก ส่งเสริม และสนับสนุน การพัฒนา

๓. เริ่มการพัฒนาจากชุมชนท้องถิ่นไปสู่ระดับชาติและให้องค์กรชุมชนเป็นจักรกล สำคัญในการดำเนินการพัฒนาเพื่อให้เกิดพลังการพัฒนาจากความต้องการของคนในชุมชนซึ่ง จะช่วย ให้การพัฒนามีความต่อเนื่อง

๔. ส่งเสริมการรวมกลุ่มชาวบ้านและการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งด้านการศึกษา สาธารณะสุข การผลิต การตลาด การระดมทุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

๕. ใช้กิจกรรมเศรษฐกิจสร้างการเรียนรู้และสร้างอาชีพที่หลากหลายเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่คนในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านเพศ วัย การศึกษาความถนัด ฐานะ เศรษฐกิจ ฯลฯ

๖. ยึดปรัชญาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวพระราชดำรัส “การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง” ตามขั้นตอนของ “ทฤษฎีใหม่”

๒.๒.๕ กระบวนการ/วิธีการ

การสนับสนุนการพัฒนากระบวนเศรษฐกิจและทุนชุมชนนั้น ยึดหลักการพัฒนาแบบบูรณาการ โดยให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการพัฒนาด้วยตนเอง ซึ่งการสนับสนุนการพัฒนากระบวนเศรษฐกิจและทุนชุมชนนั้น พอช. ได้ให้การสนับสนุนตามความเหมาะสมของบริบทพื้นที่/ตำบล และความต้องการของขบวนองค์กรชุมชน เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยมีกลไกการทำงานที่มีองค์ประกอบจากหลากหลายภาคส่วนในพื้นที่/ตำบล ทั้งนี้องค์ประกอบนั้น จะต้องมีขบวนองค์กรชุมชนเป็นองค์ประกอบหลักในการดำเนินงาน ดังนั้น ในการขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชนให้เป็นจริง จึงมีขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนสำหรับพื้นที่ใหม่ที่กำลังสนใจดำเนินงานด้านพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน และพื้นที่เดิม รวมถึงพื้นที่การพัฒนาจากประเด็นงานต่างๆ ที่สนใจยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนของพื้นที่/ตำบลในรูปแบบใหม่ เพื่อการพัฒนาต่อยอด การแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชนของคนในพื้นที่/ตำบล ให้ไปสู่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองได้ในเรื่องเศรษฐกิจและทุนชุมชน พื้นที่/ตำบลสามารถดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนตามขั้นตอน ๗ ขั้นตอน ดังนี้^{๑๑}

^{๑๑} สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, เศรษฐกิจฐานราก, [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

วิสาหกิจชุมชนมีองค์ประกอบสำคัญหลายประการ คือชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน การริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชน ทำให้เกิดนวัตกรรมโดยใช้ฐานทางภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นชุมชนเกื้อกูลกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นหัวใจ และการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายสูงสุด^{๑๒} ปัจจุบันแผนแม่บทชุมชนไม้เรียงมีการประกอบการต่าง ๆ หรือวิสาหกิจชุมชนมากกว่า ๕๐ รายการ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และการจัดการชีวิตของตนเองอย่างมีแบบแผน มีทุกเรื่องตั้งแต่ผลิตข้าวปลาอาหาร พืชผัก ยาสมุนไพร ของใช้ในครัวเรือน สุขภาพ กองทุน การจัดการทรัพยากรต่าง ๆ

ตัวอย่างของชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง เป็นตัวอย่างต้นแบบของการพัฒนาแบบมีแผนมีแนวทางที่เป็นไปได้ตามศักยภาพของชุมชน ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลความรู้และภูมิปัญญา โดยมูลนิธิรางวัลแมกไซไซ บันทึกไว้ในการประกาศเกียรติคุณ ประยงค์ รมรงค์ว่า เป็นผู้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งผู้นำรางวัลแมกไซไซ กล่าวว่า วันนี้พันยุคการพัฒนาที่คิดว่า เห็นว่า เข้าใจว่า รู้สึกว่า วันนี้ต้องใช้ความรู้ และต้องเป็นความรู้ที่นำไปสู่การปฏิบัติได้ จนเกิดปัญหาการพัฒนา และทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้

๒.๒.๖ การประยุกต์ใช้

^{๑๒} เสรี พงศ์พิศ, การพึ่งตนเองภายใต้สถานการณ์วิกฤติ. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๔๘ หน้า๒๒-๒๓.

มุ่งเน้นให้ “ชุมชนท้องถิ่นมีระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่มั่นคง สามารถพึ่งตนเอง และจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน” โดยรูปธรรมของการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่ผ่านมา ตั้งอยู่บนฐานคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถแยกหมวดของฐานงานที่นำไปสู่ หรือสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน ดังนี้^{๑๓}

๑) ฐานระบบการเงินและทุน ที่ปรากฏรูปธรรมในเรื่อง การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ องค์กรการเงิน การสนับสนุนระบบสินเชื่อเพื่อการพัฒนา การบูรณาการกองทุน การแก้หนี้ในระบบ และสถาบันการเงินชุมชน เป็นต้น

๒) ฐานการพัฒนาอาชีพ รายได้ เช่น การส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพต่างๆ การจัดทำบัญชีครัวเรือน การจัดตั้งธุรกิจชุมชน-วิสาหกิจชุมชน และการจัดทำแผนชุมชน ระบบการผลิต เกษตรยั่งยืน เป็นต้น

๓) ฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์/การจัดการลุ่มน้ำ ป่าชุมชน การดูแลที่ดิน เกษตรธรรมชาติ/ความมั่นคงทางอาหาร ประมงชายฝั่ง การจัดการขยะ เป็นต้น

๔) ฐานการสร้างสวัสดิการ จากที่องค์กรชุมชน/กลุ่มจัดตั้งขึ้นเอง หรือผ่านการสนับสนุนงบประมาณสมทบกองทุนจากหน่วยงานต่างๆ เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนผู้สูงอายุ กองทุนสวัสดิการชาวบ้าน กองทุนรักษากัน-รักษาถิ่น กองทุนฌาปนกิจ เป็นต้น

๕) ฐานการพัฒนาจากเครือข่ายงานประเด็น หรือเครือข่ายคลัสเตอร์ (Cluster) ที่เป็นการเชื่อมโยงประสานการทำงานร่วมกันของขบวนการชุมชนที่ทำงานในลักษณะเดียวกัน เพื่อให้เกิดพลังการเคลื่อนไหว หรือเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนวัตถุดิบ แลกเปลี่ยนสินค้า หรือเป็นคู่ค้า ฐานการผลิตซึ่งกันและกัน เช่น เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายข้าว ท่องเที่ยวชุมชน ร้านค้าชุมชน การจัดการที่อยู่อาศัย (บ้านมั่นคง) การก่อสร้างชุมชน/ช่างชุมชน ประมงพื้นบ้าน การจัดการภัยพิบัติ หรือภัยจากธรรมชาติ สภาองค์กรชุมชน เครือข่ายภูมินิเวศวิถี วัฒนธรรม เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

๒.๓.๑ ที่มาของแนวคิด

ความเป็นมาของความมั่นคงทางอาหารเริ่มขึ้นจากปัญหาการขาดแคลนอาหารในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลกโดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ทำให้ความมั่นคงทางอาหารกลายเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างมาก ทำให้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้มีการประชุมสุดยอดอาหารโลกที่กรุงโรม ประเทศ อิตาลี ซึ่งได้มีการอภิปรายถึงวิกฤตการณ์ด้านอาหารในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก ในเบื้องต้น

^{๑๓} สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, เศรษฐกิจฐานราก, [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

จะเน้นไปที่ เรื่องของปริมาณที่เพียงพอของอาหาร ความคงตัวของราคาอาหาร ตลอดจนการรักษา ระบบนิเวศซึ่ง เป็นผลมาจากการผลิตอาหาร (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, ๒๕๕๔)

Maxwell (๑๙๙๘, อ้างถึงใน ทรงสิริ วิชราพันธ์, ๒๕๕๕) ได้จำแนกความเป็นมาของ ความ มั่นคงทางอาหารในแต่ละช่วง ดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๒๓ มุ่งเน้นความมั่นคงทางอาหารในระดับโลก เพราะจาก วิกฤติ อาหารที่เกิดขึ้นในแอฟริการวมทั้งราคาอาหารที่เพิ่มสูงขึ้น จึงทำให้เกิดการประชุมสุดยอดอาหาร โลก โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้มีการก่อตั้งคณะกรรมการว่าด้วย ความ มั่นคงทางอาหารโลกและสภาอาหารโลกเพื่อติดตามสถานะความต้องการและปริมาณอาหาร โลก

ช่วงที่สอง พ.ศ. ๒๕๒๔-๒๕๒๘ เริ่มมีการปฏิบัติตามนโยบายการปรับโครงสร้างเพื่อ แก้ปัญหา ความยากจน ที่อาจส่งผลกระทบต่อภาวะความมั่นคงทางอาหาร

ช่วงที่สาม พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๓ เมื่อเกิดภาวะอดอยากในแอฟริกาและบางส่วนของ ประเทศกำลัง พัฒนา และเกิดแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารอย่างจริงจัง

ช่วงที่สี่ พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๙ ได้มีการนำแนวคิดเรื่องการลดความยากจนเข้ามา แก้ปัญหาเรื่อง ความมั่นคงทางอาหาร

ช่วงที่ห้า พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นต้นมา เป็นช่วงที่ราคาอาหารในตลาดโลกสูงขึ้น ทำให้ความ มั่นคง ทางอาหารกลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้ง แต่เป็นการเน้นเรื่องความสามารถในการพึ่งพาตนเอง

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยในประเทศไทยที่กล่าวถึงสถานการณ์ทางด้านความมั่นคงทาง อาหาร ของประเทศกำลังพัฒนา ว่ายังขาดความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากผลกระทบจากการ เปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศบางช่วงเวลา เช่น ช่วงภัยแล้ง น้ำท่วม เป็นต้น ประชากรส่วนหนึ่งเกิด การขาดแคลน อาหารในการบริโภค ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิต รวมทั้งยังเชื่อมโยง ไปสู่ปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการเสื่อมโทรมของ ทรัพยากร ปัญหาสังคม เป็นต้น (สรานี มะลิพันธ์, ๒๕๕๒) นอกจากนี้ ทรงสิริ วิชราพันธ์และคณะ (๒๕๕๕) มีประเด็นเพิ่มเติม นอกจากสาเหตุที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศแล้ว และ อีกสาเหตุที่สำคัญ คือ คนในประเทศกำลังพัฒนามีวัฒนธรรมการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป โดยหันไป บริโภคอาหารตามแบบชาวตะวันตกที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าอาหารขยะ (junk food) ทำให้คนรุ่นใหม่ ละเลยอาหารในท้องถิ่น หันไปพึ่งพาอาหารในท้องตลาด ทำให้ภูมิปัญญาการหาอาหารและ เมนูอาหารในท้องถิ่นสูญหายไป อีกทั้งความหลากหลายของพันธุ์พืชก็ลดลง เนื่องจากระบบ การเกษตรที่เน้นผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อให้ได้ปริมาณที่มากขึ้น จึงทำให้การทำเกษตรเพื่อยังชีพ เปลี่ยนเป็นการทำการเกษตรเพื่อเชิงพาณิชย์

๒.๓.๒ ความหมาย

สำหรับความหมายของความมั่นคงทางอาหารผู้วิจัยสามารถรวบรวมงานวิจัยที่ได้ให้ความหมายในทิศทางเดียวกันและจำแนกความหมายได้ ๓ กลุ่ม

กลุ่มแรกเป็นการให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารที่เน้นถึงเรื่องการเมืองอยู่ของอาหาร และแหล่งอาหาร ได้แก่ การมีปริมาณอาหารสำหรับบริโภคภายในครอบครัวและชุมชน โดยสามารถ เข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ปลอดภัย มีคุณภาพ และต่อเนื่อง รวมถึงการมีระบบการจัดการผลผลิต ที่เกื้อหนุนต่อความยั่งยืน และความมั่นคงทางการผลิตทั้งที่ดิน แหล่งน้ำ และแหล่งทรัพยากร ธรรมชาติ ต้องมีระบบการกระจายผลผลิตที่เป็นธรรมและเหมาะสมทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และ ประเทศ (สุพาณี ธนวิวุฒิ, ๒๕๔๔; องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ, ๒๕๔๙; นวลน้อย ตริรัตน์, ๒๕๕๑; สุธานี มะลิพันธ์, ๒๕๕๒ ถ้วนให้ความหมายไว้ในทางเดียวกันดังกล่าวแล้ว)

กลุ่มที่สองเป็นการให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารที่เน้นเรื่องระบบการผลิต และการเข้าถึงอาหาร โดยหมายถึง ความสามารถในการตัดสินใจจัดการและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนผลผลิต เริ่มตั้งแต่ครัวเรือนเกษตรกรในชนบท จะต้องมีความสามารถในการผลิตอาหารให้เพียงพอกับความต้องการในการบริโภคภายในครอบครัว เป็นลำดับแรก เมื่อมีผลผลิตส่วนที่เหลือค่อยขาย โดยในกระบวนการผลิตอาหารต้องปราศจากการ ปั่นเปื้อนของสารเคมี ซึ่งความมั่นคงทางอาหารในรูปแบบดังกล่าวจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเกษตรกรมี ทรัพยากร และมีสิทธิในการผลิตที่อยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างไรก็ตามหากเกษตรกรมี สิทธิหรือกรรมสิทธิ์ในที่ดินย่อมก่อให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะรักษาที่ดิน แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เพื่อให้พื้นที่นั้นสามารถนำมาใช้ผลิตอาหารและสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้อย่างยั่งยืนตลอดไป รวมถึงโอกาสของคนทุกคนก็ต้องได้รับอาหารอย่างเท่าเทียมกัน (สุนันท์ธนา แสนประเสริฐ, ๒๕๔๕; บัณฑิต ปิยะศิลป์, ๒๕๔๙)

กลุ่มที่สามเป็นการให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารที่เน้นเรื่องการจัดการอาหาร โดย หมายถึง การกินดีอยู่ดีของครอบครัว ชุมชน และสามารถพึ่งตนเองทางด้านอาหารได้ โดยจะต้องมี สิทธิและสามารถเข้าถึงทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และอาหารธรรมชาติได้ง่าย และใช้ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะ ความสามารถ และเทคโนโลยีที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการกับทรัพยากรเหล่านั้นอย่าง สอดคล้อง เหมาะสมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน และระบบนิเวศ อันจะทำให้ครอบครัวและชุมชน สามารถมี อาหารเพื่อบริโภคได้อย่างพอเพียงตลอดเวลาที่ต้องการและอาหารนั้นจะต้องสามารถ นำมาใช้ ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน (ปิยนดา อิมติ, ๒๕๕๗)

จากความหมายที่บทวนมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปความหมายของความมั่นคงทางอาหารว่า หมายถึง การมีปริมาณอาหารที่มีคุณภาพเหมาะสมอย่างเพียงพอกับความต้องการบริโภคในระดับ

ครัวเรือน ชุมชน และประเทศ โดยจะต้องมีสิทธิและสามารถเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา และสามารถใช้ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ภูมิปัญญา ที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการกับทรัพยากรเหล่านั้นอย่างสอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน และระบบนิเวศ อันจะทำให้ครอบครัวและชุมชนสามารถมีอาหารเพื่อบริโภคตามหลักโภชนาการได้อย่างยั่งยืน

๒.๓.๓ หลักการสำคัญ

สำหรับประเทศไทยของเราได้มีรายงานจากสำนักเศรษฐกิจการเกษตร และสำนักงานสถิติแห่งชาติ ระบุว่า^{๑๔} ประเทศไทยเราจัดเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก เป็นแหล่งสำคัญในการเพาะปลูกและผลิตอาหารออกมาได้หลายชนิด จึงทำให้ความมั่นคงทางอาหารอยู่ในเกณฑ์สูง ซึ่งเมื่อเทียบกับการประเมินของสากลซึ่งจัดทำขึ้นมาโดย The Economist Intelligence เมื่อปี ๒๐๑๙ คะแนนความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยอยู่ที่ ๖๕.๑ จาก ๑๐๐ คะแนน และอยู่ในอันดับ ๕๒ จากทั้งหมด ๑๑๓ ประเทศที่ได้มีการประเมินเอาไว้

อย่างไรก็ตามเมื่อมองถึงความมั่นคงทางอาหารไทยและระดับโลกในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดจากเชื้อโควิด-๑๙ ถือว่าน่าเป็นห่วงอยู่พอสมควร เนื่องจากแทบทุกประเทศจำกัดการเดินทางเข้า-ออก จึงส่งผลต่อเรื่องของการนำเข้า-ส่งออกสินค้าตามไปด้วย ประกอบกับอุตสาหกรรมอาหารเองก็ได้รับผลกระทบอย่างหนัก บางแห่งต้องปิดกิจการชั่วคราว สิ่งเหล่านี้คืออีกปัจจัยที่บ่งบอกได้ชัดเจนว่าความมั่นคงในด้านของอาหารไม่ใช่แค่เรื่องของประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น แต่ทุกประเทศก็ต้องพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน และถ้าเกิดวิกฤตที่ลุกลามไปทั่วโลกย่อมส่งผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามหากมองในภาพรวมก็มี ๕ ปัจจัยหลักที่ส่งผลกระทบต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

- ๑) ประชากรโลกมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว
- ๒) ภาวะโลกร้อนมีผลกระทบต่อจำนวนพื้นที่ด้านการเกษตรที่ลดลง
- ๓) หลายพื้นที่เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำอันเป็นต้นเหตุสำคัญที่ผลผลิตต้องหยุดชะงัก
- ๔) แรงงานด้านการเกษตรน้อยลง ขาดคนที่จะเข้ามาทำงานในด้านนี้
- ๕) การบริโภคในปัจจุบันมีการสูญเสียอาหารจนเกิดเป็นขยะอาหารมากขึ้นเรื่อย ๆ

ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสิ่งที่คนทั้งโลกต้องคอยระวังและพยายามพัฒนาให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกกับทุกประเทศมากที่สุด อาจเป็นนโยบายช่วยเหลื่อระหว่างกันหรือวิธีใดก็ตาม ขึ้นอยู่กับแนวทางและการวางแผนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

^{๑๔} สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน), ความมั่นคงทางอาหารที่ทุกคนควรได้รับอย่างเพียงพอ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.arda.or.th/knowledge_detail.php?id=๕๐ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕)

๒.๓.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร^{๑๕}

๑) การได้รับอาหารที่เพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในประเทศหรือการนำเข้ามาจากต่างประเทศ ต้องเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคในประเทศของตนเอง

๒) การเข้าถึงอาหาร ประชาชนทุกคนมีโอกาสในการเข้าถึงอาหารที่เหมาะสมกับตนเอง แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของโภชนาการที่ดี มีการควบคุมอาหารให้เป็นไปตามกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

๓) การใช้ประโยชน์จากอาหาร นอกจากการมีอาหารเพียงพอแล้ว ทุกคนยังต้องใช้ประโยชน์จากอาหารที่ทานเข้าไปได้ ตามหลักทางด้านของความปลอดภัยและสุขอนามัย

๔) การมีเสถียรภาพด้านอาหาร การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะทำให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงอาหารได้อย่างเหมาะสม ไม่อดอยาก แม้ว่าจะมีเหตุการณ์วิกฤตฉุกเฉิน เช่น ปัญหาด้านเศรษฐกิจ, สภาพดินฟ้าอากาศ, โรคระบาด หรือแม้กระทั่งการเป็นไปตามวัฏจักรธรรมชาติ เช่น ในช่วงฤดูหนาวของทางยุโรป ทุกคนก็ต้องมีสิทธิได้รับอาหารอย่างเพียงพอที่สุด

ความมั่นคงทางอาหารมีอยู่หลายมิติ แต่ส่วน ใหญ่จะเป็นมิติที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งมีตั้งแต่ ๓ มิติ ๔ มิติ ๕ มิติ และ ๗ มิติ ดังนี้

Maxwell และ Smith (๑๙๙๑, อ้างถึงใน ปิยนารถ อิมดี, ๒๕๔๗) กล่าวว่าความมั่นคงทางอาหารประกอบด้วย ๓ มิติ คือ

(๑) การมีอยู่ของอาหาร (food availability) หมายถึง การมีปริมาณอาหารที่มีคุณภาพเหมาะสมอย่างมั่นคงเพียงพอต่อทุกคน กล่าวคือ อาหารนั้นจะต้องสามารถหาได้และมีการนำมาใช้ได้ ทุกเวลา ทุกคนสามารถนำอาหารมาใช้ในการบริโภคได้อย่างเพียงพอ ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ มีความหลากหลายชนิดและสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น การมีอาหารและการหาอาหารได้ นั้นมีเงื่อนไขอยู่ที่ฤดูกาล แหล่งอาหาร และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

(๒) การเข้าถึงอาหาร (food accessibility) หมายถึง ทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรเพียงพอที่จะนำมาทำเป็นอาหาร การเข้าถึงทรัพยากรที่เหมาะสมสำหรับอาหาร ได้แก่ ที่ดิน น้ำ ป่า ไม้ และ เทคโนโลยี ความสามารถในการเข้าอาหารทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งทางตรงนั้นจะเป็นในส่วนของ ที่ดินทำกินและทางอ้อมจะเป็นการซื้อขายอาหาร ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าถึงทรัพยากร คือ

^{๑๕} สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน), ความมั่นคงทางอาหารที่ทุกคนควรได้รับอย่างเพียงพอ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.arda.or.th/knowledge_detail.php?id=๕๐ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕)

กฎหมาย ประเพณี การมืออับไต่ยทางอาหาร ทรัพยากรสาธารณะร่วม การมีที่ดิน มีรายได้พอที่จะซื้ออาหาร ราคาของอาหารไม่แพงเกินไป รวมถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

(๓) การใช้อาหารให้เป็นประโยชน์ (food utilization) หมายถึง การใช้อาหารให้ถูกต้องตาม หลักโภชนาการ สุขอนามัย และการดูแลสุขภาพ อาหารจะต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ตลอดจนอาหารต้องนำมาใช้เพื่อสุขภาพของบุคคล โดยมีคุณค่าทางอาหารโภชนาการ มีความปลอดภัยและไม่มีการปนเปื้อนสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อร่างกาย ความมั่นคงทางอาหารตามแนวคิดขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (๒๕๔๙) ประกอบไปด้วย ๔ มิติ คือ

(๑) การมีอาหารเพียงพอ (food availability) หมายถึง การมีอาหารในภาพรวมเพียงพอ ที่จะบริโภคภายในประเทศ ซึ่งอาจได้มาโดยการผลิตในประเทศหรือนำเข้าจากต่างประเทศด้วย แต่ถ้านำเข้ามากก็มีความเสี่ยงที่จะเกิดความไม่มั่นคงทางอาหารได้

(๒) การเข้าถึงอาหาร (food accessibility) หมายถึง ความสามารถของประชาชนในการ เข้าถึงอาหารโดยการผลิตเองในครัวเรือนหรือซื้อมาบริโภค ดังนั้นการที่ประเทศมีอาหารในภาพรวม เพียงพอ ก็ไม่ใช่เป็นสิ่งที่รับประกันได้ว่าประชาชนทุกคนจะมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะถ้าหากประชาชนไม่มีรายได้เพียงพอ ในขณะที่อาหารมีราคาแพงหรือภาครัฐไม่มีระบบบริหารจัดการด้านสวัสดิการที่ดีแล้ว ประชาชนบางส่วนก็อาจขาดแคลนอาหารบริโภคได้

(๓) การใช้ประโยชน์จากอาหาร (food utilization) หมายถึง การใช้ประโยชน์หรือการบริโภค อาหารที่ถูกหลักโภชนาการ คือ มีความปลอดภัย หลากหลาย (ครบหมู่) ให้พลังงาน (calories) เพียงพอต่อการเจริญเติบโตของร่างกายและการมีสุขภาพที่แข็งแรง

(๔) การมีเสถียรภาพด้านอาหาร (food stability) หมายถึง ทุกมิติข้างต้นจะต้องมีเสถียรภาพ ด้วย เช่น ไม่ขาดแคลนอาหารในบางปี บางฤดูหรือประชาชนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ในบางครั้ง รวมทั้งการบริโภคที่ไม่ถูกหลักโภชนาการในบางโอกาส เป็นต้น

เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก (๒๕๔๕) ได้ให้นิยามความมั่นคงทางอาหารไว้ประกอบไปด้วย ๕ มิติ คือ

(๑) การมีปริมาณอาหารเพียงพอสำหรับบริโภคทุกคน ทั้งภายในครอบครัว ชุมชน และชุมชน อื่นๆ

(๒) คุณภาพอาหารปลอดภัย มีความหลากหลายครบถ้วนตามหลักโภชนาการและสอดคล้อง กับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น

(๓) มีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน รักษาความสมดุลของระบบนิเวศที่สร้างให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพและใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

(๔) มีระบบการจัดการผลผลิตที่สอดคล้อง เหมาะสม เป็นธรรมชาติ มีการกระจายอาหารอย่างทั่วถึงทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศ

(๕) มีความมั่นคงในทรัพยากรเพื่อการผลิตอาหาร ได้แก่ ที่ดิน แหล่งน้ำ ฝืนป่า พันธุกรรม และทรัพยากรอื่นๆ ที่เอื้อให้เกิดความมั่นคงในอาชีพเกษตรกรผู้ผลิต

ศจินทร์ ประชาสันต์ (๒๕๕๕) ได้ให้นิยามความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย ๗ มิติ คือ

(๑) มิติความเปราะบาง ความเปราะบางเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับมิติด้านเวลาหรือ “เสถียรภาพ” ของความมั่นคงทางอาหารอย่างใกล้ชิด ซึ่งความเปราะบางของแต่ละกลุ่มคนมีระดับที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะความเสี่ยงและความสามารถในการรับมือกับความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอนของสถานการณ์

(๒) มิติจิตวิทยาและสังคม ความไม่มั่นคงทางอาหารทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกถูกกีดกันหรือ ขาดแคลน หรือทำให้ครัวเรือนรู้สึกกระวนกระวายใจว่าจะมีอาหารเพียงพอหรือไม่ เช่น ไม่อาจบริโภค อาหารได้ ๓ มื้อต่อวัน ไม่อาจเข้าร่วมกิจกรรมหรืองานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับอาหาร ต้องบริโภค อาหารที่ได้มาจากการบริจาค ต้องลักขโมย หรือติดหนี้ชำระค่าอาหาร เป็นต้น ซึ่งนำมาสู่ปัญหา ความเครียดตามมา

(๓) มิติการแก้ไขปัญหาหรือการปรับตัว ในแต่ละครัวเรือนยังมีความกังวลเมื่อเกิดปัญหาความ ไม่มั่นคงทางอาหาร ซึ่งอาจจะแสดงออกมาทั้งในแง่ของจิตวิทยาและความพยายามแก้ไขปัญหาใน ลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา

(๔) มิติชุมชน ความมั่นคงทางอาหารของปัจเจกบุคคลและครัวเรือนมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับ บริบทแวดล้อมในชุมชน หากชุมชนมีศักยภาพและความสามารถพึ่งพาและดูแลจัดการด้านอาหาร ได้มากขึ้นก็จะแก้ปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารได้อย่างยั่งยืนขึ้น โดยไม่ต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือ แรงด่วนจากแหล่งทุนภายนอกหรือความช่วยเหลือด้านอาหารจากภาครัฐ

(๕) มิติสิทธิทางอาหาร ถือเป็นส่วนสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และจำเป็นจะต้องมีเพื่อ บรรลุสิทธิมนุษยชนด้านอื่นๆ ตามแนวคิดนี้ รัฐแต่ละประเทศจึงมีหน้าที่ที่จะต้องเคารพ ปกป้องและ เติมเต็มสิทธิด้านอาหารของประชาชนโดยการดำเนินการเองภายในหรือร่วมมือกับต่างประเทศโดย ผ่านมาตรการที่สำคัญ คือมาตรการทางกฎหมาย

(๖) มิติอธิปไตยทางอาหาร สิทธิของประชาชนที่จะกำหนดนโยบายเกษตรและอาหาร ของ ตนเอง ที่จะปกป้องและควบคุมการค้าและการผลิตทางการเกษตรภายในประเทศเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

(๗) มิติวัฒนธรรม กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมกับอาหารมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทำให้วัฒนธรรมเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เชื่อมระหว่างฐานทรัพยากรทางอาหารเข้ากับของความมั่นคงทางอาหารรวมถึงวิถีชีวิต

กล่าวโดยสรุปมิติความมั่นคงทางอาหารโดยทั่วไปมีจุดเริ่มต้นมาจากการประชุมอาหารโลก ซึ่งได้รับการพัฒนาต่อโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งประชาชาติ ทำให้เกิดแนวคิดหรือความหมาย ในเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังมีอีกหลายแง่มุมของความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งมิติเหล่านี้จะช่วยให้เห็นรายละเอียดปลีกย่อยของความมั่นคงทางอาหารภาพรวมได้เข้าใจมากขึ้น

จากมิติทั้งหมดที่กล่าวมาผู้วิจัยกำหนดกรอบประเด็นการศึกษาในชุมชนเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์และสุรินทร์ เป็น ๔ มิติ (๑) การมีอยู่ของอาหาร คือคนในชุมชนมีชนิดและปริมาณอาหารที่มีคุณภาพในการบริโภคอย่างเพียงพอ ทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน (๒) การเข้าถึงอาหาร ทุกคนมีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรอาหาร ตามความสามารถของแต่ละบุคคลเพื่อให้ได้มาซึ่งอาหารที่เพียงพอ (๓) การจัดการอาหารและแหล่งอาหาร คือการจัดการแหล่งผลิตที่สอดคล้องและเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย ซึ่งในการผลิตนั้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และถ้าหากชุมชนมีศักยภาพในการดูแลจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมและยั่งยืนก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งภาครัฐ และทำให้เกิดเสถียรภาพและความมั่นคงทางอาหารด้วย และ (๔) การใช้ประโยชน์อาหาร คือการนำอาหารมาบริโภคให้ถูกต้องตามหลักโภชนาการ มีความปลอดภัย และเพียงพอต่อการเจริญเติบโตของร่างกายและมีสุขภาพแข็งแรง

๒.๓.๕ กระบวนการ/วิธีการ^{๑๖}

ทศวรรษที่ ๑๙๗๐: แนวคิดความมั่นคงด้านอาหารกับกระบวนการผลิต ความมั่นคงทางอาหารเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนานาชาติเป็นอย่างมากในช่วง กลางทศวรรษที่ ๑๙๗๐ เนื่องจากสภาวะขาดแคลนอาหารของโลก แต่ในขณะนั้นจุดมุ่งหมายของการแก้ปัญหามุ่งให้ความสำคัญแก่ประเด็นที่ว่า จะผลิตอาหารเพียงพอต่อผู้บริโภคได้อย่างไร แนวคิดความมั่นคงทางอาหารจึงจำกัดอยู่ในกรอบของกระบวนการผลิต กล่าวคือ การผลิตอาหารให้ได้มากเพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภคในราคาที่มีเสถียรภาพเป็นสำคัญ ดังนั้นหลายประเทศจึงได้นำแนวคิดการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) หรือการ ทาเกษตรแผนใหม่ เข้ามาปรับใช้กับการพัฒนาด้านเกษตรทำให้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการเกษตรแบบยังชีพไปเป็นการทำเกษตรเพื่ออุตสาหกรรม เพื่อให้มีปริมาณอาหารเพียงพอกับประชากรโลก ทั้งนี้การปฏิวัติเขียวได้นำความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ไม่ว่าจะเป็น การใช้พันธุ์พืชใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง (New crop cultivars) การชลประทาน (Irrigation) เพื่อให้ปลูกพืชได้ ในฤดูแล้งหรือสามารถผลิตได้ในทุกช่วงเวลาและมีผลผลิตอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการใช้สารเคมีทางการเกษตรจำพวกปุ๋ยเคมี (Fertilizer) สารเคมีกำจัดศัตรูพืช (Pesticide) และ การใช้เครื่องจักรกลการเกษตร

^{๑๖} วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์, แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.polsci.tu.ac.th/fileupload/๓๖/๒๔.pdf> หน้าที่ ๔ - ๕ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕)

(Mechanization) มาช่วยในการผลิตสินค้าเกษตรให้ได้ในปริมาณมาก บุคคลสำคัญที่มีบทบาทเด่น ต่อแนวคิดการปฏิวัติเขียว คือ Norman Borlaug แนวคิดของเขา ได้เปลี่ยนโฉมการเกษตรสู่การ เพาะปลูกให้ได้ผลผลิตสูง รวมทั้งสร้างนวัตกรรมที่ช่วยผลิตอาหารให้แก่โลกได้เพิ่มขึ้นเป็น ๒ เท่า ระหว่างปี ค.ศ.๑๙๖๐ - ๑๙๙๐ ผู้เชี่ยวชาญจำนวนมากได้ให้เครดิตแก่การปฏิวัติ เขียวของบอร์ลอก ว่า การปฏิวัติเขียวช่วยเบนเข็มความอดอยากของโลกในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๒๐ และช่วยชีวิต ผู้คนซึ่งอาจจะมากถึงพันล้านคนไว้ นอร์แมน บอร์ลอกได้ตั้งศูนย์ปรับปรุงข้าวโพดและข้าวสาลี นานาชาติ (International Maize and Wheat Improvement Center) ในเม็กซิโกขึ้นใน ปี ค.ศ. ๑๙๖๔ และได้ใช้เวลากว่า ๑๐ ปีในการพัฒนาข้าวสาลีหลากหลายสายพันธุ์ที่มีความต้านทานโรค และให้ผลผลิตมากกว่าสายพันธุ์ดั้งเดิม หลังจากนั้นเขาได้นำข้าวสาลีเหล่านั้น พร้อมด้วยข้าวเจ้า และ ข้าวโพดที่ผ่านการปรับปรุงพันธุ์คล้ายๆ กันมายังเอเชียตะวันออกเฉียง อเมริกาใต้และแอฟริกา โดยมี ปากีสถานและอินเดียที่ได้ประโยชน์จากเมล็ดพันธุ์สายพันธุ์ใหม่มากที่สุด ทำให้มีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น ถึง ๔ เท่า

ผลงานด้านการปฏิวัติเขียวที่ช่วยผลิตอาหารให้เพียงพอต่อประชากรโลกที่เพิ่มสูงขึ้น ได้ กลายเป็นผลงานโดดเด่น ที่ทำให้นอร์แมน บอร์ลอกได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในปี ค.ศ.๑๙๗๐ และเขาได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีอาหารที่เพียงพอไว้ว่า

“We must recognize the fact that adequate food is only the first requisite for life. For a decent and humane life we must also provide an opportunity for good education, remunerative employment, comfortable housing, good clothing, and effective and compassionate medical care.”

(เราต้องตระหนักว่าอาหารที่เพียงพอเป็นเพียงสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต เพื่อชีวิตที่ดีและมีมนุษยธรรม เรายังต้องให้โอกาสในการศึกษาที่ดี การจ้างงานที่ได้รับค่าตอบแทน ที่อยู่อาศัยที่ สะดวกสบาย เสื้อผ้าที่ดี และการรักษาพยาบาลที่มีประสิทธิภาพและมีความเห็นอกเห็นใจ)

อย่างไรก็ตาม แม้วานอร์แมน บอร์ลอกจะยอมรับถึงความสำเร็จของการปฏิวัติเขียวที่ ช่วยให้ ประชากรหลายร้อยล้านคนมีอาหารเพียงพอ แต่เขาก็ได้ตระหนักถึงหัวใจสำคัญของการ แก้ปัญหา ความยากจนว่า คือการลดความอดอยากและหิวโหยซึ่งยังคงเป็นปัญหาที่ยังไม่สามารถ หลีกเลียงได้ นอร์แมน บอร์ลอกได้กล่าวไว้ระหว่างการรับรางวัลโนเบลในปี ค.ศ. ๑๙๗๐ ว่า แม้ว่าการ ปฏิวัติ เขียวจะช่วยเพิ่มปริมาณผลผลิตแต่ก็มีผลกระทบที่เกิดขึ้นหลายประการจากการใช้ปุ๋ยเคมีและ ยาฆ่า แมลงและการพุ่งเป้าไปที่การเพิ่มผลผลิตในพืชเพียงไม่กี่ชนิดที่ให้ประโยชน์แก่เจ้าของที่ เพาะปลูกขนาดใหญ่ ทั้งที่จริงแล้วเป้าหมายสำคัญควรมุ่งเน้นไปที่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้คน นอกจากนั้นเขา ยังสนับสนุนให้รัฐบาลประเทศต่างๆ กำหนดนโยบายที่เป็นประโยชน์เชิงเศรษฐกิจต่อ

เกษตรกร และ ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้เกษตรกรเข้าถึงตลาดได้ และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของ สภาพแวดล้อมของโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกได้ด้วย

๒.๓.๖ การประยุกต์ใช้^{๑๗}

ความมั่นคงทางอาหารกับความปลอดภัยทางอาหาร ในทศวรรษที่ ๑๙๙๐ แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารได้ครอบคลุมไปถึงเรื่องคุณค่าของ อาหาร โภชนาการ ความปลอดภัยและความสมดุลทางอาหาร โดยนักวิชาการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ หันมาให้ความสำคัญในเรื่องการบริโภคอาหารอย่างมีประโยชน์ ถูกสุขลักษณะ มีคุณภาพและ ความปลอดภัย เพื่อ สุขภาพที่ดีของประชากรโลก งานวิจัยของ Dreze Jean และ Amartya Sen เรื่อง Hunger and Public Action ระบุว่าประเด็นเรื่องสุขภาพและโภชนาการควรถูกนำมาใช้วิเคราะห์เพื่อ แก้ไขปัญหาความอดอยากและภาวะขาดแคลนอาหารของประชาชนด้วย ขณะที่องค์การ UNICEF ได้ ระบุว่าอาหารเป็นปัจจัยสำคัญของสาเหตุการเกิดภาวะทุพโภชนาการในแม่และเด็กซึ่งเกิดจากการ บริโภคอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ และไม่มีหลากหลายทางอาหาร นอกจากนี้ กรมการเกษตรของ สหรัฐอเมริกา (United States Department of Agriculture --- USDA) ยังได้ชี้ว่า ความมั่นคงทาง อาหารเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกในครอบครัวทั้งหมดสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอในทุกเวลา และดำเนินการได้เองเพื่อความมีสุขภาวะที่ดี ดังนั้นความมั่นคงทางอาหารจึงประกอบด้วย การมีอาหาร เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ

เนื่องจากแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารถูกพัฒนามาจากความแตกต่างด้านแนวทาง การมองปัญหา ทั้งทางกายภาพ ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยทุกฝ่ายต้องการแก้ไขปัญหาใน ทุกระดับทั้งในเชิงโครงสร้างและความต้องการระบุเป้าหมายของแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งเรื่อง กระบวนการผลิต การเข้าถึงอาหาร และความปลอดภัยทางอาหาร ดังนั้นในปี ค.ศ. ๑๙๙๖ ชุมชน ระหว่างประเทศจึงได้จัดให้มีการจัดประชุมสุดยอดว่าด้วยอาหารโลก (World Food Summit) ขึ้น ซึ่งที่ประชุมได้ให้คำนิยามความมั่นคงทางอาหารที่มีความซับซ้อนมากขึ้นโดยได้พยายามเชื่อมโยงแนวคิดต่างๆ ไว้อย่างครอบคลุมว่า

“Food security, at the individual, household, national, regional and global levels (is achieved) when all people at all times have physical and economic access to sufficient, safe and nutritious foods to meet their dietary needs and food preferences for an active healthy life.”

^{๑๗} วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์, แนวคิดและคำนิยามของความมั่นคงทางอาหาร, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.polsci.tu.ac.th/fileupload/๓๖/๒๔.pdf> หน้าที่ ๗ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕)

(ความมั่นคงด้านอาหารในระดับบุคคล ครัวเรือน ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับโลก (บรรลุได้) เมื่อทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการทั้งทางกายภาพและทางเศรษฐกิจตลอดเวลา เพื่อตอบสนองความต้องการด้านอาหารและความชอบด้านอาหารเพื่อชีวิตที่มีสุขภาพดี)

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี

๒.๔.๑ ที่มาของแนวคิด^{๑๘}

โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๖๕ กำหนดให้รัฐ พึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการ กันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว โดยให้เป็นไปตามที่ กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ และต่อมาได้มีการตรา พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยกำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อรับผิดชอบในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ กำหนดวิธีการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ ในการ ติดตาม การตรวจสอบ และการประเมินผล รวมทั้ง กำหนดมาตรการส่งเสริม และสนับสนุนให้ประชาชนทุกภาคส่วนดำเนินการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ

เพื่อให้เป็นไปตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านต่าง ๆ รวม ๖ คณะ เพื่อรับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนด ตลอดจนได้จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและหน่วยงานของรัฐ ที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง เพื่อประกอบการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติตามที่ กฎหมายกำหนด

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) เป็นยุทธศาสตร์ชาติ ฉบับแรกของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง” เพื่อความสุขของคนไทยทุกคน

๒.๔.๒ ความหมาย

^{๑๘} สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐ (ฉบับย่อ), [ออนไลน์] แหล่งที่: https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct๒๐๑๘.pdf หน้า คำนำ, (๑๕ ต.ค. ๒๕๖๕)

ยุทธศาสตร์ชาติ หมายถึง ยุทธศาสตร์ชาติตามกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อใช้เป็น กรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลัง ผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ หมวด ๖ แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา ๖๕)

โดยในด้าน “ความยั่งยืน” ในยุทธศาสตร์ชาตินั้น หมายถึง การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจที่อยู่บนหลักการใช้การรักษาและการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดีไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการรองรับและเยียวยาของระบบนิเวศน์ การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น คนมีความ รับผิดชอบ ต่อสังคม มีความเอื้ออาทร เสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม รัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและทุกภาคส่วน ในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาในระดับอย่างสมดุล มีเสถียรภาพ และยั่งยืน

๒.๔.๓ หลักการสำคัญ^{๑๙}

ในปัจจุบันประเทศไทยยังคงมีประเด็นความท้าทายการพัฒนาในหลายมิติ ทั้งในมิติเศรษฐกิจที่โครงสร้างเศรษฐกิจยังไม่สามารถขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมอย่าง เต็มที่ ผลผลิตภาพการผลิตของภาคบริการและภาคเกษตรยังอยู่ในระดับต่ำ คุณภาพและ สมรรถนะของแรงงานที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการในการขับเคลื่อนการพัฒนาของ ประเทศ มิติทางสังคมที่การยกระดับรายได้ของประชาชน การแก้ปัญหาด้านความ ยากจนและความเหลื่อมล้ำ การพัฒนาคุณภาพการให้บริการและการขยายโอกาสในการ เข้าถึงระบบบริการสาธารณะยังคงมีช่องว่างที่สามารถพัฒนาต่อไปได้ มิติสิ่งแวดล้อม ที่การฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังเป็นประเด็นสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน และมิติของการบริหารจัดการภาครัฐที่ยังขาด ความต่อเนื่องและความยืดหยุ่นในการตอบสนองความต้องการในการแก้ปัญหาของ ประชาชนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ยังมีสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีสัดส่วนประชากรวัยแรงงานลดลงและประชากร สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแบบ ก้าวกระโดด ความท้าทายใหม่ ๆ ซึ่งมาจากการ

^{๑๙} สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐ (ฉบับย่อ), [ออนไลน์] แหล่งที่:

https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct๒๐๑๘.pdf หน้า ๑ (๑๕ ต.ค.

๒๕๖๕)

เปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ การเชื่อมโยงกัน อย่างซับซ้อนจากการรวมกลุ่มภายในภูมิภาคและการเปิดเสรีด้านต่าง ๆ ตลอดจน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความเชื่อมโยงของระบบนิเวศ ซึ่งสถานการณ์ ดังกล่าวจะ ก่อให้เกิดความท้าทายในการพัฒนาประเทศทั้งในมิติความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ประเทศไทยจำเป็นต้องมีการวางแผนยุทธศาสตร์ ด้านต่าง ๆ ที่รอบคอบและครอบคลุมเพื่อ เป็นกรอบในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ให้เจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

๒.๔.๔ ประเภท/องค์ประกอบ^{๒๐}

วิสัยทัศน์ประเทศคือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศ ที่พัฒนา แล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยมีเป้าหมายการพัฒนาประเทศ คือ “ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่าง ต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐาน ทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน” โดยยกระดับศักยภาพของ ประเทศในหลากหลายมิติ พัฒนาคมนาคมในทุกมิติ และในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม สร้างการ เติบโตบนคุณภาพชีวิต ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชนและ ประโยชน์ ส่วนรวม โดยการประเมินผลการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ ประกอบด้วย

- ๑) ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยและสังคมไทย
- ๒) ชีตความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาเศรษฐกิจและการกระจายรายได้
- ๓) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ
- ๔) ความเท่าเทียมและความเสมอภาคของสังคม
- ๕) ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนของ ทรัพยากรธรรมชาติ

๖) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการเข้าถึงการให้บริการของภาครัฐ

การพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติ จะมุ่งเน้น การสร้างสมดุล ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วย ๖ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้าง ความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพ ทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการ สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่

^{๒๐} สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐ (ฉบับย่อ), [ออนไลน์] แหล่งที่: https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct๒๐๑๘.pdf หน้า ๒, (๑๕ ต.ค. ๒๕๖๕)

เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการ
ภาครัฐ

๒.๔.๕ กระบวนการ/วิธีการ

ยุทธศาสตร์ ๒๐ ปี ประกอบด้วย^{๒๑}

๑) ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง

โดยประเด็น ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ประกอบด้วย ๕ ประเด็น ได้แก่

๑. การรักษาความสงบภายในประเทศ เพื่อสร้างเสริมความสงบเรียบร้อย และ
สันติสุขให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติบ้านเมือง

๒. การป้องกันและแก้ไขปัญหามีผลกระทบต่อความมั่นคง เพื่อแก้ไข ปัญหาเดิม
และป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาใหม่เกิดขึ้น

๓. การพัฒนาศักยภาพของประเทศให้พร้อมเผชิญภัยคุกคามที่กระทบต่อ ความ
มั่นคงของชาติ เพื่อยกระดับขีดความสามารถของกองทัพและหน่วยงานด้าน ความมั่นคง

๔. การพัฒนากลไกการบริหารจัดการความมั่นคงแบบองค์รวม เพื่อให้ กลไกสำคัญ
ต่าง ๆ ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้หลักธรรมาภิบาล และ การบังคับใช้กฎหมายอย่าง
เคร่งครัด

๒) ยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน

โดยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้าง ความสามารถในการแข่งขัน
ประกอบด้วย ๕ ประเด็น ได้แก่

๑. การเกษตรสร้างมูลค่า ให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพการผลิต ทั้งเชิง
ปริมาณและมูลค่า และความหลากหลายของสินค้าเกษตร

๒. อุตสาหกรรมและบริการแห่งอนาคต โดยสร้างอุตสาหกรรมและบริการ แห่ง
อนาคตที่ขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยนวัตกรรมและ เทคโนโลยีแห่งอนาคต

๓. สร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยว โดยการรักษาการเป็น จุดหมาย
ปลายทางที่สำคัญของการท่องเที่ยวระดับโลกที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทุกระดับ และเพิ่มสัดส่วนของ
นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูง

^{๒๑} สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐ (ฉบับย่อ), [ออนไลน์] แหล่งที่:
https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct๒๐๑๘.pdf หน้า ๔-๑๕, (๑๕ ต.ค.
๒๕๖๕)

๔. โครงสร้างพื้นฐาน เชื่อมไทย เชื่อมโลก ครอบคลุมถึงโครงสร้างพื้นฐาน ทางกายภาพในด้านโครงข่ายคมนาคม พื้นที่และเมือง รวมถึงเทคโนโลยี ตลอดจน โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

๕. พัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานผู้ประกอบการยุคใหม่ สร้างและพัฒนาผู้ประกอบการยุคใหม่ ที่มีทักษะและจิตวิญญาณของการเป็นผู้ประกอบการที่มี ความสามารถในการแข่งขันและมีอัตลักษณ์ชัดเจน

๓) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนา และเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์

โดยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้าง ศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วย ๗ ประเด็น ได้แก่

๑. การปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม มุ่งเน้นให้สถาบันทางสังคมร่วม ปลุกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมที่พึงประสงค์

๒. การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนาคนเชิงคุณภาพ ในทุกช่วงวัย

๓. ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงใน ศตวรรษที่ ๒๑ มุ่งเน้นผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้และมีใจใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา

๔. การตระหนักถึงพหุปัญญาของมนุษย์ที่หลากหลาย

๖. การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพ ทรัพยากรมนุษย์

๗. การเสริมสร้างศักยภาพการกีฬาในการสร้างคุณค่าทางสังคมและ พัฒนาประเทศ

๔) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาส และความเสมอภาคทางสังคม

โดยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้าน การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ประกอบด้วย ๔ ประเด็น ได้แก่

๑. การลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในทุกมิติ

๒. การกระจายศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี

๓. การเสริมสร้างพลังทางสังคม

๔. การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่ง ตนเองและการจัดการตนเอง

๕) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโต บนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

โดยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ๖ ประเด็น ได้แก่

๑. สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจสีเขียว
๒. สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจภาคทะเล
๓. สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมที่เป็นมิตรต่อสภาพภูมิอากาศ
๔. พัฒนาพื้นที่เมือง ชนบท เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ มุ่งเน้น ความเป็นเมืองที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง

เป็นเมืองที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง

๕. พัฒนาความมั่นคงน้ำ พลังงาน และเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
๖. ยกระดับกระบวนการตัดสินใจกำหนดอนาคตประเทศ

๖) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุล และพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ

โดยประเด็น ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ประกอบด้วย ๘ ประเด็น ได้แก่

๑. ภาครัฐที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ตอบสนองความต้องการ และ ให้บริการอย่างสะดวกรวดเร็ว โปร่งใส

๒. ภาครัฐบริหารงานแบบบูรณาการโดยมียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมาย และ เชื่อมโยงการพัฒนาในทุกระดับ ทุกประเด็น ทุกภารกิจ และทุกพื้นที่

๓. ภาครัฐมีขนาดเล็กกลาง เหมาะสมกับภารกิจ ส่งเสริมให้ประชาชนและ ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

๔. ภาครัฐมีความทันสมัย

๕. บุคลากรภาครัฐเป็นคนดีและเก่ง ยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึก มีความสามารถสูง มุ่งมั่น และเป็นมืออาชีพ

๖. ภาครัฐมีความโปร่งใส ปลอดการทุจริตและประพฤติมิชอบ

๗. กฎหมายมีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ และมีเท่าที่จำเป็น

๘. กระบวนการยุติธรรมเคารพสิทธิมนุษยชนและปฏิบัติต่อประชาชน โดยเสมอภาค

ภาค

๒.๔.๖ การประยุกต์ใช้^{๒๒}

^{๒๒} สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐ (ฉบับย่อ), [ออนไลน์] แหล่งที่:

https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct๒๐๑๘.pdf หน้า ๓, (๑๕ ต.ค.

๒๕๖๕)

วิสัยทัศน์ประเทศไทย ๒๕๘๐ “ประเทศชาติมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข, ยกกระดับศักยภาพในหลากหลายมิติ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง, พัฒนาคมนาคมในทุกมิติและในทุกช่วงวัย ให้เป็นคนดี ดี และมีคุณภาพ, สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม, สร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม, ภาครัฐของประชาชน เพื่อประชาชนและประโยชน์ส่วนรวม

๑) **มั่นคง** มีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ และมีความมั่นคงในทุกมิติ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง, ประเทศมีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย, สังคมมีความปรองดองและความสามัคคี ประชาชนมีความมั่นคงในชีวิต มีงานและรายได้ที่มั่นคง มีที่อยู่อาศัยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๒) **มั่งคั่ง** ประเทศไทยมีการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ยกกระดับเข้าสู่กลุ่มประเทศรายได้สูง ความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาลดลง ประชากรได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน, เศรษฐกิจมีความสามารถในการแข่งขันสูง สร้างเศรษฐกิจและสังคมแห่งอนาคต และเป็นจุดสำคัญของการเชื่อมโยงในภูมิภาคทั้งการคมนาคมขนส่ง การผลิต การค้า การลงทุน, มีความสมบูรณ์ในทุนที่จะสามารถสร้างการพัฒนาต่อเนื่อง อาทิ ทุนมนุษย์ ทุนทางปัญญา ทุนทางการเงินและทุนอื่นๆ

๓) **ยั่งยืน** การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญด้วยรายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินพอดี ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม, มีการผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับกฎระเบียบของประชาคมโลก, คนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน ทุกภาคส่วนในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๕ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๒.๕.๑ ที่มาของแนวคิด

ประเทศไทยได้มีการริเริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกขึ้น ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ มีระยะเวลาของแผน ๖ ปี โดยที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อ ๆ มา มีระยะเวลาของแผน ๕ ปี หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำแผน คือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยปัจจุบันประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๖๙)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ เป็นแผนพัฒนาประเทศในระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ซึ่งแปลง ยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น ทิศทางการพัฒนา ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงมุ่งเตรียมความพร้อมและวางรากฐานในการยกระดับประเทศไทยให้เป็น ประเทศที่พัฒนาแล้ว มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกรอบวิสัยทัศน์และเป้าหมายอนาคตประเทศไทยในปี ๒๕๗๙ ซึ่งกำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปีเป็นกรอบ ที่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ มุ่งตอบสนองวัตถุประสงค์และเป้าหมายการพัฒนาที่กำหนดภายใต้ระยะเวลา ๕ ปี ต่อจากนี้ไปพิจารณาจากการประเมินสภาพแวดล้อมการพัฒนาทั้งจากภายนอกและภายในประเทศที่บ่งชี้ถึง จุดแข็งและจุดอ่อนของประเทศ และการสะท้อนถึงโอกาสและความเสี่ยงในการที่จะผลักดันขับเคลื่อนให้ การพัฒนาในด้านต่างๆ บรรลุผลได้ในระยะเวลา ๕ ปีแรกของยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปีทั้งนี้โดยได้คำนึงถึง การต่อยอดให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่องภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับต่อไป (หน้า ๓-๔)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลา ของการปฏิรูปประเทศท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเชื่อมโยงกันใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศต่อเนื่องจาก แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙-๑๑ เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและ ยั่งยืน

ในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้น ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ”

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีในลักษณะการแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวสู่การปฏิบัติ โดยในแต่ละยุทธศาสตร์ของ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ได้กำหนดประเด็นการพัฒนา พร้อมทั้งแผนงาน/โครงการสำคัญที่ต้องดำเนินการให้ เห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วง ๕ ปีแรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และ ระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกันยังได้กำหนดแนวคิดและกลไกการ

ขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลที่ชัดเจนเพื่อกำกับให้ การพัฒนาเป็นไปอย่างมีทิศทางและเกิด ประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย (หน้า คำนำ)

๒.๕.๒ ความหมาย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติคือ การกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการเข้ามามีส่วนร่วมของ ประชาชนทุกขั้นตอนอย่างเป็นระบบ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติถือเป็นแผนระดับชาติที่มีความสำคัญในการ กำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในการวางแผนการทำงานของหน่วยงาน ราชการ และภาคเอกชนจะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับแผนดังกล่าว โดยปัจจุบันประเทศไทย อยู่ระหว่างการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๓ เพื่อใช้ในปงบประมาณ ๒๕๖๖ - ๒๕๗๐ ทดแทนแผนพัฒนาฉบับที่ ๑๒ ที่กำลังจะสิ้นสุดอายุในปีหน้า

หลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐- ๒๕๖๔)

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จะมุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะ ๕ ปี ที่จะสามารถต่อยอดในระยะต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี โดยมี หลักการสำคัญของแผนพัฒนาฯ ดังนี้

๑. ยึด “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ เพื่อให้ เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอประมาณ และมีระบบ ภูมิคุ้มกันและ การบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดีซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดย มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มี ความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ สร้างโอกาสและมีที่ยืน ให้กับทุกคนในสังคมได้ดำเนินชีวิต ที่ดีมีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ในขณะที่ระบบ เศรษฐกิจของประเทศก็เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพ และมีเสถียรภาพ การกระจายความมั่ง คั่งอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เป็นการเติบโตที่เป็นมิตรกับ สิ่งแวดล้อม รักษาความหลากหลายทาง ชีวภาพ ชุมชนวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรม

๒. ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคน ไทย พัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มี ทักษะที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม พัฒนาคนทุกช่วงวัยและเตรียมความพร้อม เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ อย่างมีคุณภาพ รวมถึงการสร้างคนให้ใช้ประโยชน์และอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่าง เกื้อกูล อนุรักษ์ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

๓. ยึด “วิสัยทัศน์ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี” มาเป็นกรอบของวิสัยทัศน์ประเทศไทย ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ วิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศ

พัฒนาแล้ว ด้วย การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หรือเป็นคติพจน์ประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดย ที่วิสัยทัศน์ดังกล่าวสนองต่อผลประโยชน์แห่งชาติ ได้แก่ การมีเอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่ง เขตอำนาจรัฐ การดำรงอยู่อย่างมั่นคงยั่งยืนของสถาบันหลักของชาติ การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของชาติและ ประชาชนจากภัยคุกคามทุกรูปแบบ การอยู่ร่วมกันในชาติอย่างสันติ สุขเป็นปึกแผ่นมีความมั่นคงทางสังคม ท่ามกลางพหุสังคมและการมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็น มนุษย์ ความเจริญเติบโตของชาติ ความเป็นธรรม และความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ความยั่งยืนของ ฐานทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางพลังงาน อาหารและน้ำ ความสามารถในการ รักษาผลประโยชน์ของชาติภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม ระหว่างประเทศและการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติประสานสอดคล้องกันด้านความมั่นคงในประชาคมอาเซียนและ ประชาคมโลกอย่าง มีเกียรติและศักดิ์ศรีประเทศไทยไม่เป็นภาระของโลกและสามารถเกื้อกูลประเทศที่มี ศักยภาพทาง เศรษฐกิจดีกว่า

๔. ยึด “เป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี ๒๕๗๙” ที่เป็นเป้าหมายในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี มาเป็นกรอบในการกำหนดเป้าหมายที่จะบรรลุใน ๕ ปีแรกและเป้าหมายในระดับย่อยลงมา โดยที่เป้าหมาย และตัวชี้วัดในด้านต่างๆ มีความสอดคล้องกับกรอบเป้าหมายที่ยั่งยืน (SDGs) ทั้งนี้ เป้าหมายประเทศไทยใน ปี ๒๕๗๙ ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันนั้นพิจารณาจากทั้งประเด็นหลักและ ลักษณะของการพัฒนา ลักษณะฐานการ ผลิตและบริการสำคัญของประเทศ ลักษณะของคนไทยและ สังคมไทยที่พึงปรารถนา และกลุ่มเป้าหมายใน สังคมไทย โดยกำหนดไว้ดังนี้ “เศรษฐกิจและสังคมไทย มีการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนบนฐานการพัฒนา ที่ยั่งยืน สังคมไทยเป็นสังคมที่เป็นธรรมมีความ เหลือมล้นน้อย คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นพลเมืองที่มีวินัย ตื่นรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอด ชีวิต มีความรู้ มีทักษะและทัศนคติที่เป็นค่านิยมที่ดี มีสุขภาพร่างกายและ จิตใจที่สมบูรณ์ มีความ เจริญเติบโตทางจิตวิญญาณ มีจิตสาธารณะและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ความเป็น พลเมืองไทย พลเมืองอาเซียน และพลเมืองโลก ประเทศไทยมีบทบาทที่สำคัญในเวทีนานาชาติ ระบบ เศรษฐกิจ ตั้งอยู่บนฐานของการใช้นวัตกรรมนำดิจิทัล สามารถแข่งขันในการผลิตได้และค้าขายเป็น มีความเป็น สังคมประกอบการ มีฐานการผลิตและบริการที่มีคุณภาพและรูปแบบที่โดดเด่นเป็นที่ต้องการใน ตลาดโลก เป็นฐานการผลิตและบริการที่สำคัญ เช่น การให้บริการคุณภาพทั้งด้านการเงิน ระบบโลจิสติกส์ บริการด้าน สุขภาพ และท่องเที่ยวคุณภาพ เป็นครัวโลกของอาหารคุณภาพและปลอดภัย เป็น ฐานอุตสาหกรรมและบริการ อัจฉริยะที่เป็นอุตสาหกรรมแห่งอนาคตที่ใช้นวัตกรรม ทูมนมนุษย์ทักษะ สูงและเทคโนโลยีอัจฉริยะ มาต่อยอด ฐานการผลิตและบริการที่มีศักยภาพในปัจจุบันและพัฒนาฐาน การผลิตและบริการใหม่ๆ เพื่อ น ประเทศไทย ไปสู่การมีระบบเศรษฐกิจ สังคม และประชาชนที่มี ความเป็นอัจฉริยะ”

๕. ยึด “หลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโต จากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม” แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ มุ่งเน้น การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีความครอบคลุมทั่วถึงเพื่อเพิ่มขยายฐานกลุ่มประชากรชั้นกลางให้ กว้างขึ้น โดยกำหนดเป้าหมายในการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ โอกาสทางสังคม และรายได้ของกลุ่มประชากร รายได้ต่ำสุดร้อยละ ๔๐ ให้สูงขึ้น นอกจากนี้การเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและพัฒนา นวัตกรรมนับเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในระยะต่อไปสำหรับทุกภาคส่วนในสังคมไทย โดยที่เส้นทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วนั้นกำหนดเป้าหมายทั้งในด้านรายได้ ความเป็น ธรรม การลดความเหลื่อมล้ำ และขยายฐานคนชั้นกลาง การสร้างสังคมที่มีคุณภาพและมีธรรมาภิบาล และความเป็น มิตรต่อสิ่งแวดล้อม

๖. ยึด “หลักการนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังใน ๕ ปีที่ต่อยอดไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นเป้าหมายระยะยาว” จากการพัฒนา เป็นกลไกเชื่อมต่อในลำดับแรกที่จะกำกับและ ส่งต่อแนวทางการพัฒนาและเป้าหมายในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีให้เกิดการปฏิบัติในทุกระดับและในแต่ละด้าน อย่างสอดคล้องกัน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงให้ความสำคัญกับการใช้กลไกประชารัฐที่เป็นการรวมพลัง ขับเคลื่อนจากทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน และการกำหนดประเด็นบูรณาการของการพัฒนาที่มีลำดับ ความสำคัญสูง และได้กำหนดในระดับแผนงาน/โครงการสำคัญที่จะตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาได้อย่าง แท้จริง รวมทั้งการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่มีความครอบคลุมหลากหลายมิติมากกว่าในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ผ่านๆ มา ในการกำหนดเป้าหมายได้คำนึงถึงความสอดคล้องกับเป้าหมายระยะยาวของยุทธศาสตร์ชาติ และการเป็นกรอบกำกับเป้าหมายและตัวชี้วัดในระดับย่อยลงมาที่จะต้องถูกส่งต่อและกำกับให้สามารถ ดำเนินการให้เกิดขึ้นอย่างมีผลสัมฤทธิ์ภายใต้กรอบการจัดสรรงบประมาณ การติดตามและประเมินผลการใช้ ใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินและการติดตามประเมินผลการปฏิบัติราชการรวมทั้งการพัฒนาระบบราชการที่สอดคล้องเป็นสาระเดียวกันหรือเสริมหนุนซึ่งกันและกัน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงกำหนดประเด็นบูรณาการ เพื่อการพัฒนาเพื่อเป็นแนวทางสำคัญประกอบการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน รวบรวมและกำหนดแผนงาน/ โครงการสำคัญในระดับปฏิบัติและกำหนดจุดเน้นในการพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับสาขาการผลิตและบริการและ จังหวัดที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในด้านต่างๆ (หน้า ๔-๕)

๒.๕.๓ หลักการสำคัญ

๑) เพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ และมีความสุข โดยมีสุขภาพและสุขภาพที่ดี ครอบครัวยุคใหม่ ตลอดจนเป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒) เพื่อให้คนไทยมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ได้รับความเป็นธรรมในการเข้าถึง ทรัพยากรและบริการทางสังคมที่มีคุณภาพ ผู้ด้อยโอกาสได้รับการพัฒนาศักยภาพ รวมทั้ง ชุมชนมี ความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้

๓) เพื่อให้เศรษฐกิจเข้มแข็ง แข่งขันได้ มีเสถียรภาพ และมีความยั่งยืน สร้างความเข้มแข็งของ ฐานการผลิตและบริการเดิมและขยายฐานใหม่โดยการใช้นวัตกรรมที่เข้มข้นมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งของ เศรษฐกิจฐานรากและสร้างความมั่นคงทางพลังงาน อาหาร และน้ำ

๔) เพื่อรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้สามารถ สนับสนุน การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

๕) เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ทันทสมัย และมีการ ทำงาน เชิงบูรณาการของภาคีการพัฒนา

๖) เพื่อให้มีการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคโดยการพัฒนาระดับภาคและเมืองเพื่อ รองรับ การพัฒนาระดับฐานการผลิตและบริการเดิมและขยายฐานการผลิตและบริการใหม่

๗) เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยมีความเชื่อมโยง (Connectivity) กับประเทศต่างๆ ทั้ง ในระดับ อนุภูมิภาค ภูมิภาค และนานาชาติได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งให้ประเทศไทยมีบทบาทนำและ สร้างสรรค์ในด้านการค้า การบริการ และการลงทุนภายใต้กรอบความร่วมมือ ต่างๆ ทั้งในระดับอนุภูมิภาค ภูมิภาค และโลก (หน้า ๖๓)

๒.๕.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ได้กำหนดเป้าหมายรวมการพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ประกอบด้วย

๑) คนไทยมีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตาม บรรทัดฐาน ที่ดีของสังคม มีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทัน สถานการณ์ มีความ รับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีสุขภาพกายและใจที่ดีมีความเจริญอก งามทางจิตวิญญาณ มีวิถีชีวิตที่พอเพียง และมีความเป็นไทย

๒) ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้และความยากจนลดลง เศรษฐกิจฐานรากมีความ เข้มแข็ง ประชาชนทุกคนมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร การประกอบอาชีพ และบริการทางสังคมที่มี คุณภาพอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม กลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ ๔๐ มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ ๑๕

๓) ระบบเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ โครงสร้างเศรษฐกิจปรับสู่ เศรษฐกิจฐาน บริการและดิจิทัล มีผู้ประกอบการรุ่นใหม่และเป็นสังคมผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการ ขนาดกลางและ ขนาดเล็กที่เข้มแข็งสามารถใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างสรรค์คุณค่า สินค้าและบริการ มีระบบการผลิตและให้บริการจากฐานรายได้เดิมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น และมีการ

ลงทุนในการผลิตและบริการ ฐานความรู้ชั้นสูงใหม่ๆ ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชุมชน รวมทั้งกระจายฐานการผลิตและการให้บริการสู่ ภูมิภาคเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ โดยเศรษฐกิจไทยมีเสถียรภาพและมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๕ ต่อปี และมีปัจจัยสนับสนุน อาทิ ระบบโลจิสติกส์พลังงาน และการลงทุนวิจัยและพัฒนาที่เอื้อต่อการขยายตัวของ ภาคการผลิตและบริการ

๔) ทูทางธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับ สิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงทางอาหาร พลังงาน และน้ำ โดยเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ ประเทศเพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคพลังงานและขนส่ง ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๗ ภายในปี ๒๕๖๓ เทียบกับการปล่อยในกรณีปกติ มีปริมาณหรือสัดส่วนของขยะมูลฝอยที่ ได้รับการจัดการอย่างถูกหลักสุขาภิบาลเพิ่มขึ้น และรักษาคุณภาพน้ำและคุณภาพอากาศในพื้นที่วิกฤตให้อยู่ ในเกณฑ์มาตรฐาน

๕) มีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย สังคมปลอดภัย สามัคคี สร้างภาพลักษณ์ดี และ เพิ่มความเชื่อมั่นของนานาชาติต่อประเทศไทย ความขัดแย้งทางอุดมการณ์และความคิดในสังคมลดลง ปัญหาอาชญากรรมลดลง ปริมาณความสูญเสียจากภัยโจรสลัดและการลักลอบขนส่งสินค้าและค่านิยมลดลง มีความพร้อมที่ปกป้องประชาชนจากการก่อการร้ายและภัยพิบัติทางธรรมชาติ ประเทศไทยมีส่วนร่วมในการ กำหนดบรรทัดฐานระหว่างประเทศ เกิดความเชื่อมโยงการขนส่ง โลจิสติกส์ ห่วงโซ่มูลค่า เป็นหุ้นส่วน การพัฒนาที่สำคัญในอนุภูมิภาค ภูมิภาค และโลก และอัตราการเติบโตของมูลค่าการลงทุนและการส่งออก ของไทยในอนุภูมิภาค ภูมิภาค และอาเซียนสูงขึ้น

๖) มีระบบบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ ทันสมัย โปร่งใส ตรวจสอบได้ กระจาย อำนาจและมีส่วนร่วมจากประชาชน บทบาทภาครัฐในการให้บริการซึ่งภาคเอกชนดำเนินการแทนได้ดีกว่า ลดลง เพิ่มการใช้ระบบดิจิทัลในการให้บริการ ปัญหาคอร์รัปชันลดลง และการบริหารจัดการขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระมากขึ้น โดยอันดับประสิทธิภาพภาครัฐที่จัดทำโดยสถาบันการศึกษานานาชาติและ อันดับความยากง่ายในการดำเนินธุรกิจในประเทศดีขึ้น การใช้จ่ายภาครัฐและระบบงบประมาณมีประสิทธิภาพ สูง ฐานภาษีกว้างขึ้น และดัชนีการรับรู้การทุจริตดีขึ้น รวมถึงมีบุคลากรภาครัฐที่มีความรู้ความสามารถและ ปรับตัวได้ทันกับยุคดิจิทัลเพิ่มขึ้น (หน้า ๖๔)

๒.๕.๕ กระบวนการ/วิธีการ

แนวทางการขับเคลื่อนแผนฯ สู่การปฏิบัติ^{๒๓} การสร้างความรู้ความเข้าใจให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงความสำคัญและพร้อม เข้าร่วมในการผลักดันแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ไปสู่การปฏิบัติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) สร้างความเข้าใจกับภาคีทุก

^{๒๓} (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, หน้า ๒๐๕)

ภาคส่วน ถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ โดยสื่อสารประชาสัมพันธ์อย่างเหมาะสม สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพผ่านบุคคล สื่อมวลชนทั้งระดับชาติและท้องถิ่น กิจกรรม สื่อสมัยใหม่ที่เข้าใจง่าย รวมทั้งการสร้างเครือข่ายให้ข้อมูลข่าวสาร กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง จัดทำคู่มือการแปลงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ เผยแพร่ แก่ภาคีการพัฒนาเพื่อใช้ประสานแผนแต่ละระดับที่ทุกภาคส่วนสามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดบูรณาการ การทำงานร่วมกัน รวมถึงสร้างความเข้าใจให้ภาคการเมืองในเป้าประสงค์และแนวทางของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ และผลักดันให้พรรคการเมืองนำประเด็นการพัฒนาสำคัญไปผสมผสานในการจัดทำนโยบายของพรรคและ นโยบายของรัฐบาล โดยพิจารณาลำดับความสำคัญ โดยเฉพาะนโยบายที่เกี่ยวกับ “การวางรากฐาน การพัฒนา” ในระยะยาว

๒.๕.๖ การประยุกต์ใช้

ความสำเร็จของการขับเคลื่อนแผนพัฒนาประเทศสู่การปฏิบัติขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ประกอบด้วย ความชัดเจนของสาระของแผนพัฒนาฯ การรับรู้ เข้าใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความตระหนัก ถึงภารกิจและความรับผิดชอบร่วมกันของทุกภาคส่วนในสังคมต่อการพัฒนาประเทศภายใต้ทิศทางที่ได้ร่วมกัน กำหนดขึ้น ระบบและกลไกการบริหารจัดการจากแผนสู่การปฏิบัติที่มีความเชื่อมโยงกันในระดับต่างๆ ตั้งแต่ ระดับยุทธศาสตร์ชาติที่เชื่อมต่อกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนเฉพาะด้าน และแผนปฏิบัติ การ และระบบการจัดสรรงบประมาณที่มีประสิทธิภาพที่ตอบสนองการพัฒนาเชิงบูรณาการ การพัฒนา เชิงพื้นที่และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ทั้งนี้ประเด็นบูรณาการจะถูกกำหนดจากประเด็นการพัฒนาสำคัญที่กำหนด ไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ประกอบกับนโยบายรัฐบาลในช่วงเวลานั้นๆ และประเด็นปฏิรูปประเทศที่สำคัญ

ทั้งนี้ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ นอกจากจะดำเนินการขับเคลื่อนแผนพัฒนาฯ ตามแนวทาง การขับเคลื่อนที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ไว้ว่าเป็นระบบแล้วจะต้องผลักดันให้ระบบการจัดสรร งบประมาณแบบบูรณาการมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง มีการดำเนินงานร่วมกันของทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน และการปรับปรุงระบบการติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพและสะท้อน การถ่ายทอดจากระดับยุทธศาสตร์ชาติและแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ สู่แผนปฏิบัติการกระทรวงและจังหวัดที่ สอดคล้องกันของเป้าหมายและตัวชี้วัดในระดับผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบของการพัฒนา นอกจากนี้ ระบบติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และการประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงาน ภาครัฐจะต้องมีความสอดคล้องกัน โดยจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่มีความเชื่อมโยงสอดรับกัน รวมถึงการกำหนดตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานและการขับเคลื่อนประเด็นบูรณาการร่วมที่เหมาะสม (หน้า ๒๐๔)

๒.๖ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

๒.๖.๑ ที่มาของแนวคิด

คำว่า “เครือข่าย” หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลาย ๆ องค์กร ที่ต่างก็มีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงานและกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลายาวนานพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็ได้มีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้ ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกันเช่น มีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงเป็นเอกเทศอยู่เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเป็นบางส่วนขององค์กรเท่านั้น

๒.๖.๒ ความหมายของการสร้างเครือข่าย

กาญจนา แก้วเทพ^{๒๔} ได้ให้ความหมายว่า “เครือข่าย” หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลาย ๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมายมีวิธีการทำงานและกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้มาประสานงานกันมีระยะเวลาเวลานานพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มีการวางรากฐานเอาไว้ (เปรียบเสมือนมีการต่อสายโทรศัพท์เอาไว้) เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีบางอย่างร่วมกัน เช่น มีเป้าหมายร่วมกัน มีประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น

เสรี พงศ์พิศ^{๒๕} ได้กล่าวถึงเครือข่าย (Net Working) ในอีกความหมายหนึ่งกล่าวคือ ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มองค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกันและร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน อีกทั้งยังหมายถึงวัฒนธรรมองค์กรเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่ทำให้มีการจัดความสัมพันธ์ภายในองค์กรหนึ่งระหว่างคนในองค์กรและระหว่าง

^{๒๔} กาญจนา แก้วเทพ, การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการใช้และการเสริมความเข้มแข็งแก่การสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชน, (รายงานการวิจัย: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๔๔.

^{๒๕} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

องค์กรนั้นกับองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเปลี่ยนจากการจัดลำดับชั้น (hierarchical) มาเป็นการสร้างเครือข่าย (networking)

ชาติชาย ณ เชียงใหม่^{๒๖} เครือข่ายสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดของคนในสังคมที่กลุ่มบุคคลมีต่อกัน โดยคุณลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นสามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้ เครือข่ายสังคมนี้ประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด การเรียนรู้ของบุคคล หรือกลุ่มองค์กรใดก็ตาม ย่อมสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเครือข่ายสังคมนั้น ๆ

Alter Hage^{๒๗} กล่าวว่า เครือข่าย เป็นรูปแบบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เกิดระหว่างองค์กร เพื่อแลกเปลี่ยนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและร่วมกันทำงาน เครือข่ายประกอบด้วยองค์กรจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีอาณาเขตแน่นอนหรือไม่ก็ได้ องค์กรเหล่านี้มีฐานะเท่าเทียมกันวารสารสังคมและมนุษยศาสตร์ มก.^{๒๘} ให้คำจำกัดความ เครือข่าย หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มที่มีการประสานงานหรือทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีระยะเวลาอันพอสมควร มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันและหากบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งแล้ว อาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มวัตถุประสงค์ใหม่ได้

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ^{๒๙} ให้คำจำกัดความ เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือกลุ่มที่มีการประสานงานหรือทำงานร่วมกัน หรือลงมือทำกิจกรรม มีความสัมพันธ์ระหว่างกันหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและอื่น ๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และเห็นความตระหนักร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำ

เครือข่าย หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ได้ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ

^{๒๖} ชาติชาย ณ เชียงใหม่, การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนการพัฒนาขององค์กรประชาชน, (กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๐๙-๒๑๔.

^{๒๗} Alter Hage, อังโน นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพฯ : สาขาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖.

^{๒๘} เสรี พงศ์พิศ, คินสู่รากเหง้า : ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน, (กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ, ๒๕๒๙), หน้า ๒๕-๓๐.

^{๒๙} กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑-๑๒, รายงานการศึกษาเรื่องโครงการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, (กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

เครือข่าย จึงหมายถึงรูปแบบหรือกระบวนการการจัดขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือพัฒนาประเด็นใดประเด็นหนึ่ง โดยมีหลายหน่วยงานหรือองค์กรเข้าเพราะเห็นว่าเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับองค์กรของตนเองด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับองค์กรอื่น ๆ เพื่อตอบโจทย์ประเด็นที่เห็นร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ

พรรณงาม เก้าธรรมสาร^{๓๐} ได้ให้ความหมายของเครือข่ายไว้ว่า “เครือข่าย” หมายถึงการเป็นพวกกันหลายๆ องค์กร ชุมชน เพื่อทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และมีเป้าหมายร่วมกันบางอย่างร่วมกัน เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เกิดจากการที่กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนต่างๆ มารวมกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการทำกลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ

จากความหมายและคำนิยามที่มีผู้ให้ความหมาย พอจะสรุปได้ว่า “เครือข่าย” คือ การเชื่อมโยงของกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรเข้าด้วยกันด้วยความสมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน^{๓๑}

๒.๖.๓ ความสำคัญของการสร้างเครือข่าย

สภาพการปฏิบัติงานในหน่วยงานต่างๆ พบว่า การทำงานจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมประสานงานกันระหว่างบุคคลหรือหน่วยงาน หากต่างหน่วยงานต่างทำงานกันไม่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกัน ก็อาจจะมีการทำงานซ้ำซ้อนในพื้นที่เดียวกัน มีการทำงานคล้ายคลึงกัน ยุ่งอยู่กับการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องไปแบบวันต่อวัน เพื่อให้หน่วยงานของตนอยู่รอด แต่ละหน่วยงานก็มีการส่งข่าวข้อมูลไหลเวียนกันอยู่ภายในหน่วยงานของตน และข้อมูลข่าวสารก็ค่อนข้างจำกัด การทำงานใช้กรอบความคิดหรือหลักการเฉพาะที่เคยใช้ไม่เกิดการพัฒนา รับรู้สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่มีคนมาช่วยชี้แนะเมื่อเดินหลงทางหรือกำลังจะก้าวไปสู่หนทางที่เกิดความเสี่ยง เกิดความเสียหายกับคนในครอบครัว หน่วยงานหรือองค์กรการทำงานในปัจจุบันซึ่งต้องการความรวดเร็ว ครบถ้วน ถูกต้องและมีความเป็นมืออาชีพที่เชื่อถือได้ สามารถตัดสินใจได้จากการทำงานที่มีลักษณะ “ข้ามคนเดียว” กับ “ทีมเวิร์ค” ได้เป็นอย่างดีในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามที่ต้องการคือ ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยการทำงานแบบเครือข่ายมีความสำคัญ ดังนี้

^{๓๐} พรรณงาม เก้าธรรมสาร, การปกครองหัวเมืองภาคใต้ทั้ง ๗ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <<http://cuir.car.chula.ac.th/handle/๑๒๓๔๕๖๗๘๙/๒๔๕๕๘๘>>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๓.

^{๓๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (เฉลิมพระเกียรติพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม, (กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๙.

๑. เกิดกระบวนการเรียนรู้ บุคคลและผู้ที่เข้ามาดำเนินงานร่วมกันในเครือข่ายจะเกิดกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิด ความรู้ วิธีการทำงาน และประสบการณ์ความเชี่ยวชาญซึ่งเป็นทุนภายในตนเอง ดังนั้น สมาชิกทุกคนในเครือข่ายจะมีการพัฒนาทั้งความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ โดยกระบวนการเรียนรู้นั้นสามารถช่วยให้บุคคล และองค์กรเครือข่ายมีการปรับตัวพัฒนาการในด้านต่างๆ ทั้งในการแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ รวมทั้ง การขยายแนวร่วมใหม่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การทำงานเกิดผลสำเร็จมากขึ้น หรือมีเกิดการเรียนรู้เทคนิค วิธีการ หรือกลไกจากเครือข่ายที่เป็นพันธมิตร ซึ่งเปิดเผยข้อมูลให้กันอย่างไม่ปิดบัง เช่น การเรียนรู้วิธีการเพิ่มผลผลิต หรือการควบคุมแมลงรบกวนโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น และมีความปลอดภัยสูง หรือ การได้รับคำแนะนำด้านเทคนิควิธีการใหม่ๆ ที่ใช้ในการลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลงเพื่อให้ผลผลิตสามารถแข่งขันในตลาดได้ เป็นต้น

๒. การเพิ่มโอกาสในการจัดการปัญหา การรวมกลุ่มและการประสานงานอย่างต่อเนื่องกับภาคีที่เกี่ยวข้องเป็นการสร้างสรรค์โอกาสในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย เนื่องจากการพบปะและมีกิจกรรมเกี่ยวข้องระหว่างกัน มีการติดต่อ ไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดการปรับตัวเพื่อลดจุดอ่อน และแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง รวมทั้งมีข้อมูลที่ช่วยให้เครือข่ายของตนมีการพัฒนาตนเองได้อย่างรวดเร็ว ทันท่วงที สามารถจัดการปัญหาต่างๆ ได้ล่วงหน้า หรือแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี เช่น การส่งข่าวสารข้อมูลให้แก่กันกรณีเกิดการแพร่ระบาดของโรคบางอย่าง หรือการแพร่ขยายพันธุ์ของแมลงมีศัตรูพืช รวมทั้งการวางแผนร่วมกันในการผลิตให้ตรงกับความต้องการของตลาด เป็นต้น

๓. เกิดการพึ่งพาตนเอง เครือข่ายมีการทำงานอย่างมีระบบ มีกระบวนการทำงานที่อาศัยการมีส่วนร่วม ผ่านประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง เป็นการสะสมทุนทางสังคมในด้านทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ ซึ่งช่วยสร้างวินัยและวัฒนธรรมของสมาชิกในเครือข่ายหรือของชุมชน ทำให้มีศักยภาพในการเผชิญกับปัญหาด้านต่าง ๆ เกิดการพึ่งพาตนเองได้ เช่น เมื่อเกิดปัญหาราคาสินค้าเกษตรมีราคาแพง หรือเกิดการขาดแคลน ก็สามารถเพาะปลูกขึ้นทดแทนได้เอง หรือหากเกิดกรณีฝนแล้งขาดแคลนน้ำก็สามารถจัดระบบการใช้น้ำให้ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนได้ เป็นต้น

๔. เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ปัญหาพื้นฐานของสังคมไทยเป็นเรื่องการจัดการทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ ป่า พื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งหากขาดการรวมกลุ่มกันก็มักเกิดการขัดแย้งทะเลาะเบาะแว้ง เกิดกรณีพิพาททำให้คนในชุมชนแตกความสามัคคี การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายมีส่วนช่วยในการจัดการกับทรัพยากรท้องถิ่นในหลาย ๆ พื้นที่ เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เกาะ จังหวัดลำปาง หรือของชาวตำบลสาน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ที่รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มเลี้ยงโคกันขึ้น มีการนำวัวควายมาหลบนอนตามทุ่งนาของสมาชิกเครือข่าย เพื่อใช้ขี้วัวขี้ควายเป็นปุ๋ยบำรุงดิน เป็นต้น

๕. เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ในการจัดการปัญหาของประชาชนในปัจจุบัน มีความต้องการให้เกิดการแก้ปัญหาเชิงระบบ และมีความต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องมีการผลักดันให้เกิดมาตรการ หรือเป็นนโยบายที่มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายต่างๆ^{๓๒} อาทิ พระราชบัญญัติ หรือ กฎกระทรวง เพื่อให้รัฐบาลดูแล และมีการดำเนินการ ทั้งนี้ เพราะกระบวนการนโยบายสาธารณะเน้น การมีส่วนร่วมเรียนรู้ของทุกฝ่าย จนเกิดเป็นความเข้าใจของสังคม (social understanding) เป็น คุณค่าของสังคม (social value) และเป็นการปฏิบัติโดยสังคม (social practice) ซึ่งการเรียนรู้ ร่วมกันในการปฏิบัติ (interactive learning through action) คือหัวใจของความสำเร็จในเรื่องต่างๆ เช่น การเคลื่อนไหวในเรื่องที่วิสาหกิจ พระราชบัญญัติเกษตรกรอินทรีย์ หรือพระราชบัญญัติป่าชุมชน เป็นต้น

๖. เกิดอำนาจหรือพลัง คนจำนวนมากที่รวมตัวกันโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันที่ชัดเจน ย่อมทำให้เกิดพลังในการรับฟัง กระบวนการทำงานของเครือข่ายกล่าวได้ว่า เป็นพลังของภาค ประชาชนอย่างแท้จริงโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เครือข่ายที่มีความแตกแยก มี ความขัดแย้งและขาดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันจะอ่อนแอ ขาดการร่วมมือผลักดัน เนื่องจาก ประเด็นปัญหาเชิงนโยบาย ต้องอาศัยการเชื่อมประสานกับเครือข่ายและภาคอื่น ๆ เพื่อให้ เครือข่ายมีพลังและมีอำนาจในการต่อรองที่สูงขึ้น พลังอำนาจของการรวมกลุ่มนี้บางครั้งอาจไม่ส่งผล ที่เป็นรูปธรรมโดยตรง แต่เป็นพลังหรือประโยชน์ในทางอ้อมที่บรรดากลุ่มหรือเครือข่ายอื่น ๆ ให้ความ เกรงใจและสามารถนำมาเป็นการต่อรองในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้^{๓๓}

ดังนั้นเครือข่ายทางสังคมและเครือข่ายในเชิงพื้นที่จึงเป็นรูปแบบการทำงานในลักษณะ สร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยการระดมสรรพกำลังอันรวมถึง คน สติปัญญา ความสามารถ และทรัพยากรในการทำงานเพื่อเอาชนะปัญหาในเชิงพื้นที่ และเป็น แนวทางที่ตรงกันกับแนวคิดของการพัฒนาปัจจุบันที่ให้อิทธิพลที่ประสานภารกิจและร่วมทรัพยากร (Area, Function, Participation) เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง ในขณะที่เครือข่ายเป็น การเริ่มต้นด้วยการสร้างเป้าหมายร่วมกันของภาคีสมาชิก ซึ่งแม้ว่า สมาชิกที่เกี่ยวข้องจะมีบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ หรือความถนัดต่างๆ กัน แต่เมื่อทุกคนได้เข้ามารับรู้ในเป้าหมายหรือปัญหา ร่วมกันแล้ว มีเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกแต่ละส่วนก็จะได้แสดงบทบาทตามศักยภาพ ความถนัดของ ตน เพื่อแก้ไขและพัฒนาที่สนองต่อกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริงโดยเครือข่ายทางสังคมในเชิง พื้นที่มีเข้าใจในสภาพปัญหาและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้โดยง่าย

^{๓๒} คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, **ธรรมนูญชีวิต ๙ ประการ ตามรอยพระยุคลบาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ. อมรินทร์พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒), หน้า ๘๘.

^{๓๓} อ่างแล้ว, ประเวศ วะสี, “ความสำคัญของสันติวิธีในเชิงยุทธศาสตร์”, ใน **สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ ชาติเพื่อความมั่นคง**, หน้า ๒๒.

๒.๖.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร^{๓๔} ได้กล่าวถึงประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการเครือข่าย ประกอบด้วย

๑. จุดมุ่งหมายร่วม การทำงานเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูงหากทุกฝ่ายสามารถกำหนดจุดหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น

๒. บุคคล ในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกร่วม มีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย

๓. การเชื่อมโยง การทำงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อโดยมีศูนย์ประสานงานและการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี

๔. การสร้างความรู้สึกร่วม หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้สึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย

๕. การพัฒนาที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถและพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อทุกฝ่ายและผู้ที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย

๖. การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร ระบบการติดต่อสื่อสารและสารสนเทศเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

๒.๖.๕ กระบวนการ/วิธีการ

กระบวนการจัดการเครือข่ายว่า มี ๔ ชั้น ตอนตามวงจรชีวิตเครือข่าย ดังนี้^{๓๕}

๑. ชั้นการตระหนักและการก่อตัวของเครือข่าย เป็นชั้นตอนที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้พลังกลุ่มและความเป็นเครือข่ายในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นมีวิธีการดังนี้

(๑) การศึกษาข้อมูลและสภาพการณ์ เป็นการศึกษาข้อมูล สภาพการณ์ ความพร้อมภายในในกลุ่มของตนเองและข้อมูลของกลุ่มเครือข่ายอื่นรวมทั้งสภาวะการณ์ทางสังคม ทำให้ทราบถึงกิจกรรมและบริบทที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการที่จะส่งเสริมหรือจัดการเครือข่าย

^{๓๔} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และคณะ, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘), หน้า ๙๑.

^{๓๕} อ้างแล้ว, พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และคณะ, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, หน้า ๑๑๘.

(๒) การสร้างศรัทธาและหาแนวร่วม เป็นการสร้างความเชื่อถือให้กับฝ่ายต่างๆ เช่น ความเชื่อถือในเรื่องของข้อมูล บุคคล ความสำคัญของปัญหา สร้างความคุ้นเคยกับบุคคลที่เป็นผู้นำ

(๓) การสร้างความตระหนักหรือการเสนอให้เห็นประเด็นปัญหา

(๔) การแสวงหาข้อมูลทางเลือก การค้นหาความต้องการและการหาจุดร่วมในการพัฒนาเครือข่าย

(๕) การแสวงหาทางเลือกในการทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์และการแสวงหาแกนนำเครือข่ายและ

(๖) การสร้างระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย

๒. ขั้นการสร้างพันธมิตรและการบริหารเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่จะก่อเกิดความร่วมมือของความเป็นเครือข่าย และการบริหารจัดการทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย มีวิธีการจัดการดังนี้

(๑) การกำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลงร่วม

(๒) การกำหนดบทบาท หน้าที่ และการวางผังเครือข่าย

(๓) การเสริมสร้างและพัฒนาผู้นำ

(๔) การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร

(๕) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง

(๖) การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

(๗) การส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์

๓. ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์ มีวิธีการดังนี้

(๑) การทบทวนและสรุปทเรียน

(๒) การเสริมสร้างผู้นำและหน่วยงานของเครือข่าย

(๓) การเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะเฉพาะที่แห่งการแลกเปลี่ยนความรู้

(๔) การขยายกิจกรรมและมโนทัศน์

(๕) การสร้างความรู้ใหม่และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง

(๖) การเสริมสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายเพื่อจัดการความขัดแย้ง

(๗) การเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและระบบการตรวจสอบแบบมีส่วนร่วม

๔. ขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง มีแนวทางดังนี้

(๑) การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง

(๒) การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกของเครือข่าย

(๓) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีและความรู้ใหม่

(๔) การกำหนดและสร้างแรงจูงใจในการทำงาน

(๕) การบริหารจัดการข้อมูล ระบบสื่อสาร และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง

(๖) การให้ความช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาภายในเครือข่าย

(๗) การเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น เครือข่ายทางสังคมและเครือข่ายในเชิงพื้นที่จึงเป็นรูปแบบการทำงานในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยการระดมสรรพกำลัง อันรวมถึงคนสติปัญญา ความสามารถ และทรัพยากรในการทำงาน เพื่อเอาชนะปัญหาในเชิงพื้นที่ และเป็นแนวทางที่ตรงกันกับแนวคิดของการพัฒนาปัจจุบันที่ให้อิทธิพลที่ประสานภารกิจและร่วมทรัพยากร (Area, Function, Participation) เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง ในขณะที่เครือข่ายเป็นการเริ่มต้นด้วยการสร้างเป้าหมายร่วมกันของภาคีสมาชิก ซึ่งแม้ว่าสมาชิกที่เกี่ยวข้องจะมีบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ หรือความถนัดต่างๆ กัน แต่เมื่อทุกคนได้เข้ามารับรู้ในเป้าหมายหรือปัญหาร่วมกันแล้ว มีเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกแต่ละส่วนก็จะได้แสดงบทบาทตามศักยภาพ ความถนัดของตน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาที่สนองต่อกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริง โดยเครือข่ายทางสังคมในเชิงพื้นที่ที่มีความเข้าใจในสภาพปัญหาและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้โดยง่าย

๒.๖.๖ การประยุกต์ใช้

ในการจัดการเครือข่าย ต้องคำนึงถึงเงื่อนไข ๒ ประการสำคัญ คือ การคำนึงถึงสภาพของเครือข่ายว่าอยู่ในช่วงใดของวงจรชีวิต การนำแนวทางต่าง ๆ ไปใช้ควรพิจารณาให้สอดคล้องกับระดับพัฒนาการของเครือข่าย ประเด็นที่สอง คือ หน่วยงานหรือบุคลากรที่บริหารเครือข่าย การสร้างเครือข่ายโดยภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มย่อมแตกต่างจากเครือข่ายที่เอกชนเป็นผู้ริเริ่ม เครือข่ายที่บริการโดยหน่วยงานราชการกับเครือข่ายที่บริหารโดยประชาชนในชุมชนก็มีเงื่อนไขข้อจำกัดที่ต่างกัน^{๓๖}

การก่อรูปเครือข่าย การก่อตัวของเครือข่ายอาจจะเกิดได้ ๒ แนวทางใหญ่ ๆ แนวทางแรก คือ เครือข่ายที่เกิดจากรัฐเข้าไปเป็นผู้ริเริ่ม (state initiative) กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มเข้าไปกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหา สร้างความตื่นตัวให้เกิดความสนใจรวมตัวกันและผลักดันให้เกิดการรวมตัวของประชาชน ตัวอย่างเช่น การที่ส่วนราชการพยายามผลักดันการสร้างหน่วยเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง อีกแนวทางหนึ่งคือ เครือข่ายที่ประชาชนเป็นแกนนำจัดตั้งโดยเกิดจากการริเริ่มสร้างสรรค์ของกลุ่มประชาชนเอง (citizen initiative) กล่าวคือ ประชาชนเกิดความตระหนักและตื่นตัวในปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้วลงมือริเริ่มในการรวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงหรือบรรเทาไปโดยที่องค์กรพัฒนา เอกชน องค์กรวิชาการหรือสื่อมวลชนอาจมีส่วนเข้ามาช่วยสนับสนุนก็ได้ แต่ภาคประชาชนเป็นแกนหลักในการดำเนินงานซึ่งแนวทางแรกเป็นแนวทางหลักที่ประเทศไทยมักใช้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ขณะที่ปัจจุบันมีความพยายามผลักดันการก่อรูปของเครือข่ายตามแนวทางที่สองให้เพิ่มมากขึ้น

^{๓๖} เกียรติศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพฯ: ชัคเชส มีเดีย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๐-๘๓.

ในการดำเนินงานควรทำไปทั้งสองแนวทางควบคู่กัน โดยพิจารณาถึงความสามารถในการรวมตัวของประชาชนเป็นหลัก หากประชาชนกลุ่มใดมีความสามารถในการรวมตัวเป็นเครือข่ายได้เอง หน่วยงานภาครัฐก็ไม่สมควรเข้าไปครอบงำบงการ (manipulate) ในการก่อตัวของเครือข่าย แต่หากกลุ่มใดที่ยังขาดสมรรถนะเพียงพอในการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเอง หน่วยงานภาครัฐ ก็อาจสามารถเข้าไปช่วยในฐานะผู้สนับสนุน (supporter) และผู้อำนวยการความสะดวก (facilitator) ให้การจัดตั้งเครือข่ายทำได้ง่ายขึ้น จากแนวคิดนี้หน่วยงานราชการจำเป็นต้องลดบทบาทในการคิดแทนประชาชนให้น้อยลง แต่เปิดช่องทางให้กลุ่มองค์กรชุมชนประชาคมได้ทำงานและมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ มากขึ้น โดยภาครัฐควรปรับรูปแบบบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมเอื้ออำนวยสนับสนุนให้กลุ่มองค์กรประชาชนมีอิสระมีส่วนร่วมรับผิดชอบและร่วมสร้างสรรค์ในสังคมในการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย การก่อรูปเครือข่าย มีองค์ประกอบ ดังนี้

๑) การสร้างความตระหนักในปัญหาและการรวมตัว การสร้างความตระหนักให้คนในสังคมทราบในเรื่องที่ต้องการสร้างเครือข่าย จึงมีความจำเป็นเพื่อเป็นการทำให้กระแสเข้าไปถึงระดับรากหญ้า หลังจากนั้นจึงใช้กลยุทธ์ “การประชาสัมพันธ์” สื่อสารให้สังคม รับรู้เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ของประเทศและการใช้การประชาสัมพันธ์กระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึก อยากเข้าร่วมการประชาสัมพันธ์ สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ที่ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ นโยบาย กิจกรรมและแผนการดำเนินงาน จะช่วยให้สังคมรู้ว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ และจะช่วยดึงดูดคนที่อยากมีส่วนร่วมให้เข้ามาพร้อมกับเครือข่ายได้ การประชาสัมพันธ์ในที่นี้ไม่ใช่เป็นเพียงการบอก “ข้อมูล” ข่าวสาร หากต้องเป็นการสร้างความเข้าใจและสร้าง “ภาพลักษณ์ (image)” บางอย่างลงไปในใจของผู้รับสารในลักษณะของการสร้างภาพลักษณ์ของสินค้าตามหลักการตลาด นอกจากนี้จากการประชาสัมพันธ์ต้องมีกลยุทธ์ด้วย หมายถึงการประชาสัมพันธ์ไม่ควรใช้วิธีการ “หว่านกระจาย” ออกไปเพราะข้อมูลข่าวสารจะกระเซ็นกระสายไปสู่ประชาชนเพียงเล็กน้อย ดังนั้นอาจจำเป็นต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจน และให้น้ำหนักกับแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไปตามระดับความสำคัญเพื่อการจัดสรรทรัพยากร การประชาสัมพันธ์จะเป็นไปตามลำดับความสำคัญของกลุ่ม กลุ่มที่มีความสำคัญมากต่อการสร้างเครือข่ายก็ควรเป็นกลุ่มที่ต้องให้ความสำคัญมากเพื่อโน้มน้าวใจให้เข้าร่วมผูกพันกับเครือข่าย

๒) การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ ถ้าเครือข่ายไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน เครือข่ายจะไร้พลัง เพราะสมาชิกต่างก็ไม่ทราบว่าเครือข่ายนี้จัดตั้งขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์ใด แม้ประชาชนจะสนใจแต่ก็มองไม่เห็นว่าเขาจะได้รับผลประโยชน์สิ่งใดเข้ามามีส่วนร่วม ก็ทำให้ไม่มีใครต้องการเข้ามาเป็นแนวร่วมของเครือข่าย ดังนั้นจึงต้องมองหาตัวร่วมหรือ “ประเด็น (issues)” ที่จะเป็นศูนย์กลางซึ่งทำให้เกิดการรวมตัวกันในลักษณะที่ถักทอเข้าหากันเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งประเด็นที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ในการทำเช่นนี้ต้องคำนึงถึงว่ากุญแจหลักของการสร้างจุดร่วมอยู่ที่การกำหนดเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ให้ประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมซึ่งจะส่งผลให้ทุกภาคีอยากเข้ามีส่วนร่วมกับ

เครือข่าย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาความต้องการเฉพาะเจาะจงว่าประชาชนแต่ละกลุ่มมีความสนใจปัญหาการศึกษาในด้านใด หรืออีกประการหนึ่ง คือการหยิบยกเอาความเดือดร้อนของชุมชนหรือประชาชนขึ้นมาเป็นตัวจุดกระแส เช่น วิกฤตเศรษฐกิจก็สามารถนำมาใช้เชื่อมโยงกับปัญหาการศึกษาได้ นอกจากนี้การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมตัวเป็นเครือข่ายเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ซึ่งสามารถดำเนินการตัดแปลงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน สื่อสารและประชาสัมพันธ์ ไปยังกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเจาะจง หรือหากเป็นประเด็นที่เป็นที่สนใจร่วมของสังคมในภาพรวม ก็อาจใช้การประชาสัมพันธ์อย่างกว้างออกไปสู่สาธารณชน อันเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชน อยากเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย

๓) การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย ในการดำเนินการให้เครือข่ายประสบความสำเร็จอาจต้องใช้งบประมาณและบุคลากรจำนวนมาก เพื่อให้เกิดแนวร่วมของประชาชนที่สนใจ แต่ในทางปฏิบัติด้วยความจำกัดของงบประมาณและบุคลากรทำให้เป็นการยาก ถ้าจะพยายามลงไปให้ถึงประชาชนทุกกลุ่มตั้งแต่เริ่มต้น แนวทางที่เป็นไปได้ คือ การเสาะหา “แกนนำการปฏิรูป” เพื่อให้แกนนำเหล่านี้เป็นผู้ขยายเครือข่ายต่อไป ซึ่งแกนนำการปฏิรูป คือ “ผู้เล่นหลัก (key actors)” ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและมีอิทธิพลเพียงพอในการผลักดันการทำงานต่าง ๆ เช่น ด้านนโยบาย ด้านการสร้างกระแส ด้านข้อมูลข่าวสาร ซึ่งอาจไม่ใช่ นักวิชาการแต่เพียงผู้เดียว อาจ เป็นนักหนังสือพิมพ์ สื่อสารมวลชนต่าง ๆ นอกจากนี้ในบางกรณีอาจจะเสาะหา “ผู้นำหลัก (key leaders)” ในแต่ละกลุ่มให้ย่อยลงไปอีก เช่น บุคคลที่เป็นผู้นำของกลุ่มสื่อมวลชนซึ่งต้องหมายถึง บุคคลผู้เป็นที่เคารพนับถือของคนในกลุ่ม และมีอิทธิพลในการโน้มน้าวทิศทางของกลุ่ม/วิชาชีพได้ ผู้นำเหล่านี้มักมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำและผู้ผลักดันคนที่อยู่ในแวดวงของตน ให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจกันสนับสนุนเครือข่ายจนประสบความสำเร็จ ดังนั้นในทางปฏิบัติจึงต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย (target group) อย่างเฉพาะเจาะจง

๔) การสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดว่า เครือข่ายจะดำเนินการไปได้ยั่งยืนมากน้อยเพียงใดก็คือปริมาณและคุณภาพของสมาชิกเครือข่าย ด้วยเหตุนี้การสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่ายให้กว้างขวางและการดึงปัจเจก/กลุ่ม/องค์กร ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างเครือข่าย อาจขยายแนวร่วมผ่านระบบความสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว ในลักษณะของการหาเครือข่ายแบบที่ เรียกว่า “ดาวกระจาย” ซึ่งเป็นวิธีการขยายตัวของเครือข่ายระดับชุมชนวิธีหนึ่งที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันและประสบความสำเร็จอย่างสูง โดยวิธีการก็คือการเสาะหาคนที่มีความคิดหรือประสบปัญหาแบบเดียวกันแล้วดึงเข้ามาร่วมเครือข่ายที่ตรงกับแนวคิด หรือเครือข่ายที่จะช่วยแก้ปัญหาของเขาได้ หลังจากนั้นให้เขาไป “ขายความคิด” เพื่อเสาะหาสมาชิกร่วมเครือข่ายต่อไป

ในกรณีของการดึงกลุ่ม/องค์กรเข้าร่วมเครือข่าย อาจพิจารณาจากระดับความเข้มแข็งของกลุ่ม โดยควรเริ่มต้นที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้วทั้งที่รวมตัวกันแบบหลวมๆ ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มที่รวมตัวกันเป็นทางการ เช่น สหกรณ์ประจำหมู่บ้าน สมาคมผู้ปกครองและครู ชมรมการศึกษา การเริ่มต้นในกลุ่มที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้วจะทำให้การก่อตั้งเครือข่ายเป็นไปได้รวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเราได้กลุ่มที่มีการตื่นตัวในเรื่องนี้อยู่แล้ว เพราะกลุ่มเหล่านี้จะมีบุคลากรและสายสัมพันธ์ในพื้นที่ซึ่งจะช่วยประหยัดทรัพยากรในการริเริ่มไปเสนอหาเครือข่ายใหม่ๆ บทบาทของผู้ที่จะดำเนินการสร้างเครือข่ายในส่วนนี้คือ การเจรจาโน้มน้าวให้คนยินดีเข้าเป็นสมาชิกของเครือข่าย โดยการให้เหตุผล ชี้แจงให้องค์กรประชาชนเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับทั้งระดับส่วนตัวและภาพรวมประกอบ ตัวอย่าง และแนวทางที่เป็นรูปธรรมที่เขาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายได้

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ผู้วิจัยสามารถนำเสนอผลของการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้” ซึ่งเป็นงานวิจัยย่อยภายใต้แผนโครงการ “Young smart farm: การเกษตรแบบใหม่สู่การสร้างสันติสุขในสังคมไทย” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผู้วิจัยได้ประมวลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทวี วัชรเกียรติศักดิ์ (๒๕๔๙ : ๔๓-๕๔) ได้วิจัยเรื่อง การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า บริบทเชิงพื้นที่ในการดำเนินงานและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน มีความพร้อมต่อการพัฒนา แนวทางและการดำเนินการส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ จะต้องสร้างจากภายใน ภายนอก และทั้งภายในและภายนอกชุมชน^{๓๗} ตามปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ความรู้ การยอมรับ ศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมของภาคีสมาชิก และการมีชุมชนเป้าหมายเป็นศูนย์กลางของการสร้างความเข้มแข็งโดยที่ผลการดำเนินการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการ

^{๓๗} ทวี วัชรเกียรติศักดิ์ การพัฒนาศักยภาพชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยการสร้างอาชีพเสริมในพื้นที่บ้านเพนียด ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ Journal of Graduate MCU Khonkaen Campusวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์. ๒๕๕๘. หน้า ๓๒๔.

พัฒนากลุ่มอาชีพเชิงรูปธรรมได้ทำให้มีการพัฒนา จัดตั้ง ดำเนินงานและขับเคลื่อนการจัดหาทุนของกลุ่มอาชีพในทั้ง ๑๕ หมู่บ้านตามความเหมาะสมและการตัดสินใจของแต่ละชุมชน

ขวัญกมล ดอนขวา (๒๕๕๖) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^{๓๘} ผลการวิจัยพบว่า การจัดการด้านการผลิต การจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ การจัดการด้านการตลาด และการจัดการการเงินและบัญชี เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการธุรกิจชุมชน ส่วนความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ความรู้ และคุณธรรม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีค่ามีค่า KMO ค่า Bartlett's Test of Sphericity มีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square ผ่านเกณฑ์การทดสอบทางสถิติ นอกจากนี้ ยังมีค่า Total Initial Eigenvalues มากกว่า ๑ และสามารถอธิบายความแปรปรวนของข้อมูลได้มากที่สุดถึง ๗๕ % โดยองค์ประกอบทุกตัวมีค่า Factor Loading เข้าใกล้ ๑ ในด้านการประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีและความมีเหตุผล มีผลกระทบทางตรงต่อการจัดการธุรกิจชุมชนด้านการผลิตมากที่สุด โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ ๐.๔๙๐ และ ๐.๓๑๕ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มอาชีพใช้เงื่อนไขความรู้มาเป็นหลักในการพิจารณาการจัดการธุรกิจชุมชนด้านการผลิต มากกว่าเงื่อนไขคุณธรรม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ ๐.๕๑๘ และ ๐.๒๘๙ ตามลำดับ กลุ่มอาชีพมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในระดับสูงมากเพียงใด มีระยะเวลาดำเนินการมายาวนาน และการได้รับการอบรมของสมาชิกในแต่ละกลุ่มอาชีพเกี่ยวกับการจัดการธุรกิจชุมชน จะทำให้สามารถประสบความสำเร็จในการทำธุรกิจของกลุ่มอาชีพเพิ่มขึ้น

เอกชัย พุ่มดวง (๒๕๕๗) ในงานวิจัยเรื่อง การกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มอาชีพ ในตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรีการวิจัย^{๓๙} เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชน ของกลุ่มอาชีพ ในตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมี วัตถุประสงค์การวิจัย คือ ๑) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มอาชีพในชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า และ ๒) เพื่อพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่มอาชีพให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตาม แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และใช้กระบวนการจัดการความรู้ เป็น เครื่องมือในการสืบค้นและสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนผลจากการวิจัย

^{๓๘} ขวัญกมล ดอนขวา พฤติกรรมการดำรงชีวิตแบบปรัชญา. เศรษฐกิจพอเพียงที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าของกลุ่มวัยทำงานและ. ผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา” รายงานการวิจัย นครราชสีมา,มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. ๒๕๕๘.

^{๓๙} เอกชัย พุ่มดวง. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ในชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต:กรุงเทพฯ. ๒๕๕๕ หน้า ๑๓๒.

๑. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มอาชีพในชุมชน พบว่ามีกลุ่มอาชีพของชุมชน จำนวน ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจักสานกระเป่า กลุ่มทำขนมไทย และกลุ่มทำ ปู่ยอินทรีย์ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนากลุ่มอาชีพ โดยใช้การจัดการความรู้ (KM) เป็น เครื่องมือ ซึ่ง พบว่าประกอบกลุ่มอาชีพในชุมชน ได้ใช้ กระบวนการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการใช้ความรู้ แต่ยังขาดการจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ นอกจากนี้ กลุ่มอาชีพ มีการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่ม การวิเคราะห์ปัญหา และการ วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน การศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ โดยมีการกำหนดโจทย์ในการศึกษา ดูงานของชุมชนต้นแบบ ณ แหล่งเรียนรู้ดอนหวาย-ท่าจีน เพื่อศึกษาเรียนรู้แนวทางในการบริหาร จัดการและการดำเนินงาน ของ กลุ่มอาชีพ การประกอบธุรกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. การพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่มอาชีพให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการถอดบทเรียน จากการศึกษาดูงานของชุมชนต้นแบบ การนำมา พัฒนา กลยุทธ์ของกลุ่มอาชีพตำบลโคกโคเฒ่าให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตามแนวคิด เศรษฐกิจชุมชน ออกได้เป็น ๓ กลยุทธ์ คือ (๑) พัฒนาผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และการตลาด ด้วยการ เพิ่มประสิทธิภาพกลุ่มผู้ผลิต และ การส่งเสริมช่องทางการตลาด (๒) พัฒนา ผลิตภัณฑ์ของชุมชนด้วย องค์กรความรู้ ด้วยการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มของ ผลิตภัณฑ์

๓. การสร้างกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการสืบค้น รวบรวม และเผยแพร่ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น

สุมาลี จันทรชลอ และคณะ (๒๕๕๑ : ๖๙) ได้ศึกษาความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในกรุงเทพมหานครในภาพรวม ประชาชนกรุงเทพมหานครมีความเข้าใจ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับพอใช้ คะแนนเฉลี่ยโดยรวม ๑๙.๐๘ (ประมาณร้อยละ ๗๖) ผลการ เปรียบเทียบระหว่างประชาชนเพศชายและเพศหญิง และระหว่างประชาชนผู้ประกอบการพบว่า แตกต่างกันของความเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษา พฤติกรรมการดำเนินชีวิตชีวิตของประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ใน ภาพรวมพบว่า ประชาชนมีพฤติกรรมด้านการใช้จ่ายพอประมาณมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้งถึง เป็นประจำด้านความรอบคอบมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้ง ด้านความมีเหตุผลมีพฤติกรรมอยู่ใน ระดับบ่อยครั้ง ด้านการช่วยเหลือครอบครัวมีพฤติกรรมอยู่ ในระดับบ่อยครั้ง ยกเว้นด้านการมีส่วนร่วม แก่ ปัญหาในครอบครัว นักเรียนมีพฤติกรรมระดับนานครั้งประชาชนมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้งถึง นานๆ ครั้งด้านการช่วยเหลือสังคม ด้านการใส่ใจสิ่งแวดล้อม ส่วนด้านการพัฒนางานให้ก้าวหน้ามี

พฤติกรรมอยู่ในระดับนานๆ ครั้ง^{๔๐} ผลการศึกษาพฤติกรรมของประชาชน ๕กลุ่มย่อย คือ นักเรียนโรงเรียนเอกชน นักเรียนโรงเรียนรัฐบาล พนักงานในภาคอุตสาหกรรม ผู้ให้บริการ และผู้ประกอบการค้ารายย่อย พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านความมีเหตุผล การดูแลสิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือครอบครัว การช่วยเหลือสังคมและด้านความรอบคอบ ความแตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านการใช้จ่ายอย่างพอประมาณและการพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้า ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยคำร้อยละ พบว่าประชาชนส่วนมาก มีความเห็นสอดคล้องกันว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยพัฒนาสังคมได้ และเห็นด้วยที่ทุกครอบครัวต้องทำงบประมาณค่าใช้จ่าย และเห็นด้วยว่าการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้สบายภายหลัง

ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ (๒๕๕๑) ได้ทำโครงการประเมินผลเปรียบเทียบในมิติต่างๆ ของประชาชนในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้จากการวัดระดับความรู้และความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนในทุกอาชีพยังไม่ค่อยมีความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน ประชาชนในภาคเกษตรมีความเข้าใจในระดับปานกลาง โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกันและเงื่อนไขการมีความรู้และคุณธรรม ประชาชนในภาคบริการมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน เจ้าของหรือผู้บริหารภาคอุตสาหกรรมมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน และลูกจ้างภาคอุตสาหกรรมมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะหลักการมีภูมิคุ้มกัน ส่วนประชาชนในภาคราชการมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน เมื่อศึกษาการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกมิติ พบว่าประชาชนทั่วไปนำมาประยุกต์ใช้ในระดับมาก ประชาชนในภาคเกษตรนำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง และประชาชนในภาคบริการ นำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลางโดยนำมาใช้มากในมิติด้านสังคมเช่นเดียวกัน สำหรับเจ้าของหรือผู้บริหารภาคอุตสาหกรรมนำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง และประชาชนภาคราชการ นำมาประยุกต์ใช้ในระดับมากโดยนำมาใช้มากในมิติสังคมเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นยังพบว่าการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้นั้นมีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ความเข้าใจในหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยผู้ที่มีความเข้าใจมากจะนำมาประยุกต์ใช้มาก ส่วนผู้ที่เข้าใจน้อยก็จะนำมาใช้น้อย

กรรณิการ์ ภริมย์รัตน์ (๒๕๕๓ : ๓๕) ได้สรุปเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลัก

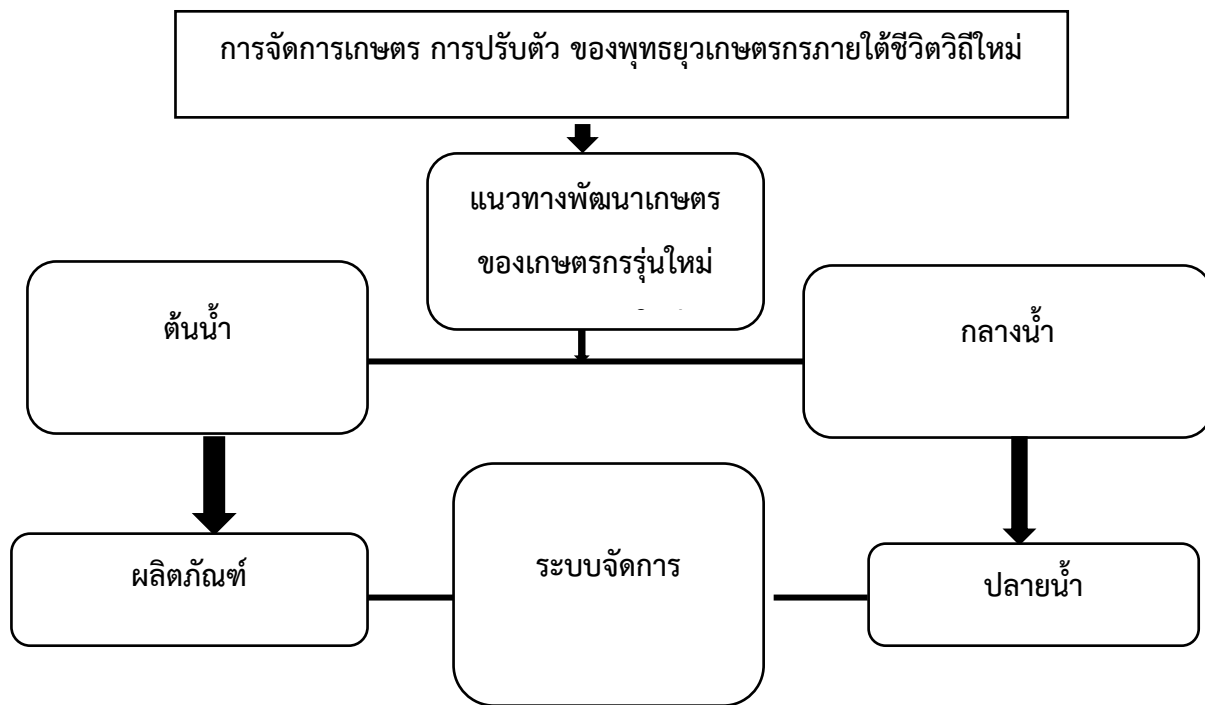
^{๔๐} สุมาลี จันทร์ชะลอ การศึกษาความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๑ บทคัดย่อ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการ^๑ ประกอบด้วย (๑) พอประมาณ (๒) มีเหตุผล(๓) มีภูมิคุ้มกันและด้านเงื่อนไขประกอบด้วย(๑) ความรู้(๒) คุณธรรม (๓) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา(๔) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา (๕) ความคิดเห็นของนักศึกษาในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ จากการศึกษา สามารถสรุปความหมายแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเห็นได้ว่า นักวิชาการได้ศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจ ผลของการศึกษาเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่า ถ้านำไปปฏิบัติจริง ๆ แล้ว ย่อมจะได้ผลดี เพราะสามารถบริหารจัดการตามอัตราส่วนของหลักปรัชญาเศรษฐกิจ และลดความเสี่ยงการประกอบการลงได้ จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการประกอบด้วย ๑) ความรู้ ๒) คุณธรรม ๓) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง๔) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่กลับเพิ่มมูลค่าขึ้นได้ ลดอัตราความเสี่ยงความประพฤติกการใช้จ่ายลงได้ จึงสร้างความมั่นคง และความยั่งยืนในครอบครัวและชุมชนสร้างชุมชนแห่งสันติภาพ ปัญญาภาพและเอกภาพในชุมชน

จากผลงานวิจัยที่ผู้วิจัยได้ทบทวนมานั้น แสดงให้เห็นว่า เศรษฐกิจชุมชนและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกลไกในการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ให้เกิดความเข้มแข็งอันนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในระดับต่อไป แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ตั้งแต่ ๑) พัฒนาผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และการตลาด ด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพกลุ่มผู้ผลิต และการส่งเสริมช่องทางการตลาด ๒) พัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนด้วย องค์ความรู้ ด้วยการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ และ ๓) การสร้างกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการสืบค้นรวบรวม และ เผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความมั่งคั่งและยั่งยืนของชุมชนเอง เป็นกระบวนการที่จะช่วยให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้

^๑ กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์ . พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ๒๕๕๓. บทคัดย่อ

๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ ๑ : กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมงคลเกษตรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ การนำเสนอผลการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย เน้นการศึกษาวิเคราะห์ ทั้งในเชิงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดกระบวนการวิจัยด้วยการถอดบทเรียนและการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการปฏิบัติการร่วมกันในพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยใช้กระบวนการตามวงจรเดมมิง (PDCA) เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ วางแผนศึกษาสภาพพื้นที่จัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมงคลเกษตร ศึกษาบริบทโดยทั่วไป เป็นขั้นตอนที่ทำการวางแผนต่อการศึกษาข้อมูลในพื้นที่ถึงประเด็นที่ต้องการศึกษา ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา เตรียมความพร้อมกับทางภาคีผู้มีส่วนสนับสนุน คือ กลุ่มเกษตรกร เยาวชน และผู้เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาแนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยการสอบถามแบบไม่มีโครงสร้างเกี่ยวกับรูปแบบและระบบของการจัดการเกษตร ซึ่งการให้ข้อมูลสำคัญจากการคัดเลือกบุคคลแบบเจาะจงจากพื้นที่

ขั้นตอนที่ ๓ คณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาสรุปผล และอภิปรายเป็นความเรียงข้อมูลในการพัฒนาตามประเด็นที่ศึกษาแล้ว จะต้องหาความสัมพันธ์ของประเด็นต่างๆ และนำผลการศึกษาแต่ละประเด็นมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ รวมทั้งจัดหมวดหมู่ข้อมูลให้เป็นระบบก่อนนำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษาต่อไป

๓.๑.๑ ขั้นเตรียมการ มีการดำเนินงาน ดังนี้

๑. การสร้างทีมวิจัยหลัก เป็นกระบวนการแสวงหาผู้สนใจในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัย

๒. การเลือกประเด็นปฏิบัติการการวิจัย เป็นการสร้างความร่วมมือกันเพื่อร่วมกันพิจารณาคัดเลือกประเด็นที่เป็นคำถามวิจัยหลัก หรือการสนทนากลุ่ม และเป็นการร่วมกันศึกษาวิจัยภายใต้สภาพปัญหา ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ กลุ่มเป้าหมายจนนำไปสู่การตั้งคำถามนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการวิจัย

๓. การวางแผนการวิจัย โดยเริ่มดำเนินการจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ในพื้นที่ ความต้องการในพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย เพื่อ “ศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุยเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่”

๔. การดำเนินการอื่นๆ ที่จำเป็น เป็นการร่วมกันพิจารณาแผนการวิจัยหรือขั้นตอนของการวิจัยทั้งหมดว่ามีความเหมาะสม สอดคล้อง และสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดได้ เพื่อนำไปปรับปรุงแผนการดำเนินงานให้ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๓.๑.๒ ชั้นลงมือปฏิบัติการ ดำเนินงาน ดังนี้

ในกระบวนการดำเนินการวิจัยหรือระหว่างการจัดกิจกรรมของขั้นตอนนี้จะต้องมีการดำเนินการใน ๔ องค์ประกอบ คือ

๑. การเตรียมการ ทั้งในแง่การประสานงานกลุ่มคน การจัดเตรียมทีมงาน วัสดุอุปกรณ์ วางแผนขั้นตอนต่างๆ และการแบ่งหน้าที่ของทีมนักวิจัย ส่วนนี้จะมีความสำคัญในแง่ของความพร้อมในการจัดการกิจกรรม หรือการสนทนากลุ่มย่อย ซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินการว่าจะได้ผลตามที่คาดหวังหรือตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

๒. การปฏิบัติการ เป็นการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ และการปรับเปลี่ยนกิจกรรมหรือการสนทนากลุ่มย่อย ดำเนินงานตามเงื่อนไขที่พบในขณะปฏิบัติการ และอาจมีกิจกรรมที่หลากหลายมีรายละเอียดและขั้นตอนมาก

๓. การบันทึกกระบวนการ ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งของการวิจัย เพราะต้องมีการบันทึกข้อมูลที่ได้พบเห็น ทั้งในการเขียนรายงาน การวิเคราะห์ และสรุปผลของกิจกรรม หรือการสนทนากลุ่มย่อยและผลของการวิจัย รวมทั้งข้อมูลการสรุปกิจกรรม หรือการสังเกตการณ์ การสนทนากลุ่มย่อย การบันทึกเทป การบันทึกภาพ และการสรุปกระบวนการทั้งหมด

๔. การสรุปบทผลการดำเนินการ เพื่อจัดทำฐานข้อมูลและนำเสนอข้อมูลสู่สถานศึกษา ชุมชนและหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้ข้อมูลเบื้องต้นของสถานศึกษา หรือชุมชนหน่วยงานและแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงบูรณาการให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสถานศึกษา ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๓.๑.๓ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) มีดังนี้

การศึกษาในเชิงเอกสาร ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถา หนังสือรายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ

ความสัมพันธ์ ศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชรุกรานเกษตรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดที่เกี่ยวกับศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชรุกรานเกษตรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/พื้นที่ในการวิจัย

การศึกษาในภาคสนาม ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย การศึกษาวิจัยมีการกำหนดพื้นที่เพื่อการศึกษาโดยชัดเจน เพื่อดำเนินการศึกษาเพื่อศึกษาบริบทและองค์ประกอบสภาพพื้นที่ จำนวน ๓.พื้นที่ ได้แก่ ๑) วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ๒) ชุมชนวัดตาไก่พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓) ชุมชนวัดปราสาทสูง ตำบลห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นข้อค้นพบจากปรากฏการณ์ในพื้นที่ชุมชน ซึ่งมีพื้นที่ทำการวิจัยโดยการเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ

๑. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๒๐ รูป /คน
๒. ชุมชนวัดตาไก่พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๑๐ รูป /คน
๓. ชุมชนวัดปราสาทสูง ตำบลห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๑๐รูป /คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview)

๒) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อยืนยันและคืนข้อมูล โดยมีผู้เข้าร่วม ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ ตัวแทนนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มที่ ๒ ตัวแทนองค์กรสื่อสารมวลชน หรือ หน่วยงานภาครัฐ กลุ่มที่ ๓ ตัวแทนวิสาหกิจชุมชน และองค์กรชุมชนต่าง ๆ กลุ่มที่ ๔ แทนผู้เข้าร่วมกิจกรรม การสนทนากลุ่มนี้ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตามความเชี่ยวชาญเพื่อให้สมาชิกแต่ละท่านได้กล้าแสดงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ในการใช้เครื่องมือนี้จะใช้ก็ต่อเมื่อภายหลังที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์แล้ว จึงได้กำหนดจัดสนทนาเฉพาะกลุ่มขึ้น

๓) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและผลตอบรับจากกิจกรรมฝึกอบรม และการนำองค์ความรู้ไปใช้ โดยมีการติดตามผลและรายงานในรอบปี

๔) จัดเวทีชุมชนเพื่อเผยแพร่ผลการการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสู่วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้าเพื่อนำไปสู่ท้องถิ่นอื่นๆ ต่อไปในอนาคต

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย โดยวิธีการดังต่อไปนี้

๑) การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากพระไวยอภัย และข้อมูลทุติยภูมิจากวิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย ตำราทางวิชาการ วารสารและหนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจสีเขียวสู่วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้าในจังหวัดบุรีรัมย์

๒) การจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูล การจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูลดำเนินการอย่างเป็นระบบด้วยการจัดแบ่งประเภทของข้อมูลให้ตรงตามเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ หลังจากที่ได้ข้อมูลมาครบถ้วนแล้ว ใช้เทคนิคสามเส้า (triangulation) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

- การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล จะเน้นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ นั้นมีความเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งถ้าทุกแหล่งข้อมูลพบว่าได้ข้อค้นพบมาเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ได้มาที่มีความถูกต้อง

- การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย จะเน้นการตรวจสอบจากผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลต่างคนกัน ว่าได้ค้นพบที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งถ้าผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลทุกคนพบว่าข้อค้นพบที่ได้มาที่มีความเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ได้มาที่มีความถูกต้อง

- การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี จะเน้นการตรวจสอบว่าถ้ามีการใช้ทฤษฎีที่หลากหลายแล้ว ข้อมูลที่ได้มาเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ ถ้าผู้วิจัยพบว่าไม่ว่าจะนำทฤษฎีใดมาใช้ ได้ข้อค้นพบที่เหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ได้มาที่มีความถูกต้อง

หากมีส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์จะตรวจสอบและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ด้วยการค้นคว้าจากเอกสารและเข้าไปสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง เพื่อยืนยันความถูกต้องและครบถ้วนทุกอย่าง ดังนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูลอาจจะดำเนินการไปพร้อมกัน

๓) การเก็บข้อมูลภาคสนาม จะดำเนินการโดย ๔ วิธีการ คือ

- การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จะดำเนินการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งกระจายอยู่ตามพื้นที่ชุมชนที่มีลักษณะเป็นองค์กรภาคประชาชน ภาครัฐและเอกชน เฉพาะหัวหน้าหรือผู้นำที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ตัวแทนคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน และตัวแทนประชาชน เพื่อให้เกิดการกระจายของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลในหลายมิติรอบโจทย์การวิจัยทุกประเด็น

- การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จะดำเนินการในช่วงหลังจากที่สัมภาษณ์เชิงลึกเรียบร้อยแล้วมีลักษณะเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อยืนยันและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากตัวแทนคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน และตัวแทนประชาชน

- แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและผลตอบรับจากกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพสนับสนุนผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ

- การจัดเวทีแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อเสนอแนวทางในการจัดการระบบยูวเกษตรให้เกิดเป็นรูปธรรมเพื่อต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ในแต่ละข้อ

ในส่วนของการวิจัยในภาคสนามเพื่อพัฒนาองค์ความรู้การอยู่ร่วมกันของชุมชนให้สัมพันธ์กันช่วยเหลือแบ่งปันด้วยรักสามัคคีเกื้อกูลกัน ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยในภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน ๖ ลักษณะ คือ

(๑) ศึกษารวบรวมเอกสาร ชุมชนความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ การอยู่ร่วมกันของชุมชน สถานศึกษา และวัด

(๒) การศึกษากระบวนการพัฒนากิจกรรม ปัจจัยเกื้อกูลต่อการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันของชุมชน สถานศึกษา และวัด โดยสร้างเครือข่ายร่วมกันให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน

(๓) การบูรณาการองค์ความรู้ด้านการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างทางด้านภาษา วัฒนธรรม

(๔) การพัฒนากระบวนการเกี่ยวกับปัจจัยเกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนโดยใช้เครือข่ายเป็นตัวเชื่อมโยง โดยใช้การวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน

(๕) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓ พื้นที่ ซึ่งการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลถามกรอบวันและเวลาที่ กำหนดไว้

(๖) จัดทำผลสรุปจากการวิจัยและประมวลองค์ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนนำไปสู่การสรุปผล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากกา รสรุปถามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ถามประเด็นหัวข้อดังนี้

- ดำเนินการศึกษาริบทพื้นที่โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย

- สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ถามประเด็นสำคัญ กล่าวคือ กิจกรรมการสร้างเครือข่าย รูปแบบและวัฒนธรรมที่เน้นการนำผลการวิเคราะห์มาเผยแพร่สู่สังคม ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ

- วิเคราะห์การสร้างเครือข่ายสังคมสันติสุขโดยใช้หลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

- สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๖ สรุปการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำระบบทางการเกษตรในทางมิติชุมชน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการ เพื่อให้เกิดการสังคมนันตีสู่อย่างยั่งยืนสืบต่อไป

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์ ๑.เพื่อศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์ และ ๒. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย เน้นการศึกษาวิเคราะห์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๔.๑ ศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์
ในการศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุเกษตรกรผู้วิจัยแบ่งได้ดังนี้

๔.๑.๑ การรับข้อมูลพื้นฐานและข่าวสาร ของพืชมูลุเกษตรกรภายใต้ชีวิตใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์

กลุ่มตัวอย่างของกลุ่มพืชมูลุเกษตรกร โดยมีสัดส่วนใกล้เคียง ทั้งนี้มีพืชมูลุเกษตรกรรุ่นใหม่ อายุยังไม่ถึงเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ และเมื่อเวลาล่วงเลยไปก็ยิ่งให้ถือว่าบุคคล ในด้านสถานภาพการพืชมูลุเกษตรกรรุ่นใหม่เกือบครึ่งมีสถานภาพเป็นนักเรียนและนิสิตที่กำลังศึกษาเพราะได้ดำเนินการโครงการได้ห้าปีจำนวนผู้สนใจเริ่มมีมากขึ้นตามลำดับ เกษตรกรรุ่นใหม่เกินครึ่งจบการศึกษาในระดับปริญญาตรี ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนมากที่สุด (ตารางที่ ๑)

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๑๔	๓๕
หญิง	๒๖	๖๕
อายุ	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า ๑๕	๒	๕
๑๖-๒๐ ปี	๒๐	๕๐
๒๑ -๒๕ ปี	๑๖	๔๐
๒๖-๓๐ ปี	๒	๕
สถานที่ศึกษา	จำนวน รูป /คน	ร้อยละ
ชุมชนบ้านวัดตะไก้พลวง	๑๐	๒๕
ชุมชนวัดบ้านปราสาท	๑๐	๒๕
สถานศึกษา	จำนวน รูป / คน	ร้อยละ
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์	๒๐	๕๐

ระดับการศึกษา	จำนวน รูป / คน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	-	
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒	๕
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๑๘	๔๕
ปริญญาตรี	๒๐	๕๐
ปริญญาโท	-	

จากตารางพบว่า กลุ่มยุวพุทธเกษตรในจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวนประชากรที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน ๔๐ รูป / คน แบ่งเป็นหญิงจำนวน ๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๕ และชายจำนวน ๑๕ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕ จำนวนช่วงอายุที่เข้าร่วมสมาชิกมากที่สุดคือช่วงอายุ ๑๖-๒๐ ปี จำนวน ๒๐ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐ รองลงมาช่วงอายุ ๒๑ - ๒๕ ปีจำนวน ๑๖ รูป /คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐ ลำดับสามและสี่ช่วงอายุเท่ากันคือจำนวนอย่างละ ๒ รูป / คน คิดเป็นร้อยละ ๕ และระดับการศึกษาของกลุ่มยุวพุทธเกษตรกำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีมากที่สุดจำนวน ๒๐ รูป /คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐ ลำดับสอง ศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน ๑๘ รูป/คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ ๔๕ และลำดับสาม ศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน ๒ รูป / คน คิดเป็นร้อยละ ๕ ทีมงานวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มยุวเกษตรในจังหวัด โดยแบ่งกลุ่มยุวเกษตรออกเป็นสามกลุ่มดังต่อไปนี้

ลำดับ	ชุมชน/วัด	กลุ่ม	ผลิตภัณฑ์
๑	ชุมชนบ้านตาไก่พลวง	ธนาครต้นไม้ ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม	ต้นยางนา ต้นพะยูง ต้นสัก ต้นสะเดา ต้นมะค่า ต้นกล้วยหอม ต้นไผ่ ต้นจามจุรี
๒	ชุมชนวัดบ้านปราสาทสูง	ปุ๋ยอินทรีย์ ผักสวนครัว	น้ำหมักชีวภาพ ขี้ไก่ ขี้วัว ไบจามจุรี ขี้หมู เศษอาหาร

๓	วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์	กล้วยหอม ปุยหมัก	กล้วยฉาบ กล้วยอบแห้ง
---	-----------------------	---------------------	-------------------------

จากสถานการณ์โรคระบาดที่ผ่านมา เกิดการปรับตัวของพุทธยูวเกษตรในจังหวัดบุรีรัมย์กระบวนการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืนด้วยแนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชนที่เริ่มลงรากปักฐานจึงได้พัฒนามาสู่เกษตรกรรมยั่งยืน ด้วยส่งเสริมเกษตรยั่งยืน ๓ รูปแบบได้แก่ เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ แต่ยังไม่รวมเป็นกลุ่มผู้ผลิตเป็นเพียงการส่งเสริมความรู้ในการปรับเปลี่ยนระบบขับเคลื่อนจากการผลิตขยายมาสู่การจัดการตลาดอย่างบูรณาการจากนั้นจึงพัฒนาต่อมาด้วยการจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ โดยมีเป้าหมาย ในการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นเกษตรอินทรีย์ที่มีความยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการจัดตั้งระบบควบคุมการผลิตภายในกลุ่มและการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมาตรฐานสากลขึ้นปัจจุบันมีสมาชิกที่สนใจเข้าร่วมกับทางกลุ่มจำนวน ๔๐ ราย ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งการสร้างรูปแบบของยูวเกษตรในแต่ละพื้นที่สามารถแบ่งได้ดังต่อไปนี้

๔.๑.๒. การปรับตัวของพุทธยูวเกษตรของชุมชนวัดบ้านตาไก่พลวง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

๔.๑.๒.๑ การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ

จากการสัมภาษณ์ของกลุ่มพุทธยูวเกษตร โดยกลุ่มธนาคารตันไม้ ชุมชนวัดตาไก่พลวงพบว่า

“แม้จะมีผลผลิตและรายได้เพิ่มในช่วงแรก แต่ต่อมาพวกเขาเริ่มแรก ตระหนักถึงผลลบจากการเปลี่ยนแปลงอย่างคาดไม่ถึง นิเวศเสื่อมโทรม หนี้สินพอกพูน การใช้แรงงานหนัก สุขภาพทรุดโทรม ความสัมพันธ์ในชุมชนห่างเหิน มุ่งแข่งขันกัน ความสัมพันธ์กับผู้บริโภคก็แปลกแยก ชีวิตเกษตรกรนับวันยิ่งถูกรองรับจากตลาด พ่อค้าคนกลาง โดยไม่มีอำนาจต่อรองและทางเลือกอื่นใด ทำให้เกษตรกรมีทางเลือกมากนัก”^๑

“จากสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิดที่ยืดเยื้อมานานกว่า 2 ปี ส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะผลกระทบต่อด้านรายได้และหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร จากวิกฤตที่เกิดขึ้น จึงเป็นแรงผลักและบทเรียนที่ทำให้เกษตรกรตระหนักถึงความสำคัญเรื่องปรับตัวเพื่อรองรับผลกระทบจากภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นในชีวิต ทั้งวิกฤตโรคระบาด วิกฤตภัยธรรมชาติ หรือวิกฤตปัญหาาราคาพืชผลตกต่ำ การเตรียมแผนชีวิต แผนการผลิต แผนการเงินและปรับตัวเมื่อเกิดภาวะวิกฤตในชีวิตไม่ว่ารูปแบบใด สามารถช่วยให้อยู่รอดและผ่อนสถานการณ์จากหนักให้เป็นเบาได้”^๒

“การใช้จ่ายทุกวัน ต้องทำเป็นรายรับรายจ่ายประจำของตนเอง เพื่อเป็นการสร้างวินัยต่างๆที่จะก่อให้เกิดความมั่นใจได้ว่า ตนเองเริ่มมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่บวก หลังจากก่อนหน้านี้ไม่เคยมอง

^๑ สัมภาษณ์ นายคำฝาง น้ำเงิน, เกษตรกรชุมชนบ้านตาไก่พลวง วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๖

^๒ สัมภาษณ์ นางสาวทองสา ปราบวงษ์สา. กลุ่มเกษตรกรกล้าไม้ วัดตะไกวพลวง ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๖

หาอาชีพเสริมในการสร้างรายได้เพื่อที่จะส่งเสริมตนเองให้มีรายได้ แต่มองทางกลับกันในโลกปัจจุบันที่เป็นโลกแห่งการค้าที่เปิดกว้างจึงสนใจที่จะศึกษาสินค้าเกษตรออนไลน์เพื่อหาช่องทางในการค้าขายในอนาคตต่อไป”^๓

๔.๑.๒.๒ การปรับตัวด้านสังคม

“ความเป็นจริงสังคมส่วนใหญ่มักจะมองว่าเกษตรกรเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้มากนัก ทำงานหนัก ตากแดด ตากลม ต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติ และราคาผลผลิตที่ตกต่ำ มีหนี้สินมากมาย รู้จักแต่การทำเกษตรเพื่อหา รายได้เลี้ยงปากท้องของคนในครอบครัว ถึงแม้จะมีภาพข่าวออกมาบอกว่าเริ่มมีเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าไปพัฒนา อาชีพเกษตรกรให้มีความทันสมัยหรือมีความโดดเด่นมากขึ้น รวมถึงมีเกษตรกรบางรายพัฒนาการผลิตอย่างดี เยี่ยม แต่ยังคงไม่เปลี่ยนภาพลักษณ์ที่สังคมมองอาชีพเกษตรกรไทยที่มีความยากลำบากได้ไม่มากนัก”^๔

“เกษตรกรไม่เพียงจะเผชิญผลกระทบจากสถานการณ์แพร่ระบาดโควิด แต่ยังต้องเผชิญกับภาวะ วิกฤตเดิมที่เคยเกิดขึ้นเป็นประจำและต่อเนื่อง นั่นคือ วิกฤตการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ภาวะภัย แล้ง น้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตร ภาวะน้ำท่วม ผลผลิตเสียหาย บางรายหมดตัวไปกับการลงทุนทำเกษตร ซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุหลักที่ทำให้เกษตรกรต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำเงินมาลงทุนทำเกษตรต่อไป”^๕

“กลุ่มสมาชิกของเราได้มีการกำหนดระยะเวลาในการผลิตกล้าไม้เพื่อส่งเสริมการขยายพันธุ์ให้เกิด ความอุดมสมบูรณ์หลังจากที่ห่างหายไปเกือบสองปี วันนี้ประธานกลุ่มได้มองเห็นวิกฤติที่จะสร้างโอกาสให้กลุ่ม สมาชิกที่อาสาเข้ามามีบทบาทในการสร้างความมั่นคงของธนาคารต้นไม้ด้วยการเข้าคอร์สรักษาสุขภาพในวัด ตาไถ่พลวงเพื่อปลูกฝังให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาผืนป่าที่จะสูญหายในอนาคต”^๖

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า กลุ่มพุทธยูวเกษตร ที่จัดกลุ่มขึ้นมาเพื่อก่อตั้งธนาคาร ต้นไม้ในช่วงหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา ทำให้กลุ่มเกิดแนวคิดการสร้างธรรมชาติสีเขียว โดยการนำของเจ้าอาวาสวัดตาไถ่พลวง ภายใต้การอนุรักษ์ผืนป่าเพื่อความยั่งยืนของชุมชนและสร้างรายได้จาก การแปลสภาพจากธรรมชาติของผืนป่าที่มีอยู่ภายในบริเวณชุมชนที่มีเนื้อที่ประมาณห้าสิบไร่ ซึ่งได้รับการ สนับสนุนจากกลุ่มสมาชิกที่มีจิตอาสาเข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการจัดทำธนาคารกล้าไม้เพื่อความ ยั่งยืนทางเศรษฐกิจในชุมชนดังคำสัมภาษณ์ของกลุ่มทอผ้าไหมในชุมชนวัดตาไถ่พลวงดังนี้

“หลังจากที่สถานการณ์โควิดเริ่มลดลง พระอาจารย์ได้เล็งเห็นความสำคัญของการทำวิสาหกิจชุมชน จากธรรมชาติ โดยยึดเอาวัตถุดิบที่มีอยู่แล้วมาสร้างให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางครอบครัว ผมโชคดีที่มีกลุ่มจิตอาสา ของน้องๆเยาวชนที่มีความรักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา ก่อนสถานการณ์โรคระบาดจะเกิดขึ้น กลุ่ม น้องๆเยาวชนกลุ่มนี้ ได้มีการรวมตัวขึ้นเพื่อหาทางออกในการแก้ปัญหาภาวะโลกร้อนที่เกิดขึ้นก่อนหน้า และได้

^๓ สัมภาษณ์ นางสาวกนิการ ดีพารมย์, วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^๔ สัมภาษณ์ นางสาวมยุริญ นาคนวล, สมาชิกกลุ่มกล้วยหอม วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^๕ สัมภาษณ์. นางสาวอัมไพ ศรชัย ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ชุมชนตาไถ่พลวง ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๖

^๖ สัมภาษณ์ นายสุจินต์ ดีสวัสดิ์, วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๖

มีพระเดชพระคุณหลวงพ่อกุศลและนำเยาวชนกลุ่มนี้เข้าอบรมในกิจกรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาติจนเกิดแนวคิดการสร้างธนาคารกล้าไม้ขึ้นมาจนถึงทุกวันนี้”^๗

“จากการที่ไปศึกษาดูงานตลาดเขียว ที่จังหวัดสุรินทร์ กลับมาวัดทำให้เกิดแนวคิดการสร้างฟาร์มต้นไม้อื่นๆ ซึ่งก่อนหน้านี้เราก็มีต้นไม้ในวัดเป็นจำนวนมาก แต่ยังขาดบุคลากรที่มีจิตอาสาเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ที่คิดไว้ หลังจากนั้นได้สอบถามเยาวชนที่เข้ามาในวัดประจำว่ามีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมรักผืนป่า คือนำให้แผ่นดินไทย ซึ่งเยาวชนกลุ่มนี้เข้ามาใหม่ ๆ มีเพียงสามคนที่สนใจ และได้ทดลองทำมาตั้งแต่ปี ๒๕๕๔ เป็นต้นมา”^๘

ภาพที่ ๑ สัมภาษณ์ พระอาจารย์ทองใส เจ้าอาวาสวัด ตาไก่พลวง

“การนำผลิตภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติเข้ามาใช้ในครัวเรือนทำให้ครอบครัวมีความประหยัดมากขึ้นหลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา และที่ผ่านมาก็ได้มีโอกาสได้รับความอนุเคราะห์จากน้องๆ ที่มีความสนใจในการส่งเสริมและอนุรักษ์ต้นไม้ เพื่อสร้างรายได้ในชุมชนตาไก่พลวงของเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทอผ้าไหมที่มาจากธรรมชาติและการย้อมสีผ้าจากเปลือกไม้ซึ่งทำให้เราเกิดการปรับตัวและเห็นคุณค่าของธรรมชาติมากขึ้นว่านอกจากจะช่วยบำบัดค่าอากาศแล้วยังช่วยสร้างความมั่นคงในเศรษฐกิจอีกด้วยซึ่งอาจจะยังไม่ได้เป็นกลุ่มใหญ่ แต่เราก็มีความมั่นใจว่าในอนาคต เยาวชนกลุ่มนี้จะเป็นต้นแบบของชุมชนในการสร้างรายได้ให้ตนเองและชุมชนต่อไป”^๙

“หลังจากสถานการณ์ลดลง สมาชิกกลุ่มธนาคารต้นไม้ ได้มีแนวคิดในการสร้างฐานของเศรษฐกิจในอนาคต โดยมองว่า การจัดตั้งกลุ่มนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นต้นแบบของชุมชนซึ่งจุดเริ่มต้นมาจากการที่กลุ่มเยาวชนใน

^๗ สัมภาษณ์ นางชุตติมา ศรีชัย, สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหม บ้านตาไก่พลวง วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๖

^๘ สัมภาษณ์ พระอาจารย์ ทองใส เจ้าอาวาสวัดตาไก่พลวง , วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๖

^๙ สัมภาษณ์ นายบุญทวี แหวนแก้ว, กลุ่มวิสาหกิจชุมชน วัดตาไก่พลวง. วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๖

บริเวณวัดตาไก่พลวงมีความต้องการที่จะทำให้ผืนดินแห่งนี้เป็นที่สีเขียวและมีความชุ่มชื้นตลอดปี และได้
นัดรวมตัวกันเพื่อหาทางบำบัดจิตใจของตนเองภายใต้พืชสีเขียวช่วยได้”^{๑๐}

ภาพที่ ๒ การเพาะพันธุ์กล้าไม้ของกลุ่มยุวพุทธเกษตร บ้านตาไก่พลวง

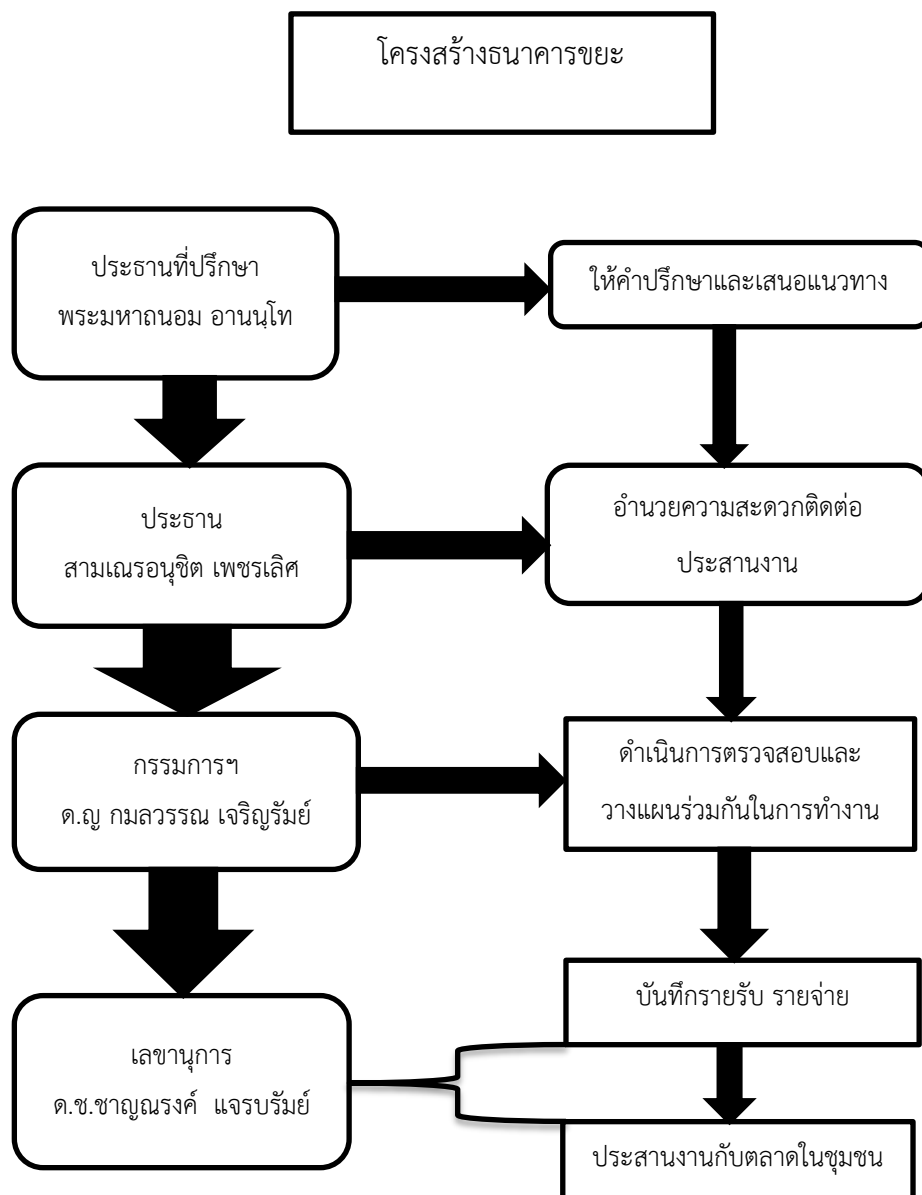
จากการสัมภาษณ์และลงพื้นที่ในชุมชนวัดบ้านตาไก่พลวง การปรับตัวในภาวะวิกฤติเป็นตัวบ่งบอก
สำคัญว่าชุมชนมีความเข้มแข็งโดยการตั้งรับ ปรับตัวอย่างใดในภาวะโควิด เมื่อเจอวิกฤติเศรษฐกิจโควิด กลุ่ม
ยุวพุทธเกษตรที่มาร่วมกลุ่มกันมุ่งลดค่าใช้จ่ายด้วยการประหยัดเงิน มากขึ้น และสร้างความมั่นคงในครัวเรือน
เช่น เก็บเห็ด และไข่มดแดงที่อยู่ในป่าและหาอาหารป่า นอกจากนี้ยังหารายได้เสริมทางอื่น เช่น แปรรูป
ผลผลิตจากป่าและการเกษตร แต่ชุมชนก็เผชิญปัญหา เช่น การนำไม้รูปไม้ไซ่เรื่องง่าย ติดที่ต้องขออนุญาต
จากเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งมีความยุ่งยาก และที่สำคัญคือ ขาดแคลนช่างฝีมือ ดังนั้น หัวใจของการสร้างให้เกิดความ
มั่นคงจากสมาชิกกลุ่มคือฐานทรัพยากรที่มีก็คือ การฟื้นฟูและพัฒนาทักษะต่างๆโดยการปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่น
พร้อมกับปรับเงื่อนไขให้ทรัพยากร เช่น ไม้จากป่าสาธารณะ ป่าชุมชนให้สะดวกยิ่งขึ้น ยังมีความเป็นไปได้อื่น
ของการสร้างทางเลือกเศรษฐกิจในภาวะวิกฤติ

๔.๑.๓ การปรับตัวของพุทธยุวเกษตรของชุมชนชุมชนวัดปราสาทสูง อำเภอห้วยราช จังหวัด บุรีรัมย์

ชุมชนวัดปราสาทสูง อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
หลังจากสถานการณ์โรคระบาด ทำให้เกิดแนวคิดการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจและหาโอกาสที่จะทำให้เกิด
การเรียนรู้ภายใต้การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในครัวเรือน โดยกลุ่มยุวเกษตร ที่มีแนวคิดวิถีพุทธ
โดยกลุ่มยุวเกษตร ได้ก่อตั้งขึ้นในปี พุทธศักราช ๒๕๖๐ ซึ่งเป็นกลุ่มนักเรียนที่เข้ามาศึกษาธรรมะวันอาทิตย์
โดยสมาชิกแรกเริ่ม ๑๒ คน โดยเป็นคุณครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านปราสาทสูง ภายใต้โครงการ ธนาคารชยะ
โดยมีคณะกรรมการและที่ปรึกษาเป็นคณรุ่นใหม่ในช่วงเริ่มแรกดังนี้

^{๑๐} สัมภาษณ์ . พระศตวรรษ สมจิตโต วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๖

จากตารางข้างต้น กลุ่มพุทธยูวเกษตร ของชุมชนวัดบ้านปราสาทสูง ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อสร้างความสามัคคีกันกลุ่ม ในปี พุทธศักราช ๒๕๖๓ เกิดสถานการณ์โรคระบาด จนทำให้กลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นมาได้รับผลกระทบจากการขายขยะ และเศษวัสดุต่างๆ ได้เกิดแนวคิดขึ้นมาใหม่ โดยนำกลุ่มธนาคารขยะเข้ามามีบทบาทในการจัดทำปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อลดต้นทุนการใช้จ่ายในครัวเรือนเป็นลำดับแรก โดยการนำของพระมหาดม อานนโท เจ้าอาวาสวัดปราสาทสูง ได้จัดตั้งกลุ่มเยาวชนขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ การรักษาซึ่งภูมิปัญญาที่มาจากธรรมชาติหลังจากสถานการณ์แพร่ระบาดข้อมูลจากการลงพื้นที่ได้รายละเอียดดังนี้

๔.๑.๓.๑ การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ

จากการสัมภาษณ์ของกลุ่มยูวพุทธเกษตร ของชุมชนวัดบ้านปราสาทสูง พบว่า “พึ่งพาเศรษฐกิจการตลาดมาก พวกเราใช้วิธีประหยัดเป็นหลัก แต่ก็ไม่สามารถช่วยได้มากนักเพราะปกติก็กินน้อยใช้น้อยอยู่

แล้ว ส่วนค่าใช้จ่ายอื่นๆ ชั่วชีวิตที่สำคัญในการใช้จ่ายคือรายจ่ายก่อนหน้าที่อยู่ในช่วงกักตัวการปรับตัวของกลุ่ม ยุวเกษตรกรที่จริงเริ่มก่อนหน้านี้แล้ว มีการผลิตและแบ่งปันผลผลิตร่วมกัน นอกจากนี้ก็มีการปลูกพืชผัก สร้างความมั่นคงอาหารในครัวเรือน การปรับตัวดังกล่าวต้องอาศัยกระบวนการเปลี่ยนผ่านอีกระยะเพื่อให้เกิดความมั่นคง แต่ในระยะสมาชิกกลุ่มต้องอาศัยเงินสดเพื่อการลงทุนและการ ทำให้การปรับตัวในภาวะโควิดยังเป็นไปไม่ได้มากนัก จำเป็นต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากผู้ปกครอง”^{๑๑}

“ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจโควิดจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อเผชิญกับวิกฤติดังกล่าว รูปแบบการปรับตัวมีหลายอย่าง ได้แก่ มีการปลูกพืชผักสวนครัวเพิ่มขึ้น ทำเกษตรอินทรีย์ไว้กินเอง และส่งให้โรงเรียนไว้บริโภค ที่เหลือก็แปรรูปไว้ขายในระยะยาวเช่น เปิดตลาดชุมชนเกษตรอินทรีย์ช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากโควิด โดยเกษตรกรขายตรงสู่ ผู้บริโภค ได้ผล คนชั้นกลางที่มีเงินเดือนเช่นข้าราชการเข้ามาซื้อของกันมาก เพราะซูเปอร์มาร์เก็ตได้เงิน หมุนเวียนถึงสองแสนบาทต่อวัน แม้ค่าก็เก็บผักเก็บหญ้าจับปลามาขายมีมากขึ้นเรื่อย ๆ”^{๑๒}

ภาพที่ ๓ แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงวัดปราสาทสูง

“หลังจากสถานการณ์การลดลง การใช้ชีวิตภายใต้วิถีใหม่ จากก่อนหน้านี้ ช่วงติดเชื่อไวรัสสายพันธุ์ ๑๙ ที่ผ่านมา รายได้ของครอบครัวโดยเฉพาะการค้าขาย ต้องชะงักลงไปอย่างสิ้นเชิง เพราะต้องปฏิบัติตามประกาศของรัฐบาล พอสถานการณ์ดีขึ้น ผมได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่ปรากฏผ่านสื่อออนไลน์ การสร้างรายได้ผ่านมือถือ โดยเฉพาะสินค้าเกษตรจะช่วยเหลือและเป็นวิถีทางหนึ่งที่ทำให้เกิดรายได้ขึ้นมาเพราะสมาชิกในโลกออนไลน์นั้นมีมาก ผมสนใจที่อยากศึกษาและทุกวันนี้ลงเรียนคอร์สออนไลน์และทำเกษตรกับทางวัดไปควบคู่กัน”^{๑๓}

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายเดือน สุวรรณ สัมภาษณ์, วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๖

^{๑๒} สัมภาษณ์, นางสาววรรณพร เชิญชู สมาชิกกลุ่มธนาคารขยะ, วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๖

^{๑๓} สัมภาษณ์, นางอรรวรรร์ สีทา วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๖

“ช่วงที่โควิดระบาดหนักๆ บรรยากาศตลาดในชุมชนจะค่อนข้างคึกคัก เพราะผู้ผลิตจาก 2 ตลาดใหญ่ไปเปิดร้านในหมู่บ้าน แล้วเขาก็เอาวิธีคิดแบบตลาดเขียวเข้าไปด้วย การพูดถึงที่มา การใส่ใจเรื่องความปลอดภัย ทำให้ผู้ค้าเดิมปรับตัวตาม ซึ่งเป็นสิ่งที่เราเองภาคภูมิใจ ถึงรายได้จะลดลง แต่รายจ่ายก็ไม่ได้มาก เพราะต้นทุนคือการมีวัตถุดิบในท้องถิ่นและเครือข่ายที่ใกล้เคียง”^{๑๔}

ภาพที่ ๔ แหล่งจัดเก็บขยะจากเศษใบไม้และมูลสัตว์

“การทำปุ๋ยชีวภาพหลังสถานการณ์ลด ทำให้เกิดรายได้มาจุนเจือในการส่งเสริมตนเองเรียนในระดับปริญญาตรี แม้ว่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างแนวคิดช่วยตนเอง ฟังตนเอง ตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วยังทำให้เกิดการรักษาวัตถุดิบที่คนส่วนใหญ่ใช้แล้วทิ้งอย่างเช่น เศษอาหารที่เหลือจากงานต่างๆ ก็นำมาแช่ไว้ในถังเพื่อจัดทำน้ำหมักชีวภาพต่อไป”^{๑๕}

“มุ่งลดค่าใช้จ่ายด้วยการประหยัดเงินมากขึ้น และสร้างความมั่นคงอาหารในครัวเรือน เช่น ปลูกผักบ้าง และสำรองอาหารครัวเรือนเพื่อรับมือวิกฤตินอกจากนี้ยังหารายได้เสริมทางอื่น เช่น รับจ้างทั่วไป และสร้างรายได้เสริมโดยการทำกับข้าวขายรับจ้างช่วยพ่อแม่ในวันหยุด”^{๑๖}

๔.๑.๓.๒ การปรับตัวทางด้านสังคม

“จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้กลุ่มธนาคารขยะมองเห็นคุณค่าของการเข้าหาชุมชน โดยการสร้างความเข้าใจในการรักษาความสะอาด ในครัวเรือนของตนเอง โดยการส่งเสริมให้แต่ละครัวเรือนทำถังขยะขึ้น

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางสาว จุฑาทิพย์ รักรัมย์ , วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๖

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางสาวสรัญญา ปุริรัมย์ วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๖

^{๑๖} สัมภาษณ์, พระมหากิตติศักดิ์ ชุตินฺธโร.วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๖

มาแล้วแยกขยะแต่ละชนิดโดยได้รับความร่วมมือจากผู้ใหญ่บ้านและเป็นนโยบายของรัฐบาลพอดีในการส่งเสริมให้ทุกคนร่วมมือรักษาความสะอาด”^{๑๗}

“การดำเนินชีวิตของกลุ่มสมาชิกพุทธยุวเกศตรในชุมชนวัดบ้านปราสาทสูงยึดหลักธรรม 3 ประการ คือ ศีล บุญนิยมและสาธารณโภคีศีล เป็นหลักธรรมเบื้องต้นที่สำคัญ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การเว้นจากความชั่ว เป็นข้อปฏิบัติในการปิดกั้นวาจาให้ดียิ่งขึ้น มีความสุจริตทั้งกายวาจาและอาชีพ และเชื่อว่าศีลสามารถกำหนดคนยชีวิตได้ และเมื่อทุกคนมีวินัยชีวิตที่ดีสังคมก็จะดีตามดังวัตถุประสงค์ในการสร้างสมาชิกขึ้นมาเพื่อสร้างคนมีศีล โดยตั้งอยู่ในกรอบของศีล ๕ ศีล ๘ และศีลที่สูงขึ้นไปตามฐานะของแต่ละบุคคล”^{๑๘}

“การกิน ใช้ร่วมกัน ทำมาหาได้ก็เอามารวมไว้ส่วนกลางร่วมกัน ไม่เอาสะสมเป็นของตัวเอง จึงเป็นระบบที่ สมาชิกสมัครใจจะทำอาชีพทำการผลิตร่วมกันเป็นส่วนรวม โดยไม่มีเงินเดือนหรือผลตอบแทนให้แต่อย่างใดบุญนิยมเป็นการปฏิบัติเพื่อตอบโตระบบทุนนิยม เป็นระบบคำสอนที่มีพื้นฐานมาจากหลักคำสอนในพุทธศาสนาเรื่อง มรรคองค์แปดและเป็นการอธิบายความหลักคำสอนเพื่อนำไปปรับประยุกต์ ใช้ ในกิจกรรมต่างๆในชีวิต”^{๑๙}

“เน้นบริโภคสิ่งทีผลิตหรือหาได้ตามธรรมชาติในท้องถิ่น แม้จะเป็นการแลกเปลี่ยนผลผลิตที่แตกต่างกันระหว่างชุมชนด้วย แต่ก็เป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของมากกว่าการซื้อขายโดยอาศัยเงินตรา นอกจากนี้ค่านิยมจากศาสนธรรมที่สอนให้บริโภคแบบพออยู่พอกินเน้นการให้ทานและแบ่งปัน ก็มีอิทธิพลต่อการบริโภคพอเพียง”^{๒๐}

“ทำทำปุ๋ยหมักในวัด ทำให้ผมและครอบครัวประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงฤดูทำนา ผมนำปุ๋ยหมักและปุ๋ยอินทรีย์ไปใช้ในการทำนา ช่วยให้พื้นที่นาอุดมสมบูรณ์อย่างเห็นได้ชัดโดยไม่ได้ถึงปุ๋ยเคมีสักถุง ขอขอบคุณพระอาจารย์ที่ส่งเสริมแนวทางและสนับสนุนให้กลุ่มสมาชิกของเราได้นำความรู้และความสามารถมาช่วยตนเองและชุมชนได้”^{๒๑}

“การได้ทำกิจกรรมกับกลุ่มสมาชิกหลังสถานการณ์วิกฤติ ทำให้ชีวิตและความคิดที่แตกต่างออกไปจากแต่ก่อนคิดเพียงว่า การทำเกษตรจะต้องพึ่งพาแต่ปุ๋ยเคมีในการดูแลรักษาพืชและต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก แต่ทุกวันนี้ เพียงแค่เราเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญ ธรรมชาติจะช่วยและส่งเสริมให้เกิดรายได้โดยที่เราไม่รู้ตัวและไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยเลย”^{๒๒}

^{๑๗} สัมภาษณ์. พระทศพร ชินวิโส, วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๖๖

^{๑๘} สัมภาษณ์. นายจิตติเทพ เฉียงภูเขียว, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๖

^{๑๙} สัมภาษณ์. นายธรรมศักดิ์ รุ่งเรือง, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๖

^{๒๐} สัมภาษณ์. พระปลัดอำพล โชติโก, วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๖

^{๒๑} สัมภาษณ์. พระธีระศักดิ์ สิริปณฺญ, วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๖

^{๒๒} สัมภาษณ์. นางสาวปรียาวลี น้อยพรหม, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๖.

ภาพที่ ๕ ถังน้ำหมักชีวภาพ

“การหมักปุ๋ยชีวภาพ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งของชุมชนในการทำปุ๋ยหมักใช้เองเพื่อใช้รองก้นหลุมเพื่อปลูกพืชผักไม้ผลไม้ยืนต้น ไม้ดอก ใช้ผสมดินเตรียมแปลงผัก การผลิตปุ๋ยเป็นการนำมูลสัตว์ต่าง ๆ มาคลุกเคล้ากับขี้เถ้าแกลบดำ กากน้ำตาล รำข้าวหยาบ รำข้าวละเอียดเศษซากพืชต่างๆ โดยใช้น้ำตาลและหัวเชื้อจุลินทรีย์เข้มข้นเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาการย่อยสลาย เมื่อย่อยจนสมบูรณ์แล้วจะได้ปุ๋ยหมักแห้ง ซึ่งส่วนผสมต่าง ๆ สามารถดัดแปลงได้ตามวัสดุที่มีอยู่ในชุมชน”^{๒๓}

“การผลิตปุ๋ยขยะสด เป็นการนำขยะและเศษอาหารที่เหลือจากโรงครัวในแต่ละวัน เก็บรวมใส่ถังเพื่อหมักเป็นปุ๋ย เป็นกรรมวิธีที่อาศัยจุลินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพมาช่วยย่อยสลายขยะสดให้แปรสภาพเป็นปุ๋ย ซึ่งจุลินทรีย์จะทำหน้าที่ช่วยเร่งการย่อยสลายขยะสดให้กลายเป็นปุ๋ยในเวลาอันรวดเร็วและไม่ก่อให้เกิดกลิ่น นอกจากนี้ยังมีการทำหัวเชื้อปุ๋ยชีวภาพแบบแห้งจากหญ้าสีเขี้ยว นำมาคลุกเคล้าผสมกับมูลสัตว์ แล้วตักส่วนผสมที่ได้ใส่กระสอบปุ๋ยหรือถุงที่เจาะรูโดยรอบเพื่อช่วยระบายความร้อน”^{๒๔}

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การปรับสภาพของยวพุทธเกษตรของชุมชนวัดบ้านปราสาทสูง อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ มีการปรับสภาพตามความเป็นจริงโดยยึดหลักธรรมทางศาสนาเข้ามาเป็นบทบาทและวิถีชีวิตในการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกกลุ่ม โดยถือว่า การสร้างเจตนารมที่ดีจะนำไปสู่การขับเคลื่อนองกรที่กำลังก่อตั้งภายหลังจากสถานการณ์เพื่อที่จะแสวงหาโอกาสให้ตนเองและชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ในวัฒนธรรมของตนเองที่ต้องพึงระบบนิเวศทางธรรมชาติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในอนาคตโดยการทำผลดีปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตอย่างเช่น ทำน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ และสร้างธนาคารขยะให้เป็นที่ยอมรับและสืบทอดต่อไป

^{๒๓} สัมภาษณ์. นางสาวกันตนา ได้ทุกทาง, วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๖

^{๒๔} สัมภาษณ์. พระมหาเชษฐา ฐานจาโร, วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๖

๔.๑.๔ การปรับตัวของพุทธยุวเกษตรกรของวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

การจัดตั้งกลุ่มของพุทธวเกษตรกร ในวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เริ่มจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ โดยแนวคิดภายใต้การทำให้ร่วมหา λύsis เชี่ยว โดยการดำเนินการของกิจการนิสิตที่จัดตั้งชมรมขึ้นมา แรกเข้า นิสิตชั้นปีที่ ๑ หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สมัครเข้าชมรมเยาวชนรักสีเขียว และมีการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องเรื่อยมาละได้ มีการหยุดไประยะหนึ่งในช่วงการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรน่า ส่งผลให้กระทำกิจกรรมต้องหยุดลง

หลังจากสถานการณ์ดีขึ้น ชมรมโดยกิจกรรมนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ได้สำรวจความคิดเห็นโดยการสัมภาษณ์นิสิตที่เข้าชมรมณ์ในการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการมีจิตอาสาเพื่อก้าวข้ามความระแวงจากโรคระบาด โดยฟื้นฟูชมรมสำหรับคนรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดในด้านการเกษตรในร่วมหา λύsis ดังนี้

๑. รับสมัครเยาวชนจิตอาสาพัฒนาสีเขียว
๒. จัดสำรวจความต้องการของนิสิตในสิ่งที่ตนเองชอบ
๓. ประชุมเพื่อขออนุมัติเปิดชมรมต่อสำนักวิชาการ
๔. วางแผนการดำเนินในรอบสัปดาห์และรอบเดือนในแต่ละช่วง
๕. ติดตามการดำเนินงานโดยคณะกรรมการโดยมีกิจการนิสิตคอยติดตามอย่างใกล้ชิด

การได้มาศึกษาวิถีชีวิตแบบธรรมชาติทำให้เกิดมุมมองในด้านการศึกษาไปในอีกมุมมองหนึ่งคือ ได้เรียนรู้การเจริญเติบโตของชีวิตพืช เหมือนวันนี้ได้มาทดลองปลูกกล้วยเพื่อการบริโภคในมหาลัย เกษตรกรยุคใหม่จึงมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้ภาคเกษตรข้ามปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องเผชิญเพื่อให้เกิดความชัดเจนในเรื่องนี้มากขึ้น “ผมคิดว่าการเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่จริงๆ แล้วไม่จำเป็นต้องไฮเทคหรือใช้เทคโนโลยีมากเกินไป แค่ว่าปลูกอะไรก็ได้ตรงกับความต้องการและช่วงเวลาในตลาดต้องการ ปลูกกล้วยหอมให้ออกตรงวันตรุษจีน หรือวันไหว้เจ้า และต้องรู้จักปรับเปลี่ยนให้ทัน เช่น หน้าฝนจะปลูกอะไร ปลูกผักสลัดก็ลำบาก แต่ความต้องการผักมี ก็ไปปลูกผักบนแคร่หรือในโรงเรือน ที่สามารถควบคุมสภาวะแวดล้อมได้ตลอด ทำระบบควบคุม การมอนิเตอร์ การดูอากาศ ความชื้น และการจดบันทึก เราก็เอาชนะธรรมชาติสามารถปลูกพืชได้”^{๒๕}

ภาพที่ ๖ สวนกล้วยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

^{๒๕} สัมภาษณ์. มนัสวี ดวงแก้ว. นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๖๖.

“เมื่อสถานการณ์ดีขึ้น พระอาจารย์โดยการนำของพระมหาเชษฐา และคณาจารย์ในหลักสูตร ได้ส่งเสริมให้ชมรมเกิดความมั่นคงและมีคนสนใจมากขึ้น โดยได้นำพันธุ์กล้วยน้ำห่อม กล้วยน้ำว้า มาปลูกที่มหาลัยเพื่อที่จะทำให้เกิดรายได้ในอนาคตของนิสิตต่อไป”^{๒๖}

“ขอบเขตมาตั้งแต่เด็กแล้ว เพราะที่บ้านก็ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อได้เข้ามาศึกษาในรั้วของวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งแต่ก่อนผมก็ไม่รู้ว่าจะมีชมรมแบบนี้ พอเห็นแค่ประกอบในหอประชุม ผมไม่ลังเลใจเลยที่จะสมัครเข้าชมรม ถึงแม้ว่าสมาชิกจะน้อยๆ แต่ก็ภูมิใจที่ได้ตอบสนองความต้องการของตนเองที่อยากจะลองทำอะไรที่ทำหายและลองสิ่งใหม่ๆที่จะเกิดขึ้น”^{๒๗}

นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกเกษตรกรที่ทำนา ทำให้นิสิตเกิดแนวคิดที่อยากจะทำเกษตรหรือสร้างร่วมมหาลัยให้เป็นสีเขียวก่อนที่จะเกิดกระบวนการเรียนรู้หลักการใช้ชีวิตหลังสถานการณ์โรคระบาดที่เกิดขึ้นในประเทศโดยเฉพาะชีวิตของนิสิตและนักศึกษาซึ่งส่วนใหญ่ใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ในการจัดการเรียนการสอน ในส่วนของโลกออนไลน์ยังสะท้อนให้นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ได้เปิดค้นพบคำว่าเกษตรวิถีใหม่ โดยหันมาศึกษาการปลูกกล้วยให้เป็นกิจกรรมเสริมในช่วงตลอดระยะเวลาที่ศึกษาในร่วมมหาลัย

“การทำผลิตภัณฑ์จากกล้วยขึ้นมา ทำให้เกิดรายได้พิเศษระหว่างเรียน ทุกวันนี้ต้องขอบคุณสมาชิกชมรมทุกรูป / คน ที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการของเราโดยเฉพาะ การทำกล้วยฉาบ ส่งร้านค้าที่ต้องการในส่วนนี้ เป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่ชมรมต้องการสร้างนิสิตให้มีความอดทนต่อการใช้ชีวิตและเข้าใจสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา”^{๒๘}

อาจสรุปได้ว่า จัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์ได้ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการ ประกอบด้วย (๑) พอประมาณ (๒) มีเหตุผล(๓) มีภูมิคุ้มกันและด้านเงื่อนไขประกอบด้วย(๑) ความรู้(๒) คุณธรรม (๓) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ(๔) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (๕) ความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ จากการศึกษา จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของพุทธยุวเกษตรกรวิถีพุทธคือ พฤติกรรมของสมาชิกในแต่ละด้านโดยมี หลักการประกอบด้วย ๑) ความรู้ ๒) คุณธรรม ๓) ระดับความรู้ความเข้าใจ๔) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักพอเพียง แต่กลับเพิ่มมูลค่าขึ้นได้ ลดอัตราความเสี่ยงความประพาดการใช้จ่ายลงได้ จึงสร้างความมั่นคง และความยั่งยืนในครอบครัวและสมาชิกในกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นภายใต้กลุ่มพุทธยุวเกษตรกร

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางสาวโสธรา วงศ์อนุ, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๖๖.

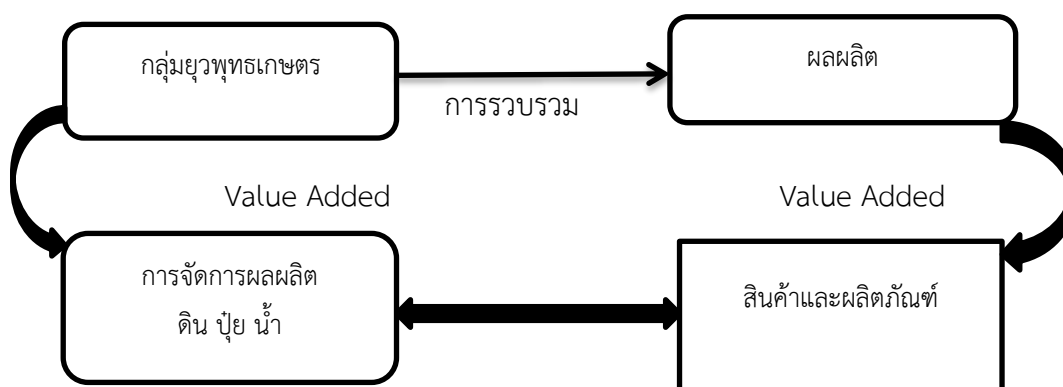
^{๒๗} สัมภาษณ์ นายคำผาง น้ำเงิน, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๖๖.

^{๒๘} สัมภาษณ์, พระมหาไสว สิริปัญญา, อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

๔.๒ เสนอแนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์

ในการนำเสนอแนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ การจัดการกระบวนการต้นน้ำ เป็นการพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer เกษตรกรรุ่นใหม่ที่ผ่านการประเมินคุณสมบัติเป็น Young Smart Farmer มีการบริหารจัดการการเกษตรด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม มีการเชื่อมโยงเครือข่าย และเป็นผู้นำทางการเกษตรในท้องถิ่นสามารถ ทดแทนเกษตรกรผู้สูงอายุ และสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่หันมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยจะต้องมีศักยภาพสามารถนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิต การบริหารจัดการ โดยใช้แรงงานในครัวเรือนและจ้างแรงงานภายนอกเพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตและคัดแยกคุณภาพ ซึ่งกระบวนการตั้งแต่เพาะปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต เกษตรกรใช้กระบวนการของการผลิตแบบปลอดภัยทำให้ผลผลิตมีมาตรฐาน GAP ซึ่งเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มต่อผลผลิตและการจัดการปัจจัยการผลิตทำให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๗ แสดงกระบวนการจัดการต้นน้ำ

จากภาพ ด้านปัจจัยการผลิต การจัดการของกระบวนการผลิตผักปลอดภัยด้านปัจจัยการผลิต โดยมีการจัดการในกระบวนการเพาะปลูกซึ่งในกลุ่มของกลุ่มยูวเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์มีการนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมจากหน่วยงานของรัฐและผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงการถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีความสำเร็จให้สมาชิกภายในกลุ่มได้นำไปประยุกต์ใช้ในแปลงเพาะปลูกทำให้ผลผลิตได้มาตรฐานความปลอดภัยและผลผลิตมีคุณภาพ ซึ่งสามารถสรุปการจัดการด้านปัจจัยการผลิตได้ดังนี้

๑. การจัดการด้านปุ๋ยและสารชีวภัณฑ์มีการผลิตปุ๋ยหมักที่สามารถช่วยบำรุงให้พืชเจริญเติบโตและการใช้สารชีวภัณฑ์ที่นำมาใช้ป้องกันและกำจัดศัตรูพืชแทนการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง โดยในกระบวนการเพาะปลูกจะใช้แบบการผสมผสาน คือ การใช้สารชีวภัณฑ์กับสารเคมีในอัตราส่วนร้อยละ ๗๐: ๓๐ โดยมีการควบคุมการใช้สารเคมีในช่วงกระบวนการเพาะปลูกเริ่มแรก ในสัดส่วนที่น้อยซึ่งจะช่วยให้ไม่มีสารพิษตกค้างสะสมในผลผลิต ตัวอย่างเช่น ผักในวัดบ้านปราสาทสูง จะใช้สารเคมี หลังจากตั้งแต่ ๓๐ วันขึ้น

ไปจะปรับเปลี่ยนมาใช้สารชีวภัณฑ์ ได้แก่ เชื้อราไตรโคเดอร์มา ซึ่งเป็นสารชีวภัณฑ์ที่ช่วยป้องกันโรคพืช เปรียบเสมือนเป็นวัคซีนพืชมีการใช้ใส่เดือนพฤษภาคมช่วยกำจัดหนอน โดยใช้การตัดต่อพันธุกรรมและการขยายพันธุ์ใส่เดือนพฤษภาคมเป็นการนำความรู้ที่ได้รับมาต่อยอดและพัฒนาให้สารชีวภัณฑ์มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับชนิดพืชที่ใช้งานประสบความสำเร็จ สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเกษตรกรและชุมชนอื่นและผู้สนใจมาศึกษาดูงานดังภาพ

ภาพประกอบที่ ๘ การนำปุ๋ยชีวภาพมาใช้ในการเพาะปลูก

“การใช้ปุ๋ยสั่งตัดที่เหมาะสมกับสภาพดินและชนิดพืชใช้แทนปุ๋ยเคมีทั่วไปที่มีต้นทุนสูง โดยได้รับการสนับสนุนเกษตรกรจังหวัดบุรีรัมย์เข้ามาตรวจวิเคราะห์ค่าดินและกำหนดปริมาณธาตุอาหารของพืชที่เหมาะสม ผลการทดลองกับแปลงเกษตรกรตัวอย่างในการเพาะปลูกคณน้ำ พบว่าประสบความสำเร็จเพราะผลผลิตที่ได้เพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ ๕๐ ต่อไร่และลดต้นทุนค่าปุ๋ยเคมี”^{๒๙}

๒. การจัดการที่ดิน กลุ่มสมาชิกมีที่ดินอย่างจำกัด ซึ่งถือว่ากรรมสิทธิ์ในที่ดินค่อนข้างน้อย และเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดจากการใช้ที่ดิน โดยส่วนใหญ่สมาชิกจะใช้ที่ดินในการเพาะปลูกแบบผสมผสาน คือ ในแปลงเพาะปลูกผักมีการปลูกพืชอื่นด้วย เช่น มะพร้าว เพื่อสามารถมีรายได้เพิ่มจากการขายผล

๓. การจัดการน้ำในการเพาะปลูก การใช้น้ำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดของสมาชิกเกษตรกรที่จัดตั้งขึ้น เกิดจากการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพโดยความร่วมมือของชุมชนและภาครัฐ คือ การประยุกต์เครื่องทุมแรงโดยใช้จักรยานปั่นในการใช้น้ำซึ่งเป็นการนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานของผู้นำกลุ่มกลุ่มเกษตรกร ที่นำมาประยุกต์ใช้ทำให้สามารถใช้น้ำแบบธรรมชาติบำบัด คือการดึงน้ำมาเก็บในบ่อพักน้ำซึ่งภายในบ่อน้ำมีต้นกกและต้นผักตบชวาเป็นตัวกรองน้ำที่ช่วยดูดซับน้ำเสีย ส่งผลให้คุณภาพการพอกน้ำดีขึ้น ดังภาพต่อไปนี้

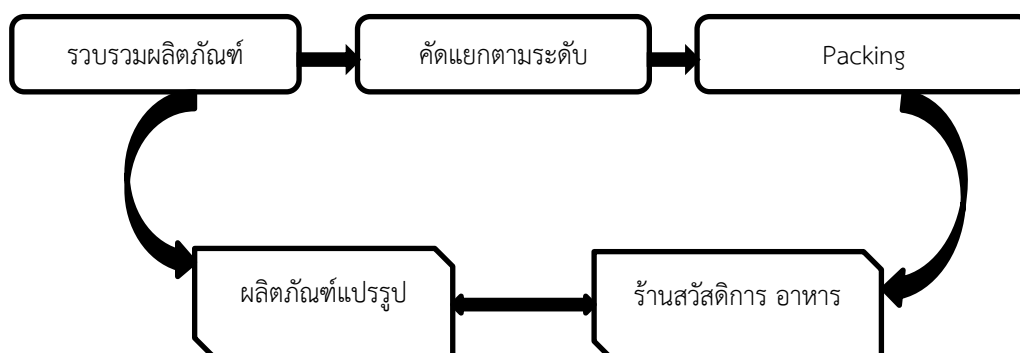
^{๒๙} ประชุมย่อย. วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๖.

ภาพประกอบที่ ๙ เครื่องปั้มน้ำจากแนวคิดประดิษฐ์

๔.๒.๒ การจัดการกระบวนการกลางน้ำ

กลุ่มสมาชิกยูวเกษตรนำผลผลิตที่เก็บเกี่ยวมาที่จุดรวบรวมผลผลิต คือ packing house และล้างทำความสะอาด โดยคัดแยกคุณภาพและบรรจุถุงแบบกิโลกรัมเพื่อจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางและบรรจุถุงขนาดเล็กสัญลักษณ์ Q สำหรับจำหน่ายให้กับผู้บริโภคทั่วไปในตลาดเกษตรกร ผลผลิตส่วนหนึ่งนำไปแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น การแปรรูปเป็นเมนูอาหารเพื่อขายในร้านอาหารของชุมชน สามารถแสดงกระบวนการจัดการกลางน้ำดังภาพต่อไปนี้

รูปภาพประกอบ จัดการกระบวนการกลางน้ำ

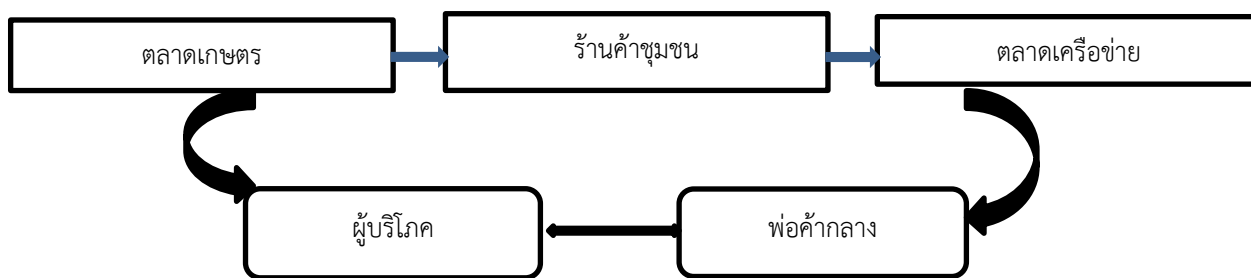
การรวบรวมผลผลิตจากกลุ่มยูวเกษตร ผลผลิตจากแปลงเพาะปลูก โดยแบ่งผลผลิตส่วนหนึ่งร้อยละ ๑๐ ของผลผลิตทั้งหมดบรรจุผลผลิต เพื่อส่งไปจำหน่ายที่สถานที่ต่างๆ ส่วนผลผลิตส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ ๙๐ สมาชิกจะคัดแยกคุณภาพ เพื่อส่งไปจำหน่ายในร้านวิสาหกิจของโรงเรียนและชุมชนซึ่งเป็นตลาด ของ

กลุ่มสหกรณ์ชุมชนที่ได้จัดตั้งขึ้นก่อนหน้า โดยผลิตภัณฑ์ทั้งหมดขึ้นอยู่กับความต้องการของกลุ่มแต่ละกลุ่มซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปตามพื้นที่ของจังหวัดบุรีรัมย์

“หากเราแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่างๆที่ทำมาก็จะสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มของแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะการแปรรูปไม้ซึ่งส่วนใหญ่ในทุกวันนี้ เรายังขาดช่างฝีมือดีในการแปรรูปไม้ให้มีมูลค่าเพิ่มเพื่อการส่งออก ฉะนั้นควรที่จะสร้างแรงงานฝีมือช่างขึ้นมาเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ในอนาคต”^{๓๐}

๔.๒.๓ กระบวนการจัดการปลายน้ำ

การจัดการกระบวนการปลายน้ำ เกษตรกรนำผลผลิตไปจำหน่ายให้กับตลาดในจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดใกล้เคียง ผู้รับซื้อคือพ่อค้าคนกลางที่เป็นผู้กำหนดราคาผลผลิตให้กับสมาชิกกลุ่มและจำหน่ายแบบค้าปลีกในตลาดผู้บริโภคคือ กลุ่มสมาชิกที่รวมกลุ่มกับหน่วยงานอื่นๆทั้งภายนอกและภายในทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการของสมาชิกกลุ่มยุทธศาสตร์ที่ต้องการสินค้าจากการแปรรูปมาน้อยเพียงใด ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นเพียงการเสนอแนวคิดเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในวงกว้างในลำดับต่อไปดังปรากฏในภาพ

ภาพประกอบ กระบวนการจัดการปลายน้ำ

สรุป การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลฐานเกษตรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์ ต้องการพัฒนาระบบทางการเกษตรเพื่อให้กลุ่มยุทธศาสตร์ในจังหวัดบุรีรัมย์มีความมั่นคงต้องมียุทธศาสตร์ประกอบด้วยหลัก ๒ ประการคือ

(๑) การหาวิธีการที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่น โดยประยุกต์ใช้ องค์ประกอบต่างๆ ในระบบไร่นา ได้แก่ พืช สัตว์ ดิน น้ำภูมิอากาศ และอื่นๆ เพื่อให้องค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้เกื้อกูลกันมากที่สุด

(๒) วิธีการที่จะพึงพาการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้น้อยที่สุด เพื่อเสริมส่วนที่ขาดหรือบกพร่องในระบบนิเวศน์หรือเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ โดยเน้นการใช้ทรัพยากรหมุนเวียน และ ป้องกันผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่จะเป็นตัวชี้วัดการปรับเปลี่ยนสู่เยาวชนต้นแบบของกลุ่มเกษตรกรที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเพราะการทำกิจกรรมของสมาชิกในกลุ่มยุทธศาสตร์ มิได้ทำเฉพาะ

^{๓๐} ประชุมกลุ่มย่อย ชุมชนวัดตาไ้พลวง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๖.

เรื่องวิธีการผลิตหรือเรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นการทวนกระแสของเกษตรกระแสหลักและกระแสบริโภคนิยมที่ต้องเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิดตลอดจนความพึงพอใจถึงระดับจิตวิญญาณ

การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญมาก มิได้หมายถึงการมีรายได้จากการจำหน่ายสินค้าหรือผลผลิตเท่านั้น แต่คือการผลิตอาหารบริโภคที่เพียงพอของครอบครัวซึ่งทำให้ลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร ลดรายจ่ายด้านการผลิต ตลอดจนการเพิ่มการออมที่อยู่ในรูปของความอุดมสมบูรณ์ของฟาร์มและการออมในรูปของความรู้และความสามารถแสวงหาความรู้ และมีเป้าหมายในการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงและต่อเนื่องในระยะยาว ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มการผลิตให้ได้ผลสูงสุดในระยะสั้น โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด รวมทั้งพยายามอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีเงื่อนไขทางด้านนิเวศน์และเศรษฐกิจสังคมเฉพาะของเกษตรกรแต่ละพื้นที่

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

การจัดองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดการตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำถึงกระบวนการปลายน้ำมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ความเชื่อมโยงระหว่างการจัดการผลผลิตจนถึงกระบวนการช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าที่จำหน่ายให้กับผู้บริโภค การจัดการด้านปัจจัยการผลิตกลุ่มเกษตรกรได้นำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมของหน่วยงานภาครัฐและการเรียนรู้จาประสบการณ์มาประยุกต์ใช้กับการผลิตปุ๋ยหมักและสารชีวภาพที่มีความเหมาะสมกับพืชที่เพาะปลูกและสภาพภูมิอากาศทำให้ผลผลิตมีคุณภาพและมีมาตรฐานที่ความปลอดภัย

การจัดสรรทรัพยากรที่ดินซึ่งมีจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยใช้การเกษตรแบบผสมผสาน ช่วยสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรและสามารถบริโภคในครัวเรือนเป็นการใช้พื้นที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการน้ำโดยเกษตรกรเลือกปลูกพืชที่ใช้น้อยและรอบระยะเวลาการเพาะปลูกสั้นเพื่อการจัดการน้ำให้เพียงพอกับการใช้ในแต่ละฤดูกาล กลุ่มยุวเกษตรกรมีการจัดการผลผลิตโดยคัดแยกคุณภาพและใส่บรรจุภัณฑ์ซึ่งมีสัญลักษณ์สินค้าเกษตรปลอดภัยเพื่อส่งจำหน่ายให้กับตลาดเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าแต่ผู้บริโภคที่มีจำกัด

การเสนอแนวทางมีจุดแข็งในด้านกระบวนการผลิตสินค้าเกษตรที่มีมาตรฐานความปลอดภัย โดยใช้กระบวนการผลิตที่พึ่งพาปัจจัยการผลิตจากธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีช่วยสร้างสมดุลให้ระบบนิเวศน์ส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนและสินค้าเกษตรปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง การใช้ระบบเกษตรแบบผสมผสานทำให้สมาชิกกลุ่มในแต่ละพื้นที่สามารถบริหารจัดการพื้นที่ของตนเองได้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด จุดแข็งด้านการตลาดที่สามารถสร้างช่องทางการจำหน่ายสินค้าเกษตรไปสู่ผู้บริโภคโดยตรงผ่านตลาดเกษตรกรโดยใช้ช่องทางการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ สร้างการรับรู้ให้กับผู้บริโภคซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพและมีมาตรฐานรับรอง

นอกจากการเสนอแนวทางในการสร้างคุณภาพของกลุ่มยุวเกษตรกรจะช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเกษตรกรสามารถพัฒนาสินค้าเกษตรแปรรูปที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาความรู้จากการอบรมอาชีพจากหน่วยงานภาครัฐ การสร้างกิจกรรมให้ผู้มาท่องเที่ยวเข้าชมแปลงสาธิตแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่

ต้องการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ให้กับผู้เข้ามาศึกษาดูงานเกษตรกรจะสามารถพัฒนาไปสู่การเกษตรแบบยั่งยืนได้โดยสามารถปรับเปลี่ยนการผลิตจากเกษตรแบบเคมีเป็นการผลิตแบบปลอดภัย คือสามารถช่วยลดต้นทุนในการผลิตและมีสุขภาพที่ดี สิ่งสำคัญ คือ ยุวเกษตรกรต้องมีทัศนคติและความเชื่อมั่นที่ต้องการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตและมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการผลิต สามารถประยุกต์ความรู้ที่มีรวมถึงประสบการณ์ในการปรับปรุงและสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพผลผลิตและช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม การพัฒนาสู่การแปรรูปผลผลิตตอบสนองความต้องการของตลาดผู้บริโภค รวมถึงมีความสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนและผู้เข้ามาศึกษาได้แลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้
ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้สรุปคำ
การวิจัยดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัด
บุรีรัมย์ พบว่า

๑. กลุ่มพุทธยูวเกษตร ชุมชนวัดบ้านตาไก่พลวง เป็นการปรับตัวในภาวะวิกฤติเป็น
ตัวบ่งบอกสำคัญว่าชุมชนมีความเข้มแข็งโดยการตั้งรับ ปรับตัวอย่างไรในภาวะโควิด เมื่อเจอวิกฤติ
เศรษฐกิจโควิด กลุ่มยูวพุทธเกษตรที่ได้รวมกลุ่มกันมุ่งลดค่าใช้จ่ายด้วยการประหยัดเงิน มากขึ้น และ
สร้างความมั่นคงในครัวเรือน เช่น เก็บเห็ด และไข่มดแดงที่อยู่ในป่าและหาอาหารป่า นอกจากนี้ยังหา
รายได้เสริมทางอื่น เช่น แปรรูปผลผลิตจากป่าและการเกษตร แต่ชุมชนก็เผชิญปัญหา เช่น การนำไม้
รูปไม่ใช่เรื่องง่าย ดินที่ต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งมีความยุ่งยาก และที่สำคัญคือ ขาดแคลน
ช่างฝีมือ ดังนั้น หัวใจของการสร้างให้เกิดความมั่นคงจากสมาชิกกลุ่มคือฐานทรัพยากรที่มีก็คือ การ
ฟื้นฟูและพัฒนาทักษะต่างๆโดยการปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่น พร้อมกับปรับเงื่อนไขให้ทรัพยากร เช่น ไม้
จากป่าสาธารณะ ป่าชุมชนให้สะดวกยิ่งขึ้น ยังมีความเป็นไปได้อื่นของการสร้างทางเลือกเศรษฐกิจใน
ภาวะวิกฤติ

๒. กลุ่มพุทธยูวเกษตร ชุมชนวัดบ้านปราสาทสูง การปรับสภาพของยูวพุทธเกษตร
ของชุมชนวัดบ้านปราสาทสูง อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ มีการปรับสภาพตามความเป็นจริงโดย
ยึดหลักธรรมทางศาสนาเข้ามามีบทบาทและวิถีชีวิตในการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกกลุ่ม โดยถือว่าการ
สร้างเจตนาธรรมที่ดีจะนำไปสู่การขับเคลื่อนองค์กรที่กำลังก่อตั้งภายหลังสถานการณ์เพื่อที่จะ
แสวงหาโอกาสให้ตนเองและชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ในวัฒนธรรมของตนเองที่ต้องพึ่งระบบนิเวศทาง
ธรรมชาติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในอนาคตโดยการทำผลดีที่สัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิต
อย่างเช่น ทำน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ และสร้างธนาคารขยะให้เป็นที่ยอมรับและสืบทอดต่อไป

๓. กลุ่มพุทธยูวเกษตร วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียง จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้าน
หลักการ ประกอบด้วย (๑) พอประมาณ (๒) มีเหตุผล(๓) มีภูมิคุ้มกันและด้านเงื่อนไขประกอบด้วย
(๑) ความรู้(๒) คุณธรรม (๓) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ(๔) ระดับ
พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (๕) ความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ จากการศึกษา จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของเกษตรกรวิถีพุทธคือ พฤติกรรมของสมาชิกในแต่ละด้านโดยมีหลักการประกอบด้วย ๑) ความรู้ ๒) คุณธรรม ๓) ระดับความรู้ความเข้าใจ๔) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักพอเพียง แต่กลับเพิ่มมูลค่าขึ้นได้ ลดอัตราความเสี่ยงความประพฤติกการใช้จ่ายลงได้ จึงสร้างความมั่นคง และความยั่งยืนในครอบครัวและสมาชิกในกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นภายใต้กลุ่มเกษตรกร

๕.๑.๒ แนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์พบว่า

๑. การจัดการกระบวนการต้นน้ำ เป็นการพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer เกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านการประเมินคุณสมบัติเป็น Young Smart Farmer มีการบริหารจัดการการเกษตรด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม มีการเชื่อมโยงเครือข่าย และเป็นผู้นำทางการเกษตรในท้องถิ่นสามารถ ทดแทนเกษตรกรผู้สูงอายุ และสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่หันมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยจะต้องมีศักยภาพสามารถนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิต การบริหารจัดการ โดยใช้แรงงานในครัวเรือน และจ้างแรงงานภายนอกเพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตและคัดแยกคุณภาพ ซึ่งกระบวนการตั้งแต่เพาะปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต

๒. การจัดการกระบวนการกลางน้ำกลุ่มสมาชิกยุวเกษตรกรนำผลผลิตที่เก็บเกี่ยวมาที่จุดรวบรวมผลผลิต คือ packing house และล้างทำความสะอาด โดยคัดแยกคุณภาพและบรรจุถุงแบบกิโลกรัมเพื่อจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางและบรรจุถุงขนาดเล็กสัญลักษณ์ Q สำหรับจำหน่ายให้กับผู้บริโภคทั่วไปในตลาดเกษตรกร ผลผลิตส่วนหนึ่งนำไปแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น การแปรรูปเป็นเมนูอาหารเพื่อขายในร้านอาหารของชุมชน

๓. กระบวนการจัดการปลายน้ำการจัดการกระบวนการปลายน้ำ เกษตรกรนำผลผลิตไปจำหน่ายให้กับตลาดในจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดใกล้เคียง ผู้รับซื้อคือพ่อค้าคนกลางที่เป็นผู้กำหนดราคาผลผลิตให้กับสมาชิกกลุ่มและจำหน่ายแบบค้าปลีกในตลาดผู้บริโภคคือ กลุ่มสมาชิกที่รวมกลุ่มกับหน่วยงานอื่นๆทั้งภายนอกและภายในทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการของสมาชิกกลุ่มยุวเกษตรกรที่ต้องการสินค้าจากการแปรรูปมาน้อยเพียงใด

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ การจัดการเกษตร การปรับตัว ของเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่ากลุ่มเกษตรกร เป็นการปรับตัวในภาวะวิกฤติเป็นตัวบ่งบอกสำคัญว่าชุมชนมีความเข้มแข็งโดยการตั้งรับ ปรับตัวอย่างไรในภาวะโควิด เมื่อเจอวิกฤติเศรษฐกิจโควิด กลุ่มยุวเกษตรกรที่ได้รวมกลุ่มกันมุ่งลดค่าใช้จ่ายด้วยการประหยัดเงิน มากขึ้น และสร้างความมั่นคงในครัวเรือน เช่น เก็บเห็ด และไข่มดแดงที่อยู่ในป่าและหาอาหารป่า นอกจากนี้ยังหารายได้เสริมทางอื่น มีการปรับ

สภาพตามความเป็นจริงโดยยึดหลักธรรมชาติทางศาสนาเข้ามามีบทบาทและวิถีชีวิตในการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกกลุ่ม โดยถือว่า การสร้างเจตนาธรรมที่ดีจะนำไปสู่การขับเคลื่อนองค์กรที่กำลังก่อตั้งภายหลังสถานการณ์เพื่อที่จะแสวงหาโอกาสให้ตนเองและชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ในวัฒนธรรมของตนเองที่ต้องพึ่งระบบนิเวศทางธรรมชาติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในอนาคตโดยการทำผลิตภัณฑ์ที่เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตอย่างเช่น ทำน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ และสร้างธนาคารขยะให้เป็นที่ยอมรับและสืบทอดสอดคล้องกับงานวิจัยของ เอกชัย พุ่มดวง (๒๕๕๗) ในงานวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มอาชีพ ในตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรีการวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชน ของกลุ่มอาชีพ ในตำบลโคกโคเฒ่า^๑ ผลการวิจัยพบว่า

๑. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มอาชีพในชุมชนพบว่ามีการเรียนรู้ของชุมชน จำนวน ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจักสานกระเป่า กลุ่มทำขนมไทย และกลุ่มทำปุ๋ยอินทรีย์ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนากลุ่มอาชีพ โดยใช้การจัดการความรู้ (KM) เป็นเครื่องมือ ซึ่ง พบว่าประกอบกลุ่มอาชีพในชุมชน ได้ใช้ กระบวนการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการใช้ความรู้ แต่ยังคงขาดการจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ นอกจากนี้ กลุ่มอาชีพ มีการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่ม การวิเคราะห์ปัญหา และการ วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน การศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ โดยมีการกำหนดโจทย์ในการศึกษา ดูงานของชุมชนต้นแบบ ณ แหล่งเรียนรู้ดอนหวาย-ท่าจีน เพื่อศึกษาเรียนรู้แนวทางในการบริหาร จัดการและดำเนินงาน ของ กลุ่มอาชีพ การประกอบธุรกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. การพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่มอาชีพให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการถอดบทเรียน จากการศึกษาดูงานของชุมชนต้นแบบ การนำมาพัฒนา กลยุทธ์ของกลุ่มอาชีพตำบลโคกโคเฒ่าให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ออกได้เป็น ๓ กลยุทธ์ คือ (๑) พัฒนาผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และการตลาด ด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพกลุ่มผู้ผลิต และ การส่งเสริมช่องทางการตลาด (๒) พัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนด้วยองค์ความรู้ ด้วยการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์

๓. การสร้างกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการสืบค้น รวบรวม และเผยแพร่ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นสอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ ได้ให้แนวคิดที่ รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมายมีวิธีการทำงานและกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้มาประสานงานกันมีระยะเวลาพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มีมีการวางรากฐานเอาไว้(เปรียบเสมือนมีการต่อสายโทรศัพท์เอาไว้) เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความ

^๑ เอกชัย พุ่มดวง.การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ในชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต:กรุงเทพฯ .๒๕๕๕. หน้า ๓๔.

ช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีบางอย่างร่วมกัน เช่น มีเป้าหมายร่วมกัน มีประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์ (๒๕๕๓ : ๓๕) ได้สรุปเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการ ประกอบด้วย

(๑) พอประมาณ (๒) มีเหตุผล(๓) มีภูมิคุ้มกันและด้านเงื่อนไขประกอบด้วย(๑) ความรู้(๒) คุณธรรม (๓) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา(๔) ระดับพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา (๕) ความคิดเห็นของนักศึกษาในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ จากการศึกษา สามารถสรุปความหมายแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเห็นได้ว่า นักวิชาการได้ศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจ ผลของการศึกษาเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่า ถ้านำไปปฏิบัติจริง ๆ แล้ว ย่อมจะได้ผลดี เพราะสามารถบริหารจัดการตามอัตราส่วนของหลักปรัชญาเศรษฐกิจ และลดความเสี่ยงการประกอบการลงได้ จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการประกอบด้วย ๑) ความรู้ ๒) คุณธรรม ๓) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง๔) ระดับพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่กลับเพิ่มมูลค่าขึ้นได้ ลดอัตราความเสี่ยงความประทุติการใช้จ่ายลงได้ จึงสร้างความมั่นคง และความยั่งยืนในครอบครัวและชุมชนสร้างชุมชนแห่งสันติภาพ ปัญญาภาพและเอกภาพในชุมชน

๕.๒.๒ แนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์พบว่า๑. การจัดการกระบวนการต้นน้ำ เป็นการพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer เกษตรกรรุ่นใหม่ที่ผ่านมาผ่านการประเมินคุณสมบัติเป็น Young Smart Farmer มีการบริหารจัดการการเกษตรด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม มีการเชื่อมโยงเครือข่าย และเป็นผู้นำทางการเกษตรในท้องถิ่นสามารถ ทดแทนเกษตรกรผู้สูงอายุ และสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่หันมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยจะต้องมีศักยภาพสามารถนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิต การบริหารจัดการ โดยใช้แรงงานในครัวเรือน และจ้างแรงงานภายนอกเพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตและคัดแยกคุณภาพ ซึ่งกระบวนการตั้งแต่เพาะปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต

๒. การจัดการกระบวนการกลางน้ำกลุ่มสมาชิกยุวเกษตรกรนำผลผลิตที่เก็บเกี่ยวมาที่จุดรวบรวมผลผลิต คือ packing house และล้างทำความสะอาด โดยคัดแยกคุณภาพและบรรจุถุงแบบกิโลกรัมเพื่อจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางและบรรจุถุงขนาดเล็กสัญลักษณ์ Q สำหรับจำหน่ายให้กับผู้บริโภคทั่วไปในตลาดเกษตรกร ผลผลิตส่วนหนึ่งนำไปแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น การแปรรูปเป็นเมนูอาหารเพื่อขายในร้านอาหารของชุมชน

๓. กระบวนการจัดการปลายน้ำการจัดการกระบวนการปลายน้ำ เกษตรกรนำผลผลิตไปจำหน่ายให้กับตลาดในจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดใกล้เคียง ผู้รับซื้อคือพ่อค้าคนกลางที่เป็นผู้กำหนดราคาผลผลิตให้กับสมาชิกกลุ่มและจำหน่ายแบบค้าปลีกในตลาดผู้บริโภคคือ กลุ่มสมาชิกที่รวมกลุ่มกับหน่วยงานอื่นๆทั้งภายนอกและภายในทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการของสมาชิกกลุ่ม ยุวเกษตรกรที่ต้องการสินค้าจากการแปรรูปมาน้อยเพียงใด สอดคล้องกับงานของ ขวัญกมล ดอนขวา (๒๕๕๖) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า การจัดการด้านการผลิต การจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ การจัดการด้านการตลาด และการจัดการการเงินและบัญชี เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการธุรกิจชุมชน ส่วนความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ความรู้ และคุณธรรม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีค่ามีค่า KMO ค่า Bartlett's Test of Sphericity มีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square ผ่านเกณฑ์การทดสอบทางสถิติ นอกจากนี้ ยังมีค่า Total Initial Eigenvalues มากกว่า ๑ และสามารถอธิบายความแปรปรวนของข้อมูลได้มากที่สุดถึง ๗๕ % โดยองค์ประกอบทุกตัวมีค่า Factor Loading เข้าใกล้ ๑ ในด้านการประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีและความมีเหตุผล มีผลกระทบทางตรงต่อการจัดการธุรกิจชุมชนด้านการผลิตมากที่สุด โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ ๐.๔๙๐ และ ๐.๓๑๕ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มอาชีพใช้เงื่อนไขความรู้มาเป็นหลักในการพิจารณาการจัดการธุรกิจชุมชนด้านการผลิต มากกว่าเงื่อนไขคุณธรรม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ ๐.๕๑๘ และ ๐.๒๘๙ ตามลำดับ สอดคล้องกับแนวคิดของ สุธานี มะลิพันธ์, ๒๕๕๒ ว่า ความมั่นคงทางอาหารที่เน้นถึงเรื่อง การมีอยู่ของอาหาร และแหล่งอาหาร ได้แก่ การมีปริมาณอาหารสำหรับบริโภคภายในครอบครัวและชุมชน โดยสามารถ เข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ปลอดภัย มีคุณภาพ และต่อเนื่อง รวมถึงการมีระบบการจัดการผลผลิต ที่เกื้อหนุนต่อความยั่งยืน และความมั่นคงทางการผลิตทั้งที่ดิน แหล่งน้ำ และแหล่งทรัพยากร ธรรมชาติ ต้องมีระบบการกระจายผลผลิตที่เป็นธรรมและเหมาะสมทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน สอดคล้องกับทฤษฎีของ ปริศนา ตันติเจริญ ได้เสนอว่า

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากการพัฒนาการเศรษฐกิจของโลกตามแนวทางทุนนิยม ได้ก่อให้เกิดปัญหาและผลเสียหลายประการแก่ประเทศที่กำลังพัฒนา และในขณะเดียวกัน การศึกษาค้นคว้าเศรษฐกิจชุมชนในหลายประเทศทำให้มีหลักฐานในเชิงประจักษ์ว่า แม้สังคมเศรษฐกิจจะได้ผ่านพัฒนาการมาแล้วหลายขั้นตอน นับแต่ชุมชนบุพกาลผ่านยุคเจ้าขุนมูลนาย ยุคการค้าอาณานิคม และการเติบโตของระบบทุนนิยม แต่ชุมชนหมู่บ้านก็ยังคงดำรงเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตน และยังมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน วิธีการผลิตของกิน ของใช้ สินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความจำเป็น (need) และความต้องการ (want) ของมนุษย์ ด้วยปัจจัยทางการผลิตที่เอื้อต่อวิถีของชุมชน “ธุรกิจชุมชน” หมายถึง การรวมตัวกันทำมาหากิน ทำมาค้าขาย สร้างรายได้ลดค่าใช้จ่าย โดยคนในชุมชน ของคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชน “แผนธุรกิจชุมชน” หมายถึง การออกแบบการประกอบการของธุรกิจชุมชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมี

ประสิทธิภาพดังนั้น “แผนธุรกิจชุมชน” จึงหมายถึง การออกแบบแผนดำเนินการธุรกิจชุมชน ที่เกิดจากแบบจำลองทางธุรกิจที่เรียกว่า Community Business Model Canvas โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพของ Capacity Building ประกอบด้วย ยกระดับความรู้ (Knowledge : K) ทักษะ (Skill : S) เครือข่าย (Network : N) และการประกอบการ (Business model : B) หรือเรียกว่า การพัฒนา KSNB สอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร ศีษาวินัยเรื่อง ประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการเครือข่าย ประกอบด้วย

๑. จุดมุ่งหมายร่วม การทำงานเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูงหากทุกฝ่ายสามารถกำหนดจุดหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น

๒. บุคคล ในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกร่วม มีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย

๓. การเชื่อมโยง การทำงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อโดยมีศูนย์ประสานงานและการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี

๔. การสร้างความรู้สึกร่วม หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้สึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย

๕. การพัฒนาที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถและพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมที่ดีต่อทุกฝ่ายและผู้ที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย

๖. การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร ระบบการติดต่อสื่อสารและสารสนเทศเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

จากการอภิปรายงานวิจัย สามารถสรุปเป็นองค์ประกอบของการวางระบบการปฏิบัติงานของกลุ่มพุทธยูวเกษตรในจังหวัดบุรีรัมย์ต้องการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ให้กับผู้เข้ามาศึกษาดูงานเกษตรกรจะสามารถพัฒนาไปสู่การเกษตรแบบยั่งยืนได้โดยสามารถปรับเปลี่ยนการผลิตจากเกษตรแบบเคมีเป็นการผลิตแบบปลอดภัย คือ สามารถช่วยลดต้นทุนในการผลิตและมีสุขภาพที่ดี สิ่งสำคัญ คือ ยูวเกษตรต้องมีทัศนคติและความเชื่อมั่นที่ต้องการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตและมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการผลิต สามารถประยุกต์ความรู้ที่มีรวมถึงประสบการณ์ในการปรับปรุงและสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพผลผลิตและช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม การพัฒนาสู่การแปรรูปผลผลิตตอบสนองความต้องการของตลาดผู้บริโภค

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ซึ่งจะได้นำเสนอในภาพรวมโดยสรุปได้ดังนี้

๑. ควรมีการศึกษาและประเมินศักยภาพชุมชนฐานรากของกลุ่มเยาวชนในพื้นที่จังหวัดเพื่อที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายกับการทำกิจกรรมต่อไป

๒ . สถานศึกษา ควรนำมาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อนำไปพัฒนาต่อยอดในกระบวนการสร้างชุมชนให้ยั่งยืนและเข้มแข็ง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. สามารถนำผลการวิจัยมาต่อยอดทางการศึกษา แนวทางการนำนโยบายสาธารณะขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ชุมชน ตลอดจนนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เพื่อเกิดกระบวนการและองค์ความรู้ใหม่ๆในการสร้างคนรุ่นใหม่ให้หันมาสนใจในการทำ การเกษตรแบบองค์รวมเพื่อยกระดับการต่อยอดให้เป็นที่ยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- กรรณิการ์ ภริมย์รัตน์. พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ๒๕๕๓
- ขวัญกมล ดอนขวาง . พฤติกรรมการดำรงชีวิตแบบปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าของกลุ่มวัยทำงานและ. ผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา” รายงานการวิจัย นครราชสีมา,มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. ๒๕๔๘.
- คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. **ธรรมนูญชีวิต ๙ ประการตามรอยพระยุคลบาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ. อมรินทร์พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. ๒๕๕๒.
- คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เอกสารมนุษย์กับสันติภาพ, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒
- โคทม อาริยา., **บทความการส่งเสริมสันติวิธี** เอกสาร ๓๐ปี ๑๔ ตุลา จดหมายข่าว ประชาชน, ฉบับที่ ๓วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๔๖.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ แปล, **อัตชีวประวัติขององค์ทะไลลามะ: อิสรภาพในการลี้ภัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาสน, ๒๕๓๘
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. **การบริหารการพัฒนาชนบท**. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพฯ ๒๕๕๕.
- ฐากร ชัยสถาพร **แนวทางการสร้างเครือข่ายทางสังคม**. ศรีน่านาพร . กรุงเทพฯ. ๒๕๖๑.
- ณรงค์ เสียงประชา, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.
- นิตี เอียวศรีวงศ์, “ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของกลุ่มน้ำแม่ตาช้างที่เชียงใหม่”, ใน ศิลปวัฒนธรรม (ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๑๐) : สิงหาคม. ๒๕๔๖.
- _____ เรื่องเดียวกัน
- นิตยา สุวรรณศรี. **การพัฒนาเครือข่าย บ้าน วัด และโรงเรียนในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ : กรณีศึกษา โรงเรียนเจริญวิทยา ตำบลวังกะพ้อ อำเภอมือง จังหวัดอุดรดิษฐ์**. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัย อุดรดิษฐ์. ๒๕๕๐.
- ประเวศ วะสี, “ความสำคัญของสันติวิธีในเชิงยุทธศาสตร์”ใน สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (รวบรวม), (กรุงเทพมหานคร: สถาบัน ยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๕๒.
- _____ เรื่องเดียวกัน
- ประชุมสุข อาชาวอำรุง, **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**, กรุงเทพฯ ๒๕๕๓.
- พระครูวาปีวชิโรภาส, สงครามศาสนาคริสต์-อิสลาม, เอกสารประกอบวิชาประวัติและพัฒนาการ ความขัดแย้งและสันติภาพในโลกยุคใหม่, สาขาวิชาสันติศึกษา, ๒๕๕๘.

- พรรณงาม เก่าธรรมสาร.การปกครองหัวเมืองภาคใต้ทั้ง๗ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.บัณฑิตวิทยาลัย. สืบค้นออนไลน์
<http://cuir.car.chula.ac.th/handle/๑๒๓๔๕๖๗๘๙/๒๔๕๕๘๘> วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**, กรุงเทพฯ.
 ๒๕๕๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๘๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท
 พิมพ์สวย จำกัด ๒๕๕๐.
- พุทธทาสภิกขุ, **บริหารธุรกิจแบบพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : อตัมมโย, มปป.
 ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** (เฉลิมพระเกียรติพระเจ้าอยู่หัว
 เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนพรรษา๗ รอบ ๕ ธันวาคม.กรุงเทพฯ.ศิริ
 วัฒนาอินเตอร์พริ้นท์. ๒๕๕๔.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **วิถีสู่สันติภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๖.
 พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “**รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี กรณีลุ่มน้ำแม่
 ตาซ่าง จ.เชียงใหม่**”, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๔.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), **มองสันติภาพของโลก**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา,
 ๒๕๓๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธ
 ธรรม, ๒๕๓๙.
 _____ เรื่องเดียวกัน
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖,
 (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑.
- พระเมธีธรรมาภรณ์. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖,
 (กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑.
- พระไพศาล วิสาโล **สันติภาพโดยสันติวิธี** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
 _____ “**องค์รวมแห่งสันติภาพ**”, ใน **สู่ศานติเสรี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย**, กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว
 การพิมพ์, ๒๕๓๘.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “**รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ.
 เชียงใหม่**”, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๔.
 _____, **ศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติ: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำ แม่
 ตาซ่าง จ.เชียงใหม่**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระมหาปรีดา ขนดีโสภโณ. **พุทธธรรม พลังขับเคลื่อนสู่สังคมสันติสุข**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา
 :<http://ruur.igetweb.com/index.php?mo=๓&art=๖๐๓๙๔๖>, [๒๐ มกราคม ๒๕๖๓].

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.openbase.in.th/node/๓๐๖๒>, [๒๐ มกราคม ๒๕๖๓].

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์,
ทวี วีระเกียรติศักดิ์. การพัฒนาศักยภาพชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน
โดยการสร้างอาชีพเสริมในพื้นที่บ้านเพนียด ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี.
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ Journal of Graduate MCU Khonkaen Campus
วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์. ๒๕๕๘.

สุมาลี จันทร์ชโล. การศึกษาความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนใน
กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ:คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๑

เอกชัย พุ่มดวง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ในชุมชนตำบลโคกโคเต่า อำเภอ
เมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต:กรุงเทพฯ.๒๕๕๕.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการวิจัยเรื่อง

เรื่อง ศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์.ภายใต้แผนชุดโครงการYong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็น พระภิกษุสงฆ์ ข้าราชการ ประชาชนท้องถิ่น และประชาชนทั่วไป ผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญทางด้านจิตวิทยาการเยียวยาเชิงพุทธ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้ คือ 1.ศึกษาระบบการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์. 2. ศึกษาแนวทางการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์. โดยแบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพืชมูลุเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์.

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเกี่ยวกับงานวิจัยที่คณะผู้วิจัยต้องนำไปใช้ในอนาคตต่อไป

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ซอย..... ถนน.....
ตำบล.....อำเภอ..... จังหวัด ..... รหัสไปรษณีย์
.....

โทร. .... E-mail .....

๑.๒ ระดับการศึกษาสูงสุด.....

๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์ .....

ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ .....เดือน.....พ.ศ. ....

เริ่มเวลา.....น. ถึงเวลา.....น.

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์
(.....)

ลงชื่อ.....ผู้ให้สัมภาษณ์
(.....)

...../...../.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับเกี่ยวกับการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์.

๑. ระบบการจัดการเกษตรตามแนวคิดของท่านเป็นอย่างไร

.....
.....

๒. การจัดการเกษตร ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ ท่านคิดว่ามีวิธีการจัดการที่วิธี ใหม่ๆ บ้าง

.....
.....

๓ แนวทางในการจัดระบบในการจัดการเกษตรของพุทธยูวเกษตรกรท่านมีวิธีการในการสร้างแนวทาง ใหม่ๆ บ้าง

.....
.....

๔ สิ่งสำคัญที่สุดที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้พุทธยูวเกษตรกรมีระบบและองค์กรที่เป็นที่ยอมรับของ ภายนอกได้ เราควรมีกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติงานในการสร้างยูวเกษตรกรในปัจจุบันอย่างไร

.....
.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเยียวยาจิตใจเชิงพุทธอย่างสร้างสรรค์ภายใต้ภาวะวิกฤติ จังหวัดบุรีรัมย์

.....
.....
.....
.....
.....
.....

กำหนดการ

โครงการอบรมการการเยียวยาจิตใจเชิงพุทธอย่างสร้างสรรค์ภายใต้ภาวะวิกฤติจังหวัด บุรีรัมย์

วันที่...๒๓-๒๔ เมษายน ๒๕๖๖ (รวม ๑ คืน ๒ วัน)

ณ ห้องประชุมอาคารสังฆประชาสรรค์ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

.....

กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าอบรม

กลุ่มภาครัฐ

กรมพัฒนาชุมชน

สำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์

กลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ

๑. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. วัดตาไ้พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
๓. วัดปราสาทสูง ตำบลห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์

วันที่ ๑ ลงทะเบียน / แนะนำตัว / แนะนำโครงการ

แนะนำรายละเอียดโครงการ โดยนายวิรัตน์ ภูทองเงิน หัวหน้าโครงการวิจัย ศึกษาการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ จังหวัดบุรีรัมย์. วิชาการประกอบด้วย

๑. .... หัวหน้าสำนักงานเกษตร
๒. .... ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการเกษตร

วันที่ ๒ ลงพื้นที่ภาคสนาม (เก็บข้อมูล / สัมภาษณ์ / ผลิตงาน)

ลงพื้นที่ภาคสนาม

สรุปประสบการณ์จากพื้นที่ / เริ่มผลิตผลงาน

นำเสนอผลงาน / วางแผนผลิตงานในอนาคต

นำเสนอข้อมูล

สรุปการอบรม / วางแผนการทำงานในรอบเวลา ๑ ปี

หมายเหตุ : หลังการอบรม ได้ข้อมูลเพื่อเผยแพร่ในเพจของโครงการ Yong Smart Farm: การจัด
การเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่กลางที่จะนำเสนอผลงาน
ของเครือข่ายในจังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งเป็นข้อมูลของชุดโครงการย่อยที่ ๑ ที่จะขยายต่อไปชุดโครงการย่อย
๒ ต่อไป